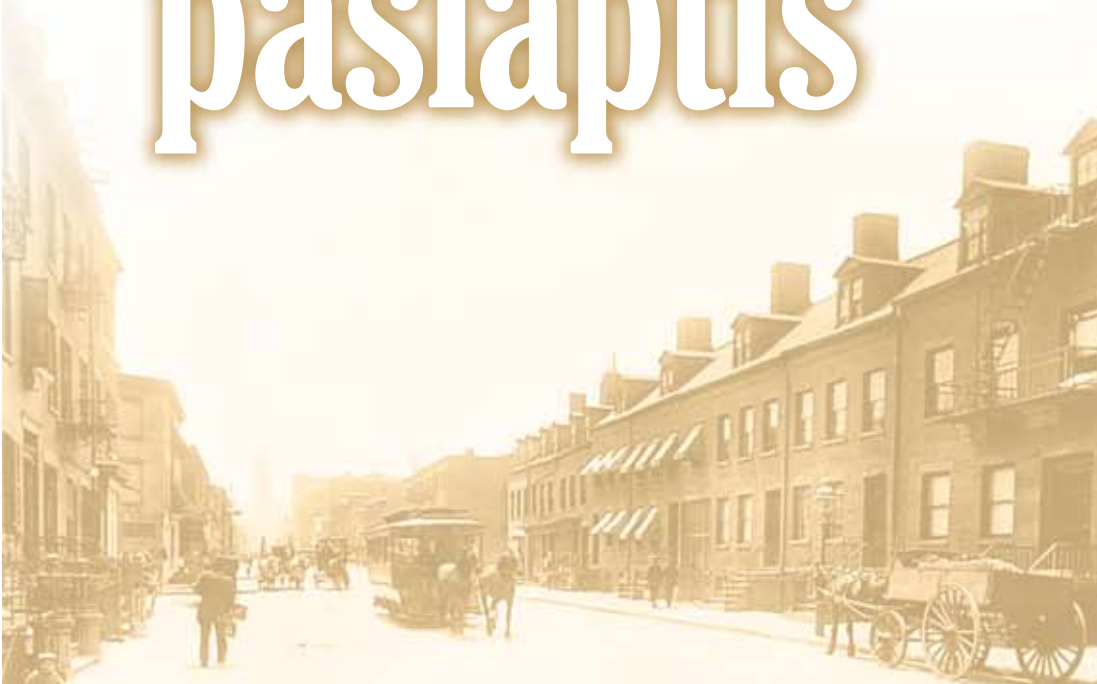

IVAN KORSAK

KARŪNOS DEIMANTO

paslaptis

KARŪNOS DEIMANTO

paslaptis

*A*utorius reiškia gilią padėką knygos vertėjui Vasiliui Kapkanui, publikacijų religine, istorine ir aktualia socialine, politine tematika Ukrainoje bei Lietuvoje autoriui, kurio pagalba Ukrainos Nepriklausomybės priešaušryje atsimenama iki šių dienų. Ypatinga padėka – Lietuvos istorikui dr. Vytautui Jogėlai už konsultacijas istorijos klausimais. Šiltus padėkos žodžius autorius taria dailininkui Oleksandrui Dyško už iliustracijas romanui – dailininkui, kurio kūriniai pristatyti ir Ukrainos Prezidentų rūmuose „Marijinskyj“, ir daugelio šalių meno galerijose. Autorius nuoširdžiai dėkoja visiems, prisidėjusiems prie šios knygos atsiradimo ir jos publikacijos lietuvių kalba.

Autorius Ivan Korsak

IVAN KORSAK

KARŪNOS DEIMANTO
paslaptis

ROMANAS

Vilnius

UDK 883-3

Ko-361

Iš ukrainiečių kalbos vertė

Vasil Kapkan

Graviūrų autorius

Oleksandr Dyško

Viršelio dailininkė

Eglė Raubaitė

Dizainerė

Nijolė Juozapaitienė

ISBN 978-609-437-081-6

© *Ivan Korsak*, 2010

© Iš ukrainiečių kalbos vertė *Vasil Kapkan*, 2010

© Leidykla „Eugrimas“, 2010

Turinys

1. Paslaptingas lankytojas ___ 7
2. Telegrama į Kyjivą ___ 19
3. Vėlyvas svečias ___ 22
4. Susitikimas lombarde ___ 26
5. Kelionė į požemius ___ 35
6. Pirmasis honoraras ___ 38
7. Vingiuoti karūnos keliai ___ 42
8. Pavogimas ___ 48
9. Nauja sutartis ___ 51
10. Kupiūros mįslė ___ 54
11. Vidurnakčio varpai ___ 59
12. Vijimasis ___ 62
13. Karo griausmai ___ 66
14. Papasakosiu kitą kartą... ___ 70
15. Namuose ___ 77
16. Senos diskusijos ___ 81
17. Karštinėje ___ 85
18. Vingiuoti pėdsakai ___ 89
19. Tolimais keliais ___ 95
20. Pranešimas apie kario žūtį ___ 97
21. Kas gerai kariauja ___ 100
22. Su inspekcija ___ 102
23. Trikampyje ___ 106
24. Iš ano pasaulio ___ 112
25. Įaudrintas Kyjivas ___ 116
26. Kesoninė liga ___ 121
27. Pagrobėjai ___ 126
28. Ant Stiro kranto ___ 131

Ižanga

Ukrainų rašytojo Ivan Korsak istorinis, nuotykinis romanas *Karūnos deimanto paslaptis* yra puikus pavyzdys mūsų rašytojams, taip pat ir skaitytojams, kaip galima vaizdingai ir paprastai sukurti intriguojantį pasakojimą, jungiantį Ukrainos ir Lietuvos istoriją. Autorius, išnagrinėjęs savo valstybės praeities laikus, supažindina su jais skaitytoją, ne tik dėstydamas įprastą nuotykių schemą, bet ir pateikdamas puikų istorinį kontekstą. Talentinga rašytojo ranka nepastebimai veda per įvairių laikotarpių istorines batalijas. Šioje knygoje skaitytojas patirs Kijevo Rusios ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės svarbius ir reikšmingus įvykius, taip pat ir XX amžiaus pradžios ukrainų siekį – sukurti Nepriklausomos Ukrainos valstybę.

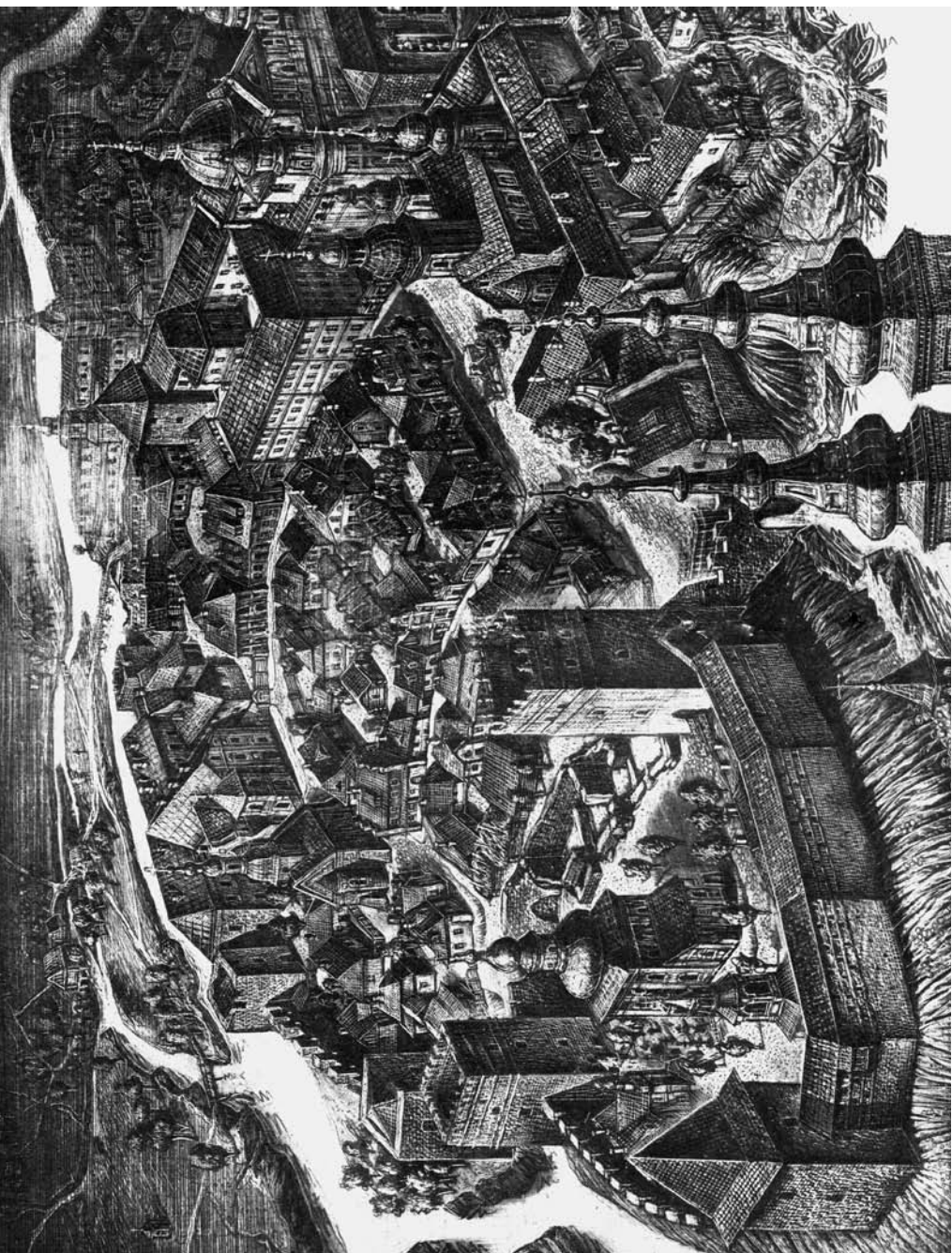
Linkiu mielam skaitytojui puikios kelionės, ieškant karūnos deimanto paslapties, o rašytojui – kūrybinio įkvėpimo ir tolesnių įdomių darbų lietuvių ir ukrainų tautų aktualia istorine tematika.

Vytautas Jogėla
Humanitarinių mokslų daktaras

1. Paslaptingas lankytojas

Yra dalykų, kurie nesikeičia per amžius – senovinėse pilyse būtinai turi būti vaiduoklių, lobių ir kitų dyvų. O jis štai jau keletą savaitių darbuojasi už šių storiausių, žilų mūrų, ir keista, kad čia neatsiranda nei vieno, nei kito, nei trečio...

Eidamas Pilies aikšte į savo darbą, Ivanas Halyckis, Stepono sūnus, netyčia žvilgtelėjo į Liubarto pilies Įvažos bokštą ir net užsimerkė iš nuostabos. Iš vakaro Luckas buvo apgaubtas rūko, kuris dabar jau išsisklaidė, bet atsirado žvitrus šaltukas, taigi medžiai ir namai, ir viskas aplinkui pasidengė šerkšno sidabru. Kažkur toli, anoje pilies pusėje, kilo neišsimiegojusi saulė ir jos spinduliai išryškino didingus bokšto kontūrus – jie pradėjo švytėti ir staiga sušvito įvairiais atspalviais. Nuo tų vos šiltų saulės spindulių pradėjo kristi šerkšnas. Jis krito lėtai, žaižaruodamas ir žaisdamas skrydyje. Atrodė, kad tai ne baltos snaigių dulkės leidžiasi ant žemės, o didžiulis akmeninis senovinis bokštas, stebuklingai tapęs lengvu, lėtai kyla į aušros aukštumas. „O stebuklas šalia, štai man prieš akis, – pagalvojo, lyg ir atsakydamas sau, Ivanas, – tik reikia spėti įsižiūrėti į jį, nors kartais pakelti žvilgsnį į viršų, nes visą laik žmogus tą žvilgsnį nukreipia sau po kojomis, į tai, kas žemiška ir kasdieniška, į dumblą, į purvą.“

Ritasi amžiai virš Liubarto pilies...

Ivanui Halyckiui, Ukrainos Liaudies Respublikos¹ archyvarui, vietinė miesto valdyba išskyrė du nelabai erdvius kambarius Liubarto pilyje. Ir už tai aciū – vis dėlto karo metas. Jis pasibeldė į metalinius ir sunkius senovinius vartus, kurie girgždėdami atsidarė. Už jų pasirodė pabrinkęs, apaugęs gauruota ruda barzda sargo Fediro veidas. Paprastai šiame veide švytėdavo šypsena – tokio pat pločio, kaip ir vartai, o tada Fediras ištardavo išmokus, atrodė, iki Paskutiniojo teismo dienų, žodžius: „Labadien, pone archyvarai, pagal jus laikrodį galima tikslinti.“ Tačiau dabar šiame pabrinkusiame veide kažkodėl sustingo baimė. Pradžioje Fediras žengė porą žingsnių atgal, lyg nuo kokios miško pabaisos, o tada vietoj „labadien“ tik išlemeno:

– Aš šiandien negėriau, po... po... pone.

Fedirą jau keletą kartų varė iš darbo dėl pomėgio išgerti, bet po to vėl priimdavo, gailėdami ne šios visada paraudusios marmūzės, o vaikučių, kurie po stalų dar ropojo, tėvo.

Ivanas iš tokio jo elgesio nusijuokė, net sukosėjo, prisidengdamas nosinaite.

– Dievas matė, negėriau. Netgi vakar, – ėjo atbulom ir plačiai žegnojosi sargas.

– Na, užteks, Fedirai, aš gi ne šventikas. Kodėl žegnotis pradėjai? – sutvardė pagaliau kosulį ir juoką Halyckis.

– Net burnoje neturėjau, – prisiekinėjo ir toliau sargas. – O jūs štai ką tik praėjote vartus, na gal prieš dešimt minučių. Aš dar ir pagalvojau, kodėl jūs anksčiau, nei įprasta...

– Išvarys tave, Fedirai, ir netrukus...

– Bet taigi jūs buvote, man nepasivaideno, ir paltas štai tas pats, ir kepurė, ir, dovanokit, netgi ūsai...

¹ *Українська Народна Республіка* (ukr.) – Nepriklausoma Ukrainos valstybė, egzistavusi 1917–1920 m., kol Ukraina buvo uzurpuota Sovietų Rusijos.

„Štai tau dar vienas senovinės pilies dyvas, – sugrįžo Ivanas prie neseniai jį aplankiusios minties. – Net tegul toks kvaiša, kaip ir šis sargas.“ Ir staiga neramus spėjimas, netikėtas spėjimas negailestingai šovė jam į galvą: „O jeigu iš tikrųjų? Jeigu iš tikrųjų atėjo kažkas užgrimuotas, „vienas prie vieno“, lygiai kaip jis, archyvaras Halyckis, kuklus tarnautojas? Tada atėjo jis tik į jo kabinetą...“

Halyckis skubėdamas, net grubiai nustūmė nuo kelio sargą, kuris lemeno ir vis dar žegnojosi, ir tekinas pasileido kabineto link.

Kabinetas kaip įprasta buvo užrakintas.

Palietė ranka seifą – užrakintas.

Žvangėdamas ir maišydamasis raktuose, jis atidarė dureles, vis dar neprarasdamas paskutinės vilties.

Tačiau metalinėje lentynėlėje buvo tuščia. Tik kampelyje liko mažas akmenėlis, kuris droviai ir blankiai spindėjo šviesoje...

Staiga Ivanas priėjo prie telefono ir iš visos širdies, stipriai pasuko rankenėlę.

– Nulis pirmą! – vienu ypu įsakė telefonistei.

– Garnizono vadas klauso, – išgirdo pavargusį balsą.

– Prie telefono Argonautas. Nedelsiant prašau trijų raitininkų į Liubarto pilį. Pilį tuojau pat apsupti, mažiausiai šimtu šaulių.

– Įsakymas priimtas! – atsakė balsas, kuriame tuoj pat dingo nuovargis. Vadas dar prieš keletą mėnesių pasirašė, kad besąlygiškai vykdys tarnautojo su tokiu slapyvardžiu įsakymus.

Trys raitininkai kaip sūkurys įlėkė į pilies kiemą, vyresnysis nušoko nuo arklio.

– Šimtininkas Petryčenko jūsų paslaugoms, – prisistatė, apžiūrindamas taikų pilies kiemą. Nieko nematyti, niekas nešaudo, tik-tai šalia medinio vasaros teatro pastato dirba pora darbininkų, matyt, pagalbininkai. – Pilį perimetru apsupo mano šimtinė.

– Neišleisti ir neįleisti nė vieno žmogaus. Iki atskiro įsakymo, – įsakė Halyckis, džiaugdamsi, kad šerkšnas ir iškritęs sniegas dabar labai laiku.

Dar po pusvalandžio pagalbon atvyko penketas tyrėjų iš kontržvalgybos skyriaus – Halyckis, kaip Ukrainos Liaudies Respublikos kariuomenės Generalinio štabo Vyriausiosios valdybos Žvalgybos tarybos karininkas, teisę tokiam iškvietimui turėjo.

– Įvyko nepaprastas atsitikimas, – glaustai ir ramiai, kad neišduotų susierzinimo, aiškino esmę Halyckis. – Šiandien ryte, maždaug dešimt minučių prieš man ateinant, iš metalinio seifo, atrakinus sudėtingą spyną, buvo pavogtas ypatingai vertingas daiktas, kuris turi labai svarbią istorinę bei valstybinę reikšmę ir didelę vertę pinigais. Mes privalome išnaršyti čia viską iki adatos ir siūlelio, bet jį surasti. Iš pilies neišneš, nes ji apsupta – jeigu tik nepėjo anksčiau. Turėkite omenyje, kad asmuo, pavogęs šį daiktą, yra ypač kvalifikuotas ir pavojingas. Jis taip persirengė ir užsigri-mavo, kad atrodė kaip aš, ir jo neatpažino net sargas, su kuriuo aš matausi mažiausiai du kartus per dieną.

Ir jis trumpai išdėstė, kaip turi atrodyti dingęs daiktas – krata ir paieška prasidėjo nedelsiant.

Ivanas Halyckis atsidūrė Lucke jau kitą dieną, kai miestą 1918 m. gruodžio 20-ąją užėmė Ukrainos Liaudies Respublikos kariuomenė. Iki tol kuklus archyvaras niekam nekrito į akis, šiureno savo senoviškais išblukusiais ir pageltusiais popieriais, taigi natūralu, kad domėjosi ir klausinėjo apie visokias senienas – nes kiekvienas juk gali turėti kokią nors aistrą, juolab buvo žinoma, kad jis yra Kyjivo² Šv. Volodymyro universiteto³ Istorijos ir filologijos fakulteto absol-

² *Kuïb* (ukr.), *Kyjivas* (liet.) – romanizuotas dabartinės Ukrainos sostinės pavadinimas, pradėtas plačiai vartoti Ukrainos vyriausybės nutarimu nuo 1995 m. Šį naują pavadinimą vartoja JTO, anglų kalbą vartojančios diplomatinės misijos, kitos tarptautinės organizacijos, o nuo 2006 m. – JAV Federalinė Vyriausybė.

³ Kyjivo Nacionalinio Taraso Ševčenkos universiteto pavadinimas 1917–1920 m.

ventas. O už kokių poros savaičių pas jį atėjo keturi berniukai, beveik vaikinai, ir mindžikuodami bei pasimetę žvalgydamiesi ilgai dvejojo, nuo ko pradėti.

– Kuo gi aš galiu būti naudingas tokiems jauniems kazokams⁴? – nusišypsojo dėl tokio jų drovumo Ivanas Halyckis.

– Mes gimnazistai, vietiniai, iš ukrainų gimnazijos, – kitų paskatintas atsiliepė vyriausias. – Tiesa, mūsų gimnazija dar jauna, tik pirmus metus gyvuoja, iki šiol daugiau nei dvidešimt metų veikė rusiška, kol per karą neevakuavo... Ir tai tik dviejuose klasėse ukrainų kalba mokoma...

– Kažkaip jūs labai iš toli, jaunuoliai, prademat, – nutraukė Ivanas Halyckis. – Kam aš jums reikalingas?

– Leiskite mums pilies požemiuose atlikti paieškas. Ten daug įdomaus ir dar neištirto. Kur veda požeminiai tuneliai ir ką jie slepia – niekas nežino. O jūs, mums taip sakė, žinote senovę, pats dokumentus tyrinėjate.

– Ne į tas duris, vaikinai, pasibeldėte, – vėl nutraukė jis gimnazistus. – Neturiu aš tokios teisės – leisti jums ar ne. O, be to, nors jūs ir beveik vaikinai, bet jums be mokytojo, be saugos ir kitų dalykų apmokymų neleis. Tai menki juokai.

– O jeigu ir mokytojas sutiks, ir viską padarysime, kaip mums įsakys? – tik ką neryžtingi vaikinai staiga pasidarė drąsūs.

– Knygų, matyt, prisiskaitėte apie lobius ir senovines pilis, – sumurmėjo Halyckis geraširdiškai, nepriekaištaudamas jiems. Kažką jis pajuto tuose vaikinuose, kažką nepagaunamo, naiviai nuoširdaus, ko negalėjo pasakyti žodžiais, surasti apibūdinimo ar formulės, kaž-

⁴ *Козак* (ukr.) – iš tiurkų kalbų į ukrainų kalbą perėjęs žodis, reiškiantis laisvą, nepriklausomą, ieškantį nuotykių žmogų. Ukrainos pietuose XIV a. susikūrė patriotinis, ginęs kraštą kazokų karinis administracinis junginys – jų respublika *Zaporožės Siečė* (ukr. *Запорозька Січ*). XVIII a. antroje pusėje Rusijos imperijos carienė Jekaterina II visiškai ją sunaikino.

ką kuždėjo jam intuicija: būtų gerai padėti šitiems jau beveik bernams. – Nieko aš jums pažadėti negaliu, bet pasiteirausiu, kas čia tokią teisę turi. Užsukit poryt.

Poryt dar iki darbo pradžios vaikinai jau laukė Ivano Halyckio priešais Įvažos bokšto vartus.

Laikydami visi atsargumų, kuriuos išvardijo miesto valdyboje, gimnazistai vis dėlto pradėjo tyrinėti požemius. Pirmus du kartus tepešė tik senoviškas dulkes ant žandų bei voratinklius ant rūbų. Trečią – akys jau spindėjo, nes jiems pasisekė rasti senovišką strėlę su visai surūdijusiu antgaliu. Tos akys užgesdavo, kai grįždavo tuščiomis rankomis. Ir visai azarto ugnelė užgeso, kai per keletą kartų pasisekė rasti tik dulkėtą tuščią butelį. Ivanas pasukinėjo jį rankose, šiek tiek nuvalė ir atidavė užsispyrusiems tyrinėtojams:

– Dovanoju. Penkerių metų senumo vokiškas šnapsas. Matyt, vokietis dėl to ir neatlaikė Brusilovo mūšio metu, nes dažnai su juo draugaudavo.

Nusprendė gimnazistai paskutinį kartą nusileisti į požemius. Šį kartą atnešė jam pusiau surūdijusią metalinę dėžę – kai pastatė ant stalo, Ivanui Halyckiui net marškiniai prie nugaros nuo šalto prakaito prilipo. „Neduok Dieve, sprogenys arba šaudmenys – bėda gali atsitikti bet kurią akimirką.“

Išbaręs gimnazistus ir jų mokytoją už lengvabūdiškumą ir juos išlydėjęs, Halyckis pradėjo tyrinėti šį atkeliavusį iš požemių trofėją. Pirmiausia kilo mintis iškviesti iš Kyjivo išminuotojus, bet netrukus apsigalvojo. Metalinė dėžė visiškai surūdijusi, jai ne keletas dešimtmečių, o veikiausiai šimtmečių, kai žmonės įmantriais sprogenimis dar nemokėjo žaisti. O gal senoviniai vertingi rankraščiai, senoviniai metraščiai, kurie leis naujai pažvelgti į sudėtingą Ukrainos istoriją? Ir jam, dar nuo studentiško suolo svajojančiam apie mokslininko karjerą, pavyks įrašyti iki šiol nežinomą puslapį į šio unikalaus krašto istoriografiją – krašto, esančio visų Europos kelių sankirtose ir

Statutus Præcipue
Magis Honorabilis:

1601

Statutus Præcipue.

Съединивъ тебѣ Сеуоро Хънас тѣмъ ли Писецю
въ вырннъ Правнннъ Писнннъ и въ ннъ франннннъ,
Съединннъ самъ мннъ Магис тнн,

Магисъ Рннъ Снъ Пнъ видѣннъ и мннъ ли Писецю
Писецю ннъ Писецю вннннъ Сннъ. Сннъ вннъ.
вннъ вннъ Сннъ вннъ Писецю Сннъ вннъ
и въ Сннъ тѣмъ ли Писецю, и въ Писецю
Писецю. Сннъ вннъ и вннъ Сннъ, Писецю Сннъ
и вннъ, и вннъ, и вннъ Писецю Сннъ, и вннъ Сннъ.
и вннъ Писецю Сннъ. Сннъ и внъ Сннъ и внъ
и внъ Сннъ и внъ Сннъ и внъ Сннъ Сннъ.
и внъ Сннъ и внъ Сннъ, Сннъ Сннъ, Писецю.
Сннъ Сннъ и внъ Сннъ и внъ Сннъ Писецю.
Сннъ и внъ Сннъ Писецю Сннъ и внъ Сннъ
и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ
и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ
и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ Сннъ и внъ Сннъ

Lietuvos Statuto Lucko kopija

kuriam dėl to sekasi kaip žirniui prie kelio – kas bepraieitų, nuskina, nes šiame krašte susikerta Vakarų ir Rytų, Pietų ir Šiaurės kultūros bei civilizacijos. Čia susikūrė retas fenomenas, nežinomas kultūrinis lydinys, slepiantis daugybę intriguojančių paslapčių...

Matyt, nepavyks atrakinti šios spynos, nes iš jos liko tik gero kumščio dydžio rūdžių gabalas. Taigi Halyckis savo baimei ir rizikai po truputį suomišku peiliu ėmė kelti vieną šios paslaptingos dėžės pusę – metalas pasidavė lyg sutrūnijęs medis.

Pagaliau vis dėlto pavyko nuimti dėžės dangtį – Ivano net lūpos persikreipė iš nusivylimo ir nevilties: ten buvo tik skudurų krūvelė, kuri nuo mažiausio prisilietimo subyrėjo į pelenus ir dulkes. Veikiau mechaniškai, iš inercijos, jis po truputį ėmė graibyti tas dulkes, slopindamas nusivylimą, kad sužlugo tokios didelės, bet iš esmės vaikiškos viltys. Staiga jo pirštai užčiuopė kažkokį kietą daiktą. Atsargiai ir neskubėdamas jis ištraukė jį ir padėjo ant stalo. Iš po sutrūnijusių skudurų ir dulkių matėsi kontūrai daikto, kažkuo primenančio bažnytines karūnas, kurias pagal paprotį laiko virš jaunųjų galvų per sutuoktusių ceremoniją⁵. „Vis dėlto pasisekė, – kilo džiugi mintis. – Galbūt tai vyskupo mitra. Bet kurio, iš kokių amžių?“

Galvoje pradėjo rutuliotis įvairūs prisiminimai. Baigęs universitetą, jis ruošėsi apsiginti mokslinį darbą ir nemažai perskaitė bei savo pirštais perrinko istorinių dokumentų puslapių. Taigi ar tai mitra, ar kas kita? Kas tai? Ar tai relikvija iš Ivano Bogoslovo bažnyčios, pastatytos teritorijoje, kur iškils pilis Jaroslavo, Iziaslavo⁶ sūnaus, laikais – kažkur tarp 1115 ir 1180 metų? Ar jo sūnų, dar mongolų laikais, kai ukrainai nebuvo nei lenkų, nei rusų, nei vengrų ar kokios kitos tautos okupuoti? Visko galėjo būti, nes bažnyčia nuo XIII amžiaus buvo laikoma vieninga, tarnavo ji ilgą laiką kaip dva-

⁵ Rytų Bažnyčioje santuokos metu taikomas paprotys.

⁶ *Ярослав Изяславович* (ukr.) – Lucko kunigaikštis (1154–1180).

sinės valdžios rezidencija ir vietinių kunigaikščių kriptą. Visuotinės Bažnyčios patriarchai lankydavosi šioje bažnyčioje. Lucko vyskupija, vadovaujant Kirilui Terleckiui⁷, 1500-ųjų pabaigoje valdė keturis miestelius, 34 kaimus, dvi pilis. Kažkur šalia, kokia dešimtis žingsnių nuo čia, nuo raštininko padėjėjo pradėjo savo kelią būsimo etmonas Ivanas Vihovskij⁸; čia 1638 metų liepą visuotinėje bažnyčioje grindė kelią stačiatikybei Kyjivo metropolitas Petro Mohyla⁹... O gal jam netikėtai pasisekė, pagalvojo Halyckis, ir mitra priklausė netgi ankstesniems laikams. Jis buvo susipažinęs su Volodymyro Antonovičiaus¹⁰ ir Adrijano Prachovo¹¹ darbais, kurie 1886 metais Volodymyro mieste atlikus archeologinius kasinėjimus įrodė, jog Volynės kraštas krikščionybę priėmė mažiausiai šimtu metų anksčiau nei Volodymyras Didysis¹² pakrikštijo Rusią. Tada ši žemė iki Stiro ir

⁷ *Кирило Терлецький* (ukr.) – tikrąjį Kyjivo tradicijos bažnyčios vyskupas (1575–†1607), vienas iš Bažnytinės Brastos unijos sudarymo iniciatorių. Lietuvos Brastoje (dab. Brestas) 1596 m. tarp Rytų apeigų krikščionių ir Romos katalikų buvo sudaryta Bažnytinė unija, kuria LDK teritorijoje buvo atkurta vienybė tarp Rytų ir Vakarų apeigų krikščionių, kokia ji buvo iki 1054 m. skilimo.

⁸ *Іван Виговський* (ukr.) – Zaporožės kariuomenės etmonas (1657–1659), Kyjivo vaivada (1659–1664), laikomas Ukrainos žvalgybos ir kontržvalgybos įkūrėju.

⁹ *Петро Могила* (ukr.) – Abiejų Tautų Respublikos politinis, bažnytinis ir švietimo veikėjas, Kyjivo, Galicijos ir visos Rusijos metropolitas (1633–1647). Kanonizuotas 1996 m.

¹⁰ *Володимир Антонович* (ukr.) (1834–1908) – žymus Ukrainos visuomeninis veikėjas, istorikas, archeologas, etnografas, Kyjivo universiteto profesorius, daugiau kaip 300 darbų autorius.

¹¹ *Адриян Прахов* (ukr.) (1846–1916) – Ukrainos meno istorikas, archeologas, literatas.

¹² *Володимир (Василь) Великий* (ukr.) (958?–1015 07 15) – Kyjivo kunigaikštis (980–1012), 988 m. pakrikštijęs savo kunigaikštystę – Rusią. Krikštą, vardu Vasilis (ukr. *Василь*), priėmė Chersonese (dab. Ukraina) tais pačiais 988 m. Rytų ir Vakarų bažnyčių šventasis. Žymus dar ir tuo, kad pirmas suvienijo Senosios Rusijos žemes.

Būgo priklausė Didžiajai Moravijos valstybei ir Kristaus tikėjimą čia atnešė broliai iš Solūnės – Kirilas ir Metodijus¹³. Jie taip pat davė slavų tautoms abėcėlę ir Šventąjį Raštą gimtąja kalba, įsteigė Apaštalinę bažnyčią. Būdamas arkivyskupas, Metodijus vadovavo vyskupijai – dabartinei metropolijai, o penki jo mokiniai tapo įvairių slavų tautų vyskupais ir mokytojais. Ir pirmu vyskupu šiame krašte, be jokių abejonių, buvo vienas iš Kirilo ir Metodijaus mokinių, kuris turėjo gerai mokėti čia gyvenančių žmonių kalbą, žinoti tradicijas ir papročius. Nors po Metodijaus mirties vokiečių dvasininkai sugriovė arkivyskupiją, pasėti grūdai jau išleido daigus...

Ivanas Halyckis ėmė atsargiai nosinaite valyti šį paslaptinę daiktą: staiga iš po pelenų dulkių sublizgo gelsvas, nesuėstas rūdžių bei nenumaldomų metų metalas, ir pasirodė užrašas lotyniškai. Jis pakėlė jį arčiau šviesos ir aiškiai perskaitė du žodžius „Rex Russianus“.

Ivanas atsargiai ir lėtai atsisėdo ant kėdės, lyg toji kėdė būtų stiklinė ir galėtų sudužti ar subyrėti. „Rex Russianus“, „Rusios karalius“ – toks buvo užrašas ant paskutinio Ukrainos karaliaus Jurijaus II karūnos, karaliaus Jurijaus I anūko iš motinos pusės, kuris savo ruožtu buvo pirmojo Ukrainos karaliaus Danilo Halyckio anūkas.

Jis sėdėjo gal kokį pusvalandį, kol atsipeikėjo ieškodamas ir nerasdamas sprendimo, ką daryti su karaliaus karūna. Pernelyg vertingas tas daiktas, ir ne tik mažaverčiais pinigais, nors jie šiuo atveju galbūt būtų didžiuliai – pernelyg jis vertingas istorijai ir mokslui, kad būtų paprasčiausiai perduotas miesto valdybos tarnautojui – maža kas pasaulyje gali atsitikti, be to, su nelabai pažįstamais žmo-

¹³ *Kirilas ir Metodijus* – du aukšto rango Bizantijos imperijos valdininko sūnūs, kilę iš Solūnės (Salonikų – dab. Graikija), evangelizavo IX a. Rytų Europą; sukūrė abėcėlę senajai slavų kalbai ir pritaikė ją kaip ketvirtąją kalbą liturgijai. Kanonizuoti Rytų ir Vakarų bažnyčios. 1980 m. popiežius Jonas Paulius II paskelbė Šv. Kirilą ir Metodijų Europos globėjais.

nėmis, dar ir karo metu. Garnizono vadas taip pat nelabai tinka, nes nežinia, kur jam ryte įsakys iškeliauti... Reikia nuvykti tiesiai į Direktorijos štabą, kaip tik poryt laukiama atvykstant kurjerio, o pusantrų paros apie tai niekas neturi teisės net žinoti.

Bėda taip ilgai nelaukė...

Mažutis akmenėlis, kuris nedrąsiai sublizgo metalinėje lentelėje, – tai vienintelis dalykas, likęs iš karūnos; tai buvo deimantas, ir iškrito jis tikriausiai vagišiui beskubant. Ivanas Halyckis nelabai išmanė jo vertingumą, taigi pirmai progai pasitaikius nuveš jį į Kyjivą ir ekspertai nustatys jo vertę bei pavadinimą.

Tuo tarpu dingusio daikto paieškos tęsėsi, tyrėjai iš kontržvalgybos iškratė visas patalpas, o Petryčenko šimtinė buvo apsupusi pilį. Po valandos Petričenko raportavo.

– Į pilies teritoriją nebuvo įėjusi nė gyva dvasia. Ir nė viena neišėjo. Tvirtai galiu pasakyti – ant tik ką iškritusio sniego jokio pėdsako.

Pavakary atėję pavargę ir išsiterlioję kaip kaminkrėčiai kontržvalgybos tyrėjai tik rankomis skėsčiojo.

– *Zero*¹⁴. Išskyrus pusdešimtį popierinių karūnų vasaros teatre, kurios voliojosi sandėliuke, greičiausiai Šekspyro karalių.

Daugiau nei parą buvo saugoma pilis, šalo šauliai, dvi paras negalėjo pailsėti tyrėjai; Ivanas Halyckis buvo užsnūdęs gal pusvalandį, sėdėdamas kabinete nutrintoje ir išklerusioje senoje kėdėje, kuri nuo mažiausio judesio gailiai braškėjo.

¹⁴ Nulis (*lenk.*).

2. Telegrama į Kyjivą

Miesto telegrafo patalpose prie langelio priėjo jauna, skoningai, tačiau neprabangiai apsirengusi moteris ir pateikė telegramos tekstą. „Kyjivas Bibikovo 24 Suprunenko Andrij Hryhorovyč Teta sunkiai susirgo tšk perduokite vaistus.“

Telegrafistas permetė akimis grakščiu braižu parašytas eilutes ir, kol pildė kvitą, nejučiom tarė:

– Orai tokie prasti, tik ligas ir prišaukia.

Moteris sutikdama linktelėjo galva ir šiek tiek manieringai pasitaisė skrybėlaitę.

– Matyt, teta jau senučiukė, – nenurimo telegrafistas, kuris valandų valandas tūnojo be darbo ir buvo laimingas nors kartą galėdamas su kuo nors persimesti žodžiu.

– Na taip, labai jau garbingas amžius, – tik tiek tepasakė lankytoja ir atsigręžė į duris, matyt, skubėdama.

Jau už slenksčio moterį sustabdė du vyrai civiliniais rūbais.

– Dovanokite, ponია, jūsų dokumentai.

– Jūs tik jaunų moterų dokumentus tikrinate? – nusišypsojo tik lūpų kampučiais. – Nors galėtumėte ir prisistatyti.

Vienas iš vyrų išsitraukė pažymėjimą, o antras paėmė jaunos moters dokumentą ir dukart metė žvilgsnį tai į jos veidą, tai į dokumentą. Pagaliau abejingu tonu pasakė:

– Laimingai.

Moteris tarkštelėjo rankinės spynele, o vyrai luktelėje, kol ji pasuks už namo kampo, užėjo pas telegrafistą. Apžiūrėję dar neišsiųstą telegramą, jie gūžtelėjo pečiais.

– Kaip ji elgėsi? – paklausė telegrafisto.

– Nieko ypatingo... Nors šiek tiek skubėjo. O gal tiesiog buvo susinervinusi – vis dėlto giminės...

Vyrai persimetė žvilgsniais.

– Ką darysime?

– Pas mus dar pirmame kurse sakydavo: geriau persivalgyti, negu neišsimiegoti.

Už šimto žingsnių moterį vėl sustabdė. Šįkart jau du patruliuojantys kariškiai.

– Prašom parodyti dokumentus.

Moteris sumišusi tik žvilgtelėjo iš po skrybėlaitės.

– Ar jūs neišsimiegojote šiandien? Tik ką juk tikrinot.

– Karo laikas, ponია. Mes nesame įpareigoti duoti jums paaiškinimus.

Vyresnysis iš patruliuojančių ilgai žiūrėjo į dokumentą, net pakėlė jį arčiau akių, lyg norėdamas pauostyti.

– Štai data kažkodėl lyg išsiliejusi, turime išsiaiškinti...

Jis nespėjo pasakyti, ką gi turėjo išsiaiškinti, kai delno šonu žaibiškai gavo smūgį į kaklą – žengė ataturstas ir ėmė lėtai svirti lyg pakirstas medis. Antras bandė pasiekti ginklo dėklą, bet nespėjo, nes skausmingas smūgis į pilvą sulenkė jį pusiau kaip sulankstomą peiliuką.

Vežikas, kuris snaudė šalia, tik sumirksėjo akimis, pamatęs tokį vaizdą. Staiga moteris šoko prie jo, čiupo vadeles, o jis tik spėjo plačiai išsižioti, lyg dantisto prašomas, ir it kulka išlėkė iš savo šiltos vietos, išsitiesdamas ant grindinio. Staigiai pasisukusi moteris taip dosniai pavaišino arklį botagu, kad tas lyg įgeltas pašoko,

net priekiniai ratai šovė aukštyn. Patrulis susigriebė, buvo besileidžias iš paskos, tačiau ratų bildėjimas grindiniu greit nutolo, kol visai nutilo už posūkio. Pagaliau pagavę kitą vežiką jie puolė vytis iš paskos, bet pavijo tiktai miesto pakraštyje, prie kapinių. Arklys romiai lingavo galva lyg atsikvėpdamas, vežlankis gulėjo numestas ant karčių, viena pavalkų pakanktė buvo nupjauta.

Vyrai pasimetę žiūrėjo vienas į kitą.

– Ir kas gi tai buvo?

– Nepatikėsiu, kad madam. Vyras, dar ir kaip ištreniruotas.

– Kažin. Nors visko būna...

– Geriau niekam neprisipažinkim, išjuoks.

– Žinok, dabar jau ne iki juokų. Tuoj pat grįžtam, reikia kuo greičiau atraportuoti.

Nors valstybės aparatas dar buvo visai jaunas, tinkamai nesuderintas ir nesureguliuotas, dar dažnokai girgždėjo, o kartais visai kaprizingai ir netikėtai sustodavo, šįkart sureagavo greitai. Kontržvalgyba ėmė kontroliuoti paštą, telegrafą, geležinkelį, buvo nustatomi ryšiai su privačiais vežikais. Skubiai buvo išsiųstas užklauskimas dėl nurodyto telegramoje adreso Kyjive. Atsakymas atėjo greitai: joks Suprunenko Andrij Hryhorovyč ten negyvena, niekas tokio nežino, be to, nurodytame name net butų nėra, nes tai yra lombarodo skyrius.

3. Vėlyvas svečias

Ivanas Halyckis sugrįžo į savo butą lyg išgręžtas, be jėgų ir kaip kultuve išvėlėtas – vis dėlto jautėsi, kad dvi paras buvo nemiegojęs, galvoje dundėjo kaip kuliamojoje, į kurią užmiršo įdėti pėdus.

Greitomis pavakarieniavęs, greičiau iš reikalo, nes maistas atrodė beskonis, lyg niekuo nepaskanintas pjaustinys, jis ruošėsi kuo greičiau atsidurti lovoje. Bet išsvajotas poilsis vėl dingo lyg mirażas – vos pabeldęs ir nė nelaukdamas leidimo, slenkstį peržengė pažįstamas gydytojas Kindratas Volodymyrovychius, pas kurį jis kartais užsukdavo piliulį nuo peršalimo. „Ką tai galėtų reikšti?“ – sukirbėjo nustebusio Ivano Halyckio galvoje mintis, nes gydytojas pas jį iki šiol nebuvo užėjęs nė vieno karto.

– Arbatos ar ko nors stipresnio? – paklausė Halyckis, pastumdamas jam kėdę.

Tas tik abejingai numojo ranka, kažkaip vaikiškai, kaip beždiantis vaikelis.

Svečias ilgai dviem rankomis laikė arbatos stiklinę, lyg kas nors ketintų ją atimti, ir vis dar nediršo paragauti. Žibalinės lempos, kuri karts nuo karto lengvai sumirksėdavo, gelsvoje šviesoje jo ilga su kupryte nosis atrodė dar aštresnė, o jo liesame pailgame veide, kurio nesveiko gelsvo atspalvio oda nuo žibalinės lempos šviesos tapo dar geltonesnė, matėsi baimė ar pasimetimas, arba ir vienas, ir kitas kartu.

Halyckis palaukė, kol svečias nusiramins, nes šaukštelis stiklinėje, kurią vis dar laikė dviem rankomis, tyliai suskambėdavo. Pagaliau, nesulaukęs iš jo nė žodžio, paklausė:

– Pone Kindratai, kažkas atsitiko?

– Jūs tik nepagalvokite, kad aš girtas ar sergu karštine, ar ne pilno proto, – svečias atsargiai pastatė stiklinę, net negurkštelėjęs iš jos.

Ivanas Halyckis iš tikrųjų nepajuto, kad šis būtų ką nors stipraus gėręs.

– Galbūt kažką labai skubaus turite? – paklausė atsargiai.

– Ir labai jūsų prašau, nesijuokite iš to, ką aš dabar pasakysiu...

Visa ši komedija pradėjo nervinti Halyckį, ir jis, neslėpdamas susierzinimo, tarė:

– Taigi sakykite, užteks gyslas tampyti.

– Aš atėjau iš jūsų nusipirkti jūsų kraujo, – ir gydytojas pirmą kartą desperatiškai pažvelgė šeimininkui į akis.

– Kažkam atsitiko bėda, reikia perpilti kraują? Aš nebijau, pone Kindratai, nes fronte teko du kartus priduoti po du šimtus gramų.

– Aš ne du šimtus. Visą, – su neapsakomu palengvėjimu, kad tai, kas sunkiausia, jau pasakyta, tarė gydytojas.

– O gal kartu nupirkite dar ir sielą? Urmu pigiau, – nusijuokė Halyckis.

– Man ne iki juokelių, – palenkė galvą gydytojas.

– Kažkaip jūs man Mefistofelį primenate, – Ivano pečiai pradėjo drebėti nuo nesusilaikomo juoko – miego ir nuovargio lyg nebūta.

– Tai visai nejuokinga.

– O kaip jūs visa tai įsivaizduojate? Jūs man benzino ar degtinės vietoj kraujo įpilsite? – Ivanas Halyckis dabar jau juokėsi atvirai, mėgaudamasis, ir, nusiūgus pastarųjų dviejų dienų įtampai, patrynė nosinaite akis, atsikosėjo ir vėl nusikvatojo.

– Vietoj jūsų kraujo jums palaiapsniui porcijomis bus perpiltas kitas kraujas, žinoma, tik jūsų grupės. Nesigirsiu, bet šiame krašte

aš esu vienintelis tokio lygio specialistas. Šimtų mano atliktų kraujo perpilymų patirtis – garantija, kad viskas bus atlikta saugiai.

– Gal jūs į satanistų sektą užsirašėte ar prie raganaujančių būrėjų senatvėje prisišliejote?

– Geriau jau su būrėjais turėti reikalų, negu su šitais...

– Taigi ne iš vieno žmogaus, o iš daugelio galima vienodos grupės kraujo paimti.

– Kad ir kaip būtų gaila, reikalingas tik jūsų kraujas. Tokia sąlyga.

– Po paraliais, kam gi jums reikia būtent mano kraujo, ne kraujinę gi košę virsite! – Halyckis juokėsi iki žagčiojimo ir vis negalėjo nusiraminti.

Gydytojas vėl paėmė dviem rankomis stiklinę ir nekvėpuodamas, lyg jį tris dienas buvo silke maitinę ir tik dabar davė atsigerti, išgėrė visą arbatą – ir, atrodo, nurimo.

– Vakar vėlai vakare atėjo pas mane be įspėjimo nepažįstamas žmogus. Na, bent iki tol aš jo mieste nebuvau sutikęs. Vyras jūsų ūgio ir sudėjimo, išprusęs ir mandagus, kalbą gerai valdo, nors ir turi vos jaučiamą akcentą. Jis ir pasiūlė tai, ką aš jums dabar čia papasakojau. Dar jis pasakė, kad už kraują sumokės tiek, kiek jūs pats panorėsite. Tą sumą pervesime į vieno iš Ciuricho banko sąskaitą arba auksu ar brangenybėmis tiesiog jums į rankas.

– Keista avantiūra... Matyt, tai susiję su kažkokios naujai atsiradusios sektos raganavimu.

– Vyras užtikrino, kad nei su raganiais, nei su būrėjais jokių santykių neturi. Mano akyse net persižegnojo.

– Varykite šiuos gudročius su šluota, kad nesuktų žmonėms galvos.

Gydytojas liūdnai lyg su priekaištu pažvelgė į Halyckį.

– Pavaryti aš galiu. Tik mane įspėjo, kad man arba jums atsiskaičius, kabėsiu aš ant aukščiausio mūsų miesto pagrindinės gatvės stulpo. Ir dar pridūrė, kad net pabėgimas neišgelbės.

– Tai bent... – pradėjo pirštais į stalą stuksenti neseniai vietos kavinėje išgirstą melodiją Halyckis. Visiškai nekaltas gydytojas praktiškai pateko kaip įkaitas į paslaptinę avantiūristų rankas ir dabar jo gyvybei gresia pavojus. Bet kodėl jie negali paprasčiausiai jo nužudyti ir išspausti, kaip sultis iš morkų, jiems kažkokiems tikslams reikalingą kraują?

– Pabėgęs iš psichiatrinės ligoninės beprotis, avantiūristas arba fanatikų sektos narys – vienodai pavojingi. Jis nors kažkokį terminą pasakė?

– Viena savaitė.

4. Susitikimas lombarde

Michajlo Vasiliukas net ant lombardo slenksčio negalėjo atsikratyti kaltės jausmo, kuris mausdamas ir slogiai spausdamas, kaip už nago įvaryta rakštis, kankino jo sąžinę: jis ėjo priduoti į lombardą senovinę močiutės žiedą, nors ir žadėjo jai niekada jo neparduoti ar kitaip pradanginti, o tik perduoti kaip palikimą vaikams arba, geriau, vaikaičiams. Bet jis neturėjo ko nors kito priduoti, o turėjo būti šioje labai populiarioje nūnai įstaigoje lygiai ketvirtis valandos iki uždarymo.

Michajlo ištiesė per langelį žiedą, vis dar širdyje sau priekaištaudamas, ir net supyko ant pagyvenusios moters, dirbusios priėmėja, kuri abejingai sumurmėjo:

– Tuoj ateis vertintojas.

Vyras, kuris turėjo pasakyti kainą vieninteliam Michajlo šeimos lobiui, aukštas ir plačiapetis, šiek tiek ne pagal metus pilnokas, apsirengęs elegantišku kostiumu, spindinčiai baltais marškiniais, su skoningai parinkta peteliške, primenantis originalaus žanro artistą, staugą skėstelėjo rankomis, ir plati nuoširdi šypsena nušvietė jo veidą.

– O tu iš kur čia atsiradai?

Michajlo net išsižiojo, lyg prieš jį iš tikrųjų būtų fokusininkas, kuris turi tiesiog dabar čia, prieš jį, atlikti neregėtą fokusą.

– Štai atnešiau, – pasimetęs mostelėjo ranka į darbuotojo pusę.

– Aš tavęs, matyt, jau metai kaip nemačiau, – nenustoję džiaugtis vertintojas, universiteto kursiuokas Grycjo¹⁵ Sazonovas. – Kur tu dabar, ką veiki, į kokią skylę įlindai?

Michajlo irgi ne mažiau buvo nustebintas. Nesitikėjo jis su Istorijos ir filologijos fakulteto absolventu susitikti būtent tokioje įs-taigoje, be to, dar su kursiuoku, su kuriuo ne vieną puodą studen-tiškos košės teko suvalgyti.

– Mūsų katedroje, darbą krapštau. Baiginėju krapštyti, – pasi-taisė.

Grigorijus suspaudė svečių savo glėbyje taip, kad tam net kaulai sutraškėjo, po to nusijuokė:

– Mačiau aš, kokiomis akimis tu mano kostiumą vertinai – bur-žujus, ir tiek. Dabar tas žodis lyg keiksmazodis, o veltui taip žmonės elgiasi. Na, parodyk, ką atsinešei.

Jis lėtai ir ilgai sukiojo rankose žiedą, po to, linktelėjęs galva, pasakė:

– Akmuo nėra brangus, o štai ornamentas ant žiedelio gana originalus. Apskritai, daug nekainuoja. O kiek tu nori?

Pamatęs, kaip apsiniaukė Michajlo veidas, Grigorijus netikėtai pasiūlė:

– Gal aš tau geriau paskolinsiu, net gerokai didesnę sumą?

– Skolinasi svetimus, o grąžina savus, – atsiduso Michajlo.

Jų kalbą nutraukė pasirodęs paštininkas.

– Kas čia Suprunenko? Telegrama.

– Duok, tai man.

Grigorijus pasirašė, o kai paštininkas jau buvo už durų, nustebeš Michajlo paklausė:

– Argi tu pakeitei pavardę?

¹⁵ *Грицько, Гриць* (ukr.) – ukrainų kalba mažybinės *Grigorijaus* vardo formos.

– Ne, nepakeičiau, tai bičiuliui. Telegrafuoja, kad teta pasveiko ir vaistų jau nebereikia. Jam gi rūpesčių mažiau, – paaiškino Grigorijus, bet kažkoks apmaudas ir nepasitenkinimas šmėstelėjo balse. – Klausyk, man po dešimties minučių baigiasi darbo laikas, einame kur nors kavos išgerti.

Pusiau tuščioje salėje, kamputyje, jiems buvo jauku kalbėtis – Grigorijus, norėdamas pasipuikuoti prieš draugą, užsakė gana prabangią, kaip šiais laikais, vakarienę.

– O dabar pasakok, kaip sekasi, dėl ko tau galvą skauda?

– Kokios gali būti naujienos... Aš lyg povandeninėje karalystėje: kažkur ten, aukštai, audros ir taifūnai, perversmai ir revoliucijos, žybčioja kaip pigaus sinematografo ekrane valdžios pasikeitimai, o mano gyvenime – tylą bei ramybę. Ir dar archyvų dulkės: rašau darbą apie Sofiją Vytautaitę, apie unikalią anų laikų moters dalią – pradedant nuo atsitiktinio įsimylėjimo į Vasilijų, Dimitrijaus Donskio sūnų, kuri likimas atvedė į jos tėvo rūmus Lucke, taip sakant, su pristatymu į namus, ir iki to laiko, kai Sofija, vadovavusi Maskvos gynybai nuo totorių, vis dėlto sugebėjo atlaikyti tą siaubingą apgultį. Tema labai įdomi, manau, per pusmetį baigsiu, tik va, kad šeimai maistui užtektų – mano atlyginimas, pats supranti, dar ne profesoriaus.

– O ką gi tau veikti po Solovjovo¹⁶ ir Karamzino¹⁷, kitų istoriografijos žinovų? – mostelėjo galva Grigorijus ir, padėjęs taurę į šalį, išsitiesė ir pažiūrėjo į bičiulį iš viršaus žemyn, kaip patyręs gaidys į mažą viščiuką. – Ten gi viskas šimtą kartų surašyta... nors tu čia mane savo intriga sudominai – kaip bebūtų, aš esu trijų kartų maskvietis, tik tėvą prieš pasaulinį karą į Kyjivą dirbti perkėlė.

¹⁶ *Сергей Соловьев* (rus.) (1820–1879) – žymus rusų istorikas. Laikėsi didžiarusiškų pažiūrų į Ukrainos istoriją.

¹⁷ *Николай Карамзин* (rus.) (1766–1826) – rusų literatas, tapęs žymiu rusų istoriku, dirbo imperatoriaus Aleksandro I dvare; priklausė masonams.

– Surašyta, bet ne viskas, Grigorijau, – atlaikė Michajlo pernelg kietą ir savimi pasitikintį žvilgsnį. – Ir kai kur ne taip.

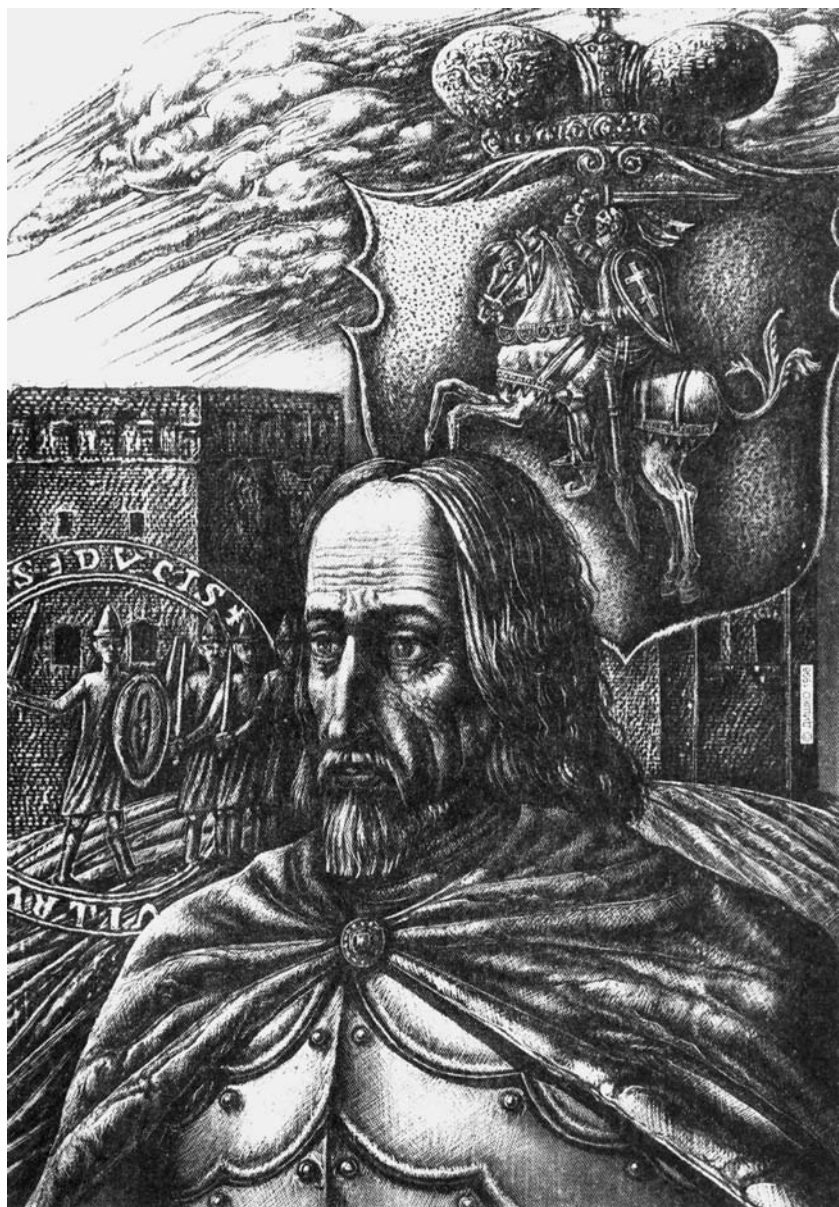
Michajlo padėjo šakutę, nusivalė rankas servetėle ir tvarkingai sulankstė ją keturis kartus. Primerkęs vieną akį, lyg būtų taikęsis iš šautuvo, metė iš apačios į viršų pašaipų žvilgsnį.

– Prisiminkime kai ką iš trečiojo kurso. Tolimais 1382 metais Maskvos kunigaikštis Vasilijus, Dimitrijaus Donskio sūnus, patraukė į Ordą reikalauti didžiosios kunigaikštystės sosto. Orda sulaikė jį net dvejiems metams: neišleisim, kol tėvų duoklės skolos neatiduosite, tai smulkmena, kažkokie 8 000 rublių sidabro. Pagaliau kunigaikščiui pavyko pabėgti į Moldovą, po to į Lucką arba, tiksliau, pagal tuometinį pavadinimą – į Didįjį Lučeską, kur jis rado patikimą prieglobstį Liubarto pilyje, pas tuometinį šio krašto valdovą Vytautą. Ir ne tik prieglobstį. Vytautas turėjo dukrą Sofiją, neapsakomą gražuolę, puikaus išsilavinimo, laisvai kalbančią daugeliu Europos kalbų. Vasilijui ir Sofijai po penkiolika buvo, abudu iš žinomų dinastijų, taigi įsimylėjo vienas kitą ir netrukus susituokė. Retas atvejis, kai tuokiasi tokio lygmens žmonės ne dėl politinių išskaičiavimų, o iš meilės.

– Nieko sau, rimtas atradimas, – Grigorijus pažvelgė iš viršaus žemyn, tik dar rankas ant krūtinės sudėjo, lyg iš natūros būtų dabar ruošęsi jo biustą lipdyti. – Jeigu aš būčiau tavo oponentu per gynybą, na ir gautum...

Michajlo lyg negirdėjo šio peštuko pašaipaus tono, žiūrėjo į jauną ir ploną, kaip botago kotas, smuikininką kampe, kuris griežė taip tyliai, tarsi būtų neturėjęs jėgų. Michajlo žiūrėjo ir toliau tęsė, lyg visai ne su Grigorijumi kalbėtų:

– Daug vandens nuo to laiko nutekėjo Stire, bėgančiame prie Liubarto pilies, taip pat ir Maskvos upe. Vytautas sušaukė pirmą Europos monarchų suvažiavimą – būsimosios Europos bendrijos prototipą, o dukra gimdo vaikus, prižiūri vaikaičius. Taigi pirmas

Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas

momentas – moralinis. Luckietė Sofija Vytautaitė – Didžiojo Maskvos kunigaikščio Vasilijaus I žmona, Didžiojo Maskvos kunigaikščio Vasilijaus II mama, visos Rusijos valdovo Ivano III tikra močiutė, kurį laiką praktiškai valdo Maskvos valstybę.

– Palauk, palauk, draugeli, ką tu tuo nori pasakyti? – Grigorijaus pašaipą ir ironiją lyg vėju nupūtė. – Pagaliau pradedu atpažinti autochtoninį mažarusį ir, matyt, atspėsiu...

– Sunkoka tau bus atspėti, – Michajlo ir toliau žiūrėjo į smuikininką, labai kruopščiai vedžiojantį stryku – lyg būtų moksleivis, kuris, norėdamas gauti gerą pažymį, iš visų jėgų stengiasi atlikti savo užduotį. – Ir štai kodėl. Tvarkydamas Lucko-Ostrogo vyskupijos vyskupo Kirilo Terleckio ūkio dokumentus, aš aptikau du visiškai neūkinio pobūdžio laiškus. Ir man net pirštai nutirpo lyg nuo šalčio. Nežinau, kokie vėjai šiuos laiškus atpūtė, bet tai buvo Sofijos Vytautaitės laišakai tėvui po jų susitikimo 1427 metais. Jau dvejus metus našlaudama, turėdama mažametį sūnų, kuriam prisiekė Maskvos kunigaikštystė, faktiškai valstybės valdovė Sofija sumanė įvykdyti didžiules reformas ir dėl to tarėsi su tėvu.

– O, tai jau kiti pyragai, – surimtėjo Grigorijus. – Džiaugiuosi, kad tu rengi ne šiaip sau kokį nors darbą, perrašydamas, taip sakant, ką nors svetimo. Na, dar po porą gramų, nes maistas atauš!

Jie susidaužė taurėmis ir kurį laiką Grigorijus tik šnopavo, darbuodamasis šakute. Matyt, viršsvoris jam tikrai ne į naudą. Smuikininkas vis dar kruopščiai vedžiojo smuiko smičių, ir jo melodijoje skambėjo kažkoks stebuklingas skaistumas bei vaikiškas naivumas, kuriuos vargu ar išgautų patyręs muzikantas.

– O dėl reformų, – vėl prabilo Grigorijus, nespėjęs net praryti maisto, – tai šiandien jos šimtąkart labiau reikalingos, negu tais laikais. Ar tu nors kartais išneri iš savo mokslo gilumų į nuodėmingą paviršių, laikraščius nors kartą per savaitę ar skaitai?

– Skaitau, – vangiai ir nenoriai atsakė Michajlo. – Bet su tokiu apetitu, tarsi maistą be druskos valgyčiau...

– Taigi, o jeigu bent kartais pasirodytum pagarbioje draugijoje, mes galėtumėm susitikti ne vieną kartą per pusmetį. Aš, pavyzdžiui, priklausau monarchistinei draugijai ir nesislepiu, kokia eilinė valdžia į Kyjivą beateina ir kokias vėliavas Chreščiatike¹⁸ bekabina.

– Vyžas pagamino tavo monarchistinei idėjai. Kerenskis¹⁹ su-traiškė sostą, o bolševikai Romanovų šeimą sušaudė.

Pirmą kartą Grigorijaus akyse šmėstelėjo kažkoks nesuprantamas, beveik laukinis blyksnis.

– Kerenskis plepys, raudonieji – pavojingesni. Bet ir tai praeis kaip sunki niežų forma, tik kasytis reikės labai ilgai. O Romanovai viską melu ir sukčiavimu grindė. Supranti, šiai šaliai reikia plienio kumščio, antraip ji subyrės kaip supuvusi terba. Ir antras dalykas. Dabar žemė visur dega, visi su visais pešasi. O kas, tiesą sakant, kariauja? Kulkosvaidžiai, pabūklai ar kareiviai su šautuvais? Ne. Iš tikrųjų kariauja pinigai. Dabar jų turi Kolčakas²⁰, visas Rusijos aukso atsargas, daugiau nei pusę tūkstančio tonų. Ir Kolčakas jau visą Sibirą užvaldė, ir Uralą, ir prie Volgos sparčiai artinasi. O nuo ten, duos Dievas, ir iki Maskvos netoli.

– Puiki idėja, – palingavo galva Michajlo, sūdydamas patiekalą, nes dar negimė virėjas, kuris jam persūdytų. – Ir, svarbiausia, su perspektyva. Pavalysim truptų seną imperijos lovį, pagražinsime ir manysime, kad tai – modernus linijinis laivas.

– Tai bus ne pagražinta, o atnaujinta valstybė, – nuoširdžiai supyko Grigorijus. – Tu ne blogiau už mane žinai, kokių malkų priskaldė ankstesnė dinastija. Prisiekinėjo: šventoji Rusia! O toje

¹⁸ *Хрециатик* (ukr.) – pagrindinė istorinė gatvė Ukrainos sostinėje Kyjive.

¹⁹ *Александр Керенский* (rus.) (1881–1970) – žymus rusų politinis ir visuomeninis veikėjas, Rusijos laikinosios vyriausybės ministras pirmininkas (1917), kurį laiką vadovavo rusų masonams.

²⁰ *Александр Колчак* (rus.) (1874–1920) – rusų Baltųjų judėjimo vadas, politinis veikėjas, atšiaurio tyrinėtojas, mokslininkas, okeanografas.

šventojoje metropolitus gyvus mūrijo, kaip, pavyzdžiui, Arsenijų Macijevičių²¹. Tai kokia gi ji pagaliau Rusia – štai čia, kur mes taures su tavimi keliam, Rusia amžinoji. Kam reikėjo vogti svetimą vardą, kad net mažiausiai išprusę žmonės juoktųsi, kai savas skamba kur kas gražiau – Maskvos karalystė! Monarchai yra karūnuojami Monomacho²² kepure... Komediją vietoj karūnavimo vaidino. Bet kuriame universitete, žinoma, ne mūsų, pasakys, kad iš tikrųjų toji kepurė yra padovanota mongolų-totorių chano Uzbeko ir jokiū būdu ne Konstantinopolio imperatoriaus Konstantino dovana Volodymyrui Monomachui. Nes tam Volodymyrui šio imperatoriaus mirties dieną tebuvo dveji metukai ir Kyjivo sostas jam galėjo tik sapnuotis. Trys šimtai metų Romanovų dinastijai – kokiai dinastijai? Pirmasis Romanovas iš tikrųjų turėjo Kiškino pavardę, Petras I iš tiesų buvo vokiečių vaistininko sūnus, Jekaterina II neturėjo nė lašo rusiško kraujo, paskutinis – Nikolajus II – turėjo net vieną šimtas dvidešimt aštuntąją jo dalį. Kam gi mums išgalvota tėvynė, jeigu turime savąją, gimtąją ir nuostabią? Štai todėl, pone Michajlo, reikalinga mums nauja dinastija ir naujas sostas. Ir tada Rusija nušvis nauja šviesa, būtent, savąja.

– O toliau? – staiga veržliai ir greitai paklausė Michajlo.

– Maskvos karalystė buvusios 1914 metų imperijos ribose. Ir nė pėdos daugiau nenorime.

²¹ *Арсеній Мацієвич* (ukr.) (1697–1772) – Volynės šventasis, gimęs šiame krašte – Volodymyre-Volynske, teologas, Tobolsko ir viso Sibiro, Rostovo metropolitas, kankinys – Jekaterinos II įsakymu už pasipriešinimą jai, atimant vienuolynų ir bažnyčių turtą, buvo iki mirties įkalintas „akmeniniame maiše“ Revelio (dab. Talino) kalėjime.

²² *Володимир (Василь) Мономах* (ukr.) (1053–1125) – didysis Kyjivo kunigaikštis (1113–1125), valstybinis ir politinis veikėjas, rašytojas. Monomacho pravarde gavo dėl karūnos, kurią, anot padavimo, gavo iš savo motinos senelio, Bizantijos imperatoriaus Konstantino Monomacho, ir kuri vėliau tapo Maskvos kunigaikštystės, po to ir Rusijos imperijos carų valdžios simboliu.

– Originalu. Kaip sakė vienas senukas iš mūsų kaimo – lipo liesvomis, o nukrito nuo kopėčių.

– O tu manai esąs originalus? Pas mus kiekvienas inteligentas, į tavo panašus, turi būti tik demokratas – antraip prie nepilnaverčių priskirs.

Ir Grigorijus nusijuokė garsiai ir iš širdies, net marškinių peteliškė ėmė šokčioti aukštyn žemyn.

– Būsi man skolingas, kai mes nugalėsime, nes tai yra dviejų kontinentų naujos istorijos pradžia. Tai dėkis į galvą, eiliniam moksliniam darbui prireiks. Nes tu, iš visko sprendžiant, nesi klastojantis istorikas, jeigu laiškus nežinia kokio senumo atkasei. Na, pažadėk, kad esi skolingas?

– Pažadu, – paklusniai atsakė Michajlo ir jie dar kartą susidaužė taurėmis.

– Ir dar vienas dalykas. Jeigu tu mūsų idėją priimsi bent iš dalies ir norėsi mums padėti, tau šitai bus įskaityta. Jau labai greitai mums reikės daug išsilavinusių žmonių – nuo vietos valdininkų iki universiteto rektorių, – Grigorijus ilgai žiūrėjo bičiuliui į akis. Taip žiūrėjo, kaip žiūrima per šarmos padengtą stiklą, kas gi ten dedasi už to lango.

Vėlai vakare, o tiksliau naktį, Michajlo įvykdė draugo palinkėjimą. Jis parašė raportą Ukrainos Liaudies Respublikos žvalgybos valdybai, kur ir kam iš Lucko buvo išsiųsta telegrama apie nelaimingą tetą, kuriai prireikė vaistų.

Jis ilgai ir kruopščiai rašė, skaitinėjo parašytą, o pabaigoje taip pat kruopščiai ir neskubėdamas suplėšė tą lapą su raportu. O tada dar ilgai žiūrėjo, kaip krosnelėje popierius su jo kūriniumi liepsnoja. Šiuo atveju su paprastu raportu neišsiseksi, reikia pranešti pačiam.

5. Kelionė į požemius

Gal kokį pusvalandį Ivanas Halyckis sėdėjo kabinete, paskendęs savo mintyse: per dvi dienas buvo surišta tiek mazgų, kad jam jų niekaip nepavyks išnarplioti, net jeigu ir nagus sulaužytų.

Kas gi, užsigrimavęs kaip jis pats, galėjo taip meistriškai pavogti senovinį lobį? Ir kam, kokiems satanistams reikalingas būtent jo kraujas ir dėl kokių burtų? Kas toji paslaptinga moteris – ir ar moteris? – primušusi patruliuojančius. Ir kaip ji gali palaikyti ryšį su Kyjivu? Pakeistas telegramos tekstas ir trumpas Michajlo Vasi-liuko pranešimas apie susitikimą kavinėje kažkiek paaiškino situaciją, bet toli gražu ne viską.

Jis dar kurį laiką būtų vyniojęs prisiminimų siūlą, kurį gyvenimas, kaip su kamuoliu žaidžiantis katinas, suraizgė ir supainiojo, tačiau į duris kažkas pasibeldė.

– Prašom!

Peržengęs slenkstį, jam pagarbą atidavė vienintelis iki šiol jo nuolatinis padėjėjas, jaunesnysis archyvaras Petro Hrycančukas, dar visai vaikas, net trečio kurso nespėjęs baigti.

– Ukrainų gimnazijos istorikas yra pakviestas.

Ivanas Halyckis norėjo kartu su juo apžiūrėti pilies požemius, kuriuose gimnazistai rado rūdžių suėstą dėžę. Lobis, rastas žemėje, į žemę galėjo ir nukeliauti, į kokią nors naują, gudriai sugalvotą

slėptuvę – negalėjo gi karūna ant sparnų išskristi, nes pilis buvo apsupta patikimai ir pačioje pilyje viską iki panagių iškratė.

– Kokios naujienos mieste? – paklausė Ivanas padėjėjo. – Ar nieko naujo neatsitiko? Gal gandai kokie sklando?

– Visur ramu, naujienų jokių. Tik kapinėse kažkas nesuprantamo vyksta – kažkokie piktadariai iškasė šviežią kapą. Velionis nežinia kur dingo, net duobę paliko neužkastą...

„Iš tikrųjų, atrodo, kad mieste arba jo apylinkėse veikia kažkokia bepročių sekta, – šovė mintis. – Blogu laiku tokie dalykai vyksta.“

Pasiėmę žibalinį žibintą, jie trise nusileido į požemius. Istorikui Volodymyrui Oleksandrovyčiui, kuris su žibintu ėjo pirmas, aukštam ir lieknam, teko kartas nuo karto vos ne dvigubai susilenkti ir lankstyti po neaukštais skliautais – tik dulkės skriejo iš po batų ir nuo gelsvos žibinto šviesos siūbavo bei plazdėjo paslaptingi, bauginantys šešėliai. Nedažnai čia, matyt, žmogaus koja žengdavo. Aidas nuo mažiausio garso skriejo ir atsimušinėjo į akmenines lubas, kurios, ypač kampuose, buvo tankiai užaustos storais dulkėtais voratinkliais.

Jie ėjo tyliai, atsargiai, aukštai keldami kojas, kad neužsikabintų, ir tik istorikas, lyg pats sau, kartais pusbalsiu pasakydavo:

– Atrodo, čia į kairę... O čia vėl mes buvome pasukę...

Staiga mokytojas sustojo ir atsisuko į Halyckį bei jo jaunąjį padėjėją, apšvietė jų veidus. Nuo blankios ir mirksinčios šviesos jie atrodė geltoni lyg lavonai.

– Čia mes ilsėjomės. O peštukas Mikola, galbūt iš baimės, net už kampo pasiprašė, pakentėti negalėjo.

Ir tik vieną kartą istorikas, kelintą kartą besilenkiantis žemiems skliautams, pasiguodė savo bendrakeleiviams:

– Čia ne moksleiviška, paprasta ir mėgėjiška kelionė reikalinga. Čia verta atlikti profesionalius ir nuodugnius archeologinius tyrimus, valstybė lėšų turėtų rasti. Šie požeminiai praėjimai, kurie pavojaus atveju išvesdavo gynėjus toli nuo pilies, dar oho-ho kiek paslapčių

saugo... – Ir tas „oho-ho-o“ nutolo aidinčiais tuneliais, verždamasis ir atsimušinėdamas, net amžius kabantys voratinkliai supleveno.

Jie pasuko į dešinę, ir šviesos spindulys staiga tamsoje apšvietė kažkokį siluetą, kuris iš pradžių vos vos ryškėjo tamsios sienos fone, o kai istorikas atsistojo ant sutrūnijusios lentos ir žibintas sulingavo, siluetas aiškiai išryškėjo, ir visi iškart apstulbo.

Staiga visu ūgiu, lyg gebėtų iš žemės dulkių pats savaime iškilti, prie sienos pasirodė žmogaus skeletas; maža to, pakelta viena ranka sujudėjo ir sulingavo taip, lyg griaučiai sveikintų nekviestus atėjūnus ar lyg keleivis mojuotų ranka pro vagono langą jį sutinkančiams perone – net skeleto apatinis žandikaulis kilojosi aukštin žemyn, lyg tuoj pat pradėtų garsiai kvatotis.

Istorikas tyliai ir su nuostaba žagtelėjo ir be garso susmuko. Ivanas Halyckis iš tos baimės iš karto negalėjo suvokti, kas gi čia vyksta, tik spėjo iš bejėgės mokytojo rankos pačiupti žibintą.

Skeletas dar keletą kartų bauginančiai bei pašaipiai sumojavo riešu ir sustingo. Bet ir dabar jau nebejudantis, su keistame pasisveikinime pakeltais sutrūnijusiais kaulais, bejėgiškai nuleistu žandikauliu jis vis dar stovėjo, lyg būtų tyčiojęsis, juokęsis iš mirtinai išgąsdintų požemių keliautojų, esamų ir nesamų lobių ieškotojų. Jis juokėsi be garso, vien tik tuščiomis akiduobėmis, kuriose nuo žibinto krintantys šešėliai mirgėjo ir dėl to atrodė, kad kaukolė šaiposi ir merkia akį nekviestiems lankytojams – na, ko gi jiems čia reikia, čia tik jis yra viso požeminio pasaulio, visų senovinių paslapčių valdovas; tiems, kuriems staigus šaltis pašiurpino odą nuo siaubo ir kuriems stingo sąnariai, kam jiems į šešėlių, mirusiųjų bei užmaršties karalystę, čia viskas yra jo – tarsi būtų kalbėjęs skeletas, budintis virš praėjimo; čia jis yra visagalis paslaptinių požemių šeimninkas – visų senovinių, voratinklių apraizgytų praėjusių amžių mįslių.

6. Pirmasis honoraras

Po dviejų dienų Grigorijus sutiko Michajlą Vasiliuką lombarde be ypatingos nuostabos, tačiau su meilia šypsena putliame ir vaikiškai rožiniame veide.

– O, išsimokslinę vyrai iš Olimpo padebesių... Užėik.

Mažame Grigorijaus darbo kambarėlyje, kur ir prasilenkti buvo sunku, nebent ant pirštų galiukų pasistiebus, jie iš karto perėjo prie reikalo.

– Na, ar padėsi mums? Nors šiek tiek, per pustonį, per pusnatį pagavai idėją?

– Aš ne dėl idėjos atėjau, dėl duonos kąsnio, – sunkiai atsiduso Michajlo, lyg iki šiol būtų greitai bėgęs ir tik dabar atgavo kvapą. – Aš – ne politinė žiurkė, o archyvinė, kuriai kartais sapnuojasi profesoriaus mantija. Man nors kažkiek užsidirbti, kad nesustingčiau, kol tą mantiją siūti pradės.

– Mums kaip tik trūksta tavo srities specialisto, – minkštas ir geraširdiškas Grigorijaus tonas iš karto dingo. – Neatidėliotinai turime išleisti knygą ir dvi populiarias brošiūreles. Maskvos žmonės, kuriems čia gyventi buvo skirta, turi pagaliau pajusti, kad jie nėra išmesti kaip rakandai į šiukšlyną, nėra visų užmiršti pavainikiai ir ne atsibastėliai, nes Maskvos karalystės rubežiai dar toli į vakarus driekiasi, kartu, žinoma, įtraukiant ir Lenkijos karalystę. O hono-

raras, Michajliukai, pas mus mažiausiai dvigubai didesnis, nei kioje nors kitoje leidykloje.

– Grigorijau, aš ne dėl to atėjau, – kažkodėl tyliai, lyg bijodamas, kad jų galėtų klausytis, atsakė Michajlo. – Aš nesugebėsiu, tai ne mano sritis, nes ne viską, ką tu prikaltėjai, supratau ir ne su viskuo sutinku. Tokia rašliava bus nenuoširdi, klausta matysis, kaip kūnas per marlinius rūbus. Man, jei gali, duok paprastesnę darbą – pakrauti ar iškrauti, ką nors tokio iš „atnešk-paduok“.

– O kad tavo senelį kumelė suspardytų, – Grigorijus po šių žodžių riebiai nusikeikė, kaip senas vežikas, su vingiais ir išlenkimais, ir atsilošė kėdėje, lyg pirmą kartą matytų savo draugą, net galvą, kaip smalsi šarka, pasukęs. – Tu gi inteligentas, be penkių minučių mokslininkas, „atnešk-paduok“ aš tau net neišdrįsiu pasiūlyti. Be to, ką nors tokio ir neturiu...

– Kai pagalvosi, tai surasi, – sumurmėjo Michajlo, lyg Grigorijus jam atsako dėl to, kad nenori arba tingi ieškoti.

– Gal tave priimti į lombardą senus nešiotus skarmalus ir močiučių vestuvinius žiedus vertinti?

– Gink Dieve, – sudejavo svečias. – Ir neišmanau, ir į svetimą bėdą neturėsiu jėgų žiūrėti – retai čia kas iš gero gyvenimo užaina.

– Tu mane nuvarginai savo norais... Argi tau geriau, kaip miesto vaikigaliams, už kapeikas atsišaukimus klijuoti?

– Jau šilčiau, – linktelėjo galva Michajlo, bet didelio noro nerodė. – Kvalifikacijos užteks. O dar?

– Ir iš kur tu nukritai ant mano galvos! – sudejavo Grigorijus ir jo pilnas veidas net paraudonavo, kaip nuo begėdiško žodžio merginai, kuri pirmą kartą atėjo į kaimo vakarone.

– Na, jei nėra, tai nėra, – mykė ir tūpčiojo svečias.

– Imk! – šleptelėjo kažkokių atsišaukimų pluoštą vos nesužvėrėjęs šeimininkas. – Nors suvalgyk, bet išklijuok!

„Ir nauja suspindės Maskva!“ – mestelėjo Michajlo žvilgsnį į atsišaukimo pradžią ir toliau sėdėjo nejudėdamas, lyg būtų svėręs mintyse kiekvieną grašį, kurį jam atneš naujas darbas.

– Štai ten, kampelyje, klijai. Ir dink iš mano akių, nes nuodėmę prisišauksi. O rytoj atsikaitysimė, – Grigorijus vėl suminkštėjo ir pažįstama šypsena nušvietė jo veidą.

Pradžioje Michajlo „naujose pareigose“ jautiesi sutrikęs, jam atrodė, kad į jį visi žiūrės, juolab kad gali sutikti pažįstamų. Bet neilgai trukus tą sutrikimą lyg vėju nupūtė – iš tikrųjų jis niekam nebuvo reikalingas. Praeiviai šmirinėjo šalia jo, savo žvilgsnius priklijavę prie šaligatvio, savo įprastose rūpesčiuose, vežikai išradingai kviesdavo susirūpinusius praeivius taupyti padus, vienu žodžiu, gyvenimas tekėjo įprasta kasdiene vaga.

Įsiaudrinęs Kyjivas buvo tais atsišaukimais išklijuotas, juodai baltais ir spalvotais, žibintų apačios ir laiptinių durys, namų sienos ir net kaštonų kamienai – viskas mirgėjo žilojo Johano Gutenbergo²³ palikuonių darbais.

Galbūt apie dvi dešimtis tų atsišaukimų suspėjo išklijuoti Michajlo, po to atsargiai apsižvalgęs, lyg pelė šmukštelėjo per artimiausios krautuvės duris. Gerą pusvalandį jis dalykiškai, iš nuostabos pakėlęs antakius, apžiūrinėjo vos ne auksines moterų suknelių kainas, kurių, beje, jam nebuvo kam pirkti, skrupulingai apžiūrinėjo palaidinukes, net pirštais čiupinėjo ir liežuviu kartais pliaukštelėdavo, lyg daug matęs bei patyręs žinovas. Kainos iš tikrųjų buvo labai didelės, tad ir pirkėjas jautėsi kaip Michajlo vaikystėje rankų darbo sūpynėse po senelio kriaušė – tai leisdavosi žemyn, net po širdim suskausdavo, tai pakildavo aukštin, ir tada iš nuostabos ir baimės net kvapą užgniaučdavo.

²³ *Johannes Gutenberg* (vok.) (1398–1468) – vokiečių, išradęs spaudos presą. 1455 m. vasario 23 d. J. Gutenbergas išspausdino pirmąją knygą – Bibliją.

Taip pat tyliai, kaip pelė, Michajlo išslydo iš krautuvės ir, apsižvalgęs aplinkui bei nepamatęs nieko įtartino, nusviedė likusius atsišaukimus į gatvės šiukšlių doklą.

Kitą dieną, atėjęs į lombardą, Grigorijų rado linksmą ir smagų.

– Štai tavo honoraras, – numetė pinigus ant stalo, o tie lyg ledu nuslydo jo paviršiumi. – Čia už dvidešimt du atsišaukimus. O likusius dvidešimt aštuonis, kuriuos tu įmetei į doklą, mūsų žmonės patys išklįjavo.

Michajlo žandai staiga įkaito, tartum jis būtų stovėjęs pernelyg arti liepsnojančio laužo, kuris traškėjo ir šokinėjo, vinguriavo ir plazdeno raudonais ugnies liežuviais.

7. Vingiuoti karūnos keliai

Baltas skeletas prie tamsios sienos vis dar pašaipiai juokėsi savo atvipusiu žandikauliu – Ivanas Halyckis suspėjo pagauti žibintą, o jo padėjėjas Petro Hrycančukas už parankės laikė istoriką, kuris buvo suglebęs ir bejėgiškai sviro žemyn. Nuostaba, trukusi kokią akimirką, atrodė kaip amžinybė – tokia begalinė ir skausminga, net vėso ir tirštėjo kraujas.

Staiga Hrycančukas krūptelėjo, kaip atsitinka žmogui po sunkaus ir bauginančio sapno.

– Palaikykite mokytoją. O man duokite žibintą, – metė Halyckiui tonu, kuriuo yra įsakinėjama jaunesniajam pagal rangą.

Petro pasilenkė ir pradėjo žibintu šviesti, lyg būtų šiose dulkėse ką nors labai smulkaus pametęs, o istorikas tuo metu jau atsigavo, sumirksėjo keletą kartų sustingusiais vokais.

– Kas tai per pamėklė? Ar-r m-man s-sapnuojasi? – tiek tik sugebėjo ištartti, šiek tiek mikčiodamas.

– Visi stebuklai dažniausiai būna tiesiog banalūs, – sausai, net šiek tiek įsižeidęs atsakė Petro. – kažkas atrėmė skeletą prie sienos, o siūlą nuo sutrūnijusios lentos, ant kurios mes atsistojome, pritvirtino prie rankų kaulų ir žandikaulio. Štai jie ir susiūbavo...

Ivanas Halyckis neturėjo jėgų net nusijuokti, o istorikas vos atsitokėjęs pradėjo purtyti nuo savęs dulkes.

– Aš jam iki abitūros prisiminsiu, aš jam parašysiu gerą pažymį, – murmėjo ir grasino kažkam Volodymyras Oleksandrovyčius. – Tokį fokusą iškrėsti tik Mykola sugeba, ne veltui į vėją prašėsi ir to vėjo taip ilgai žvalgėsi.

Kurį laiką jie trise dar stovėjo, atgaudami kvapą nuo pramuštgalvio išdaigos, o tada žibintą paėmė Halyckis.

– Na, dabar pirmas eisiu aš...

Po menka žibalinio žibinto šviesa jie ėjo akylai apžiūrinėdami kiekvieną plytą, kiekvieną akmenuką, ar nepasirodys dar koks netikėtumas, kokia nors mįslė ar laimingas radinys – apie dingusią karūną net galvoti nesinorėjo. Tyliai kylant po kojomis senovės dulklėms, Ivanui Halyckiui pynėsi minčių siūlelis, kaipgi galėjo, kokiais gi keliais į Lučeską, į Liubarto pilį pateko karaliaus Jurijaus II karūna? Halyckis mintyse matė puotą Volodymyre, pilną salę žmonių, po sėkmingos medžioklės už ilgų stalų viešpatauja šurmulyš, skamba tostai, garuoja patiekalai iš ką tik iškeptų medžioklės laimikių.

– Už karalių Jurijų II! – keldamas taure, skelbia tostą bajoras su laiminga, meilikaujančia šypsena veide ir ledinėmis akimis.

– Už karalių Jurijų, kurio kraujyje susiliejo ir susijungė kraujas dviejų šlovingų giminių – Riurikovičių, kūrėjų Rusios, Rusios žemės, kurios paveldėtoja ir tęsėja yra didi Volynės ir Galicijos valstybė, su krauju legendinės Pjastų dinastijos, Lenkijos Karalystės kūrėjų!

– Už karalių Jurijų, kuris priartina mus prie apsišvietusių Europos šalių!

Karalius Jurijus II tylėdamas ir ramiai klausydavosi bajorų kalbų, kartais nuoširdžių, kartais suvaidintų ir begėdiškai padlaižūniškų, už kurių slypėjo galbūt tik nematomas įtūžis... Taip, iš tikrųjų jo gyslomis, iš motinos pusės, tekėjo Riurikovičių kraujas, taip, pagal tėvą jis iš atšakos Pjastų, kurie padėjo pamatus ir plėtė Lenkijos valstybės sienas. Taip, jis nuoširdžiai nori pratęsti senosios Riu-

rikovičių giminės darbus, gerą gyvenimą ir šlovę duoti šiam kraštui ir jo žmonėms, ištraukti jį iš azijietišku, laukinių ir nutrūktgalvišku ordos graibščių letenų, pritraukti prie europietiško švietimo. Jis pastebėdavo, tačiau nesiruošė kreipti dėmesio į kreivus ir kupinus neapykantos bajorų žvilgsnius, mėtančius akmenis jam iš paskos, kai jis kviesdavosi užsienio patarėjus – bijodavo, besočiai, kad patiems pamažės iš karaliaus išdo ir kad dar bus nutrauktas jų vagiavimas. Jis, karalius Jurijus II, turi deramai tęsti šlovingus darbus savo senelio, karaliaus Jurijaus I, apie kurį nešališki metraštininkai pasakos: „Vyras jis buvo geras, malonus ir dvasininkijai dosnus, per jo valdžią džiaugėsi Ukrainos žemė taika ir garsėjo turtais.“ Anūkas tvirtino dar senelio sutartis su Prūsijos kryžiuočiais, kurie atvykdamo į kunigaikščių miestą Volodymyrą iš tolokai esančio Kionigsbergo, sutartis, po kuriomis buvo senelio parašas: „Jurijus I, Rusios karalius, Didysis Kyjivo, Ladymyro²⁴, Galicijos, Lucko, Dorohyčyno kunigaikštis.“ Taip pat pagal senelio pavyzdį susitarė, nors ir nemažai vargo įdėjo, su Konstantinopolio patriarchu bei imperatoriumi, kad būtų pratęstas metropolijos pripažinimas ir į katedrą būtų paskirtas vietinis metropolitas Teodoras Halyckis. Karalius Jurijus II ramiai klausėsi bajorų panegirikų, ir tik vieną kartą dėkodamas linktelėjo galva ir kiek gurkstelėjo iš auksinės taurės. Tik gurkšnių suspėjo, kai staiga pasaulis susvyravo, kažkodėl pasidarė žalias, ėmė suktis lėtame šokyje; dar po akimirkos karalius pasilenkė ir, nuuodytas nepaprasto stiprumo nuodais, krito negyvas.

Tuo pat kilo klyksmai ir šauksmai, suskambėjo ir sužvangėjo ištraukti kalavijai, kautis pakilo karaliaus šalininkai su jo priešais,

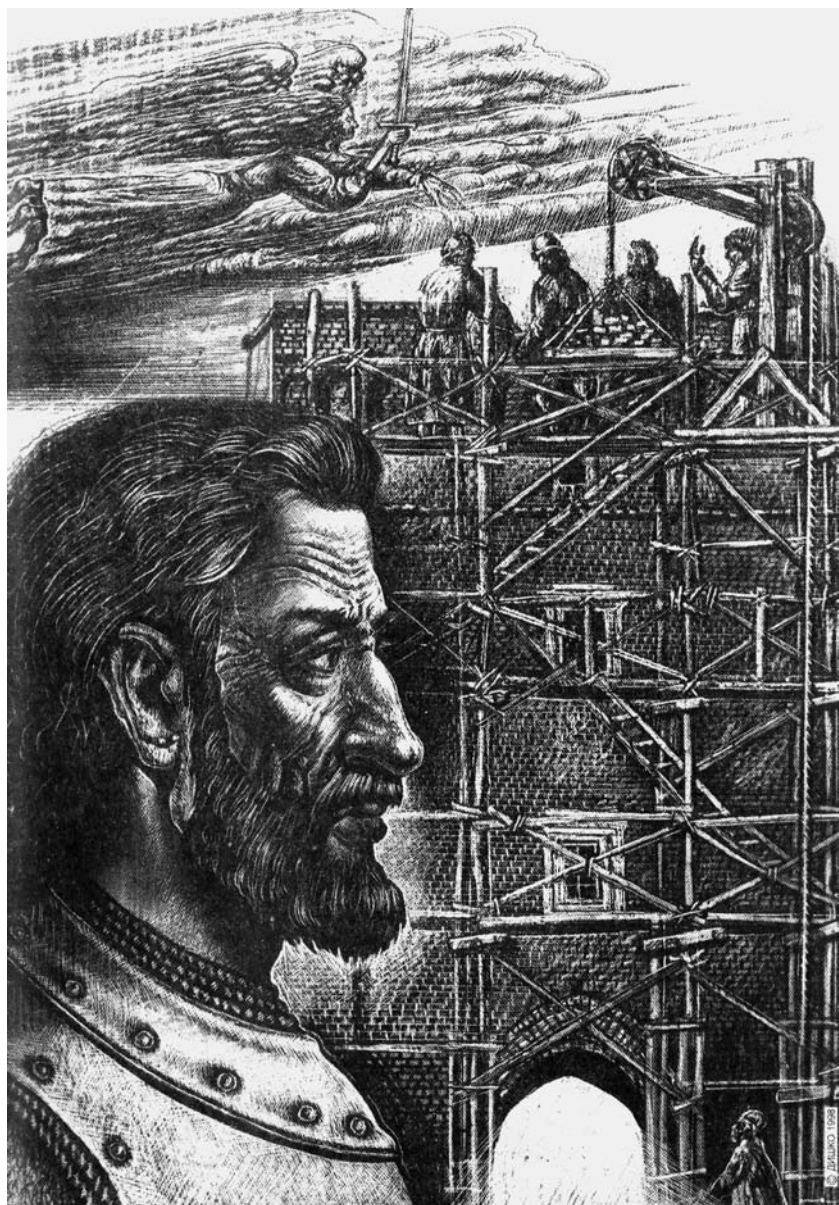
²⁴ Iki IX a. egzistavęs ulyčių bei tiverečių genčių miestas Ladomyr nuo 988 m. jau minimas pavadinimu Volodymyr, kunigaikščio Volodymyro Didžiojo vardu – tai mini XII a. Kyjivo metraštininkas „Senujų laikų pasakojimas“ („*По-вість в р е м я н и х л і т*” – ukr.).

kūlversčiais skriejo stalai su taip ir neparagautomis gėrybėmis; šioje sumaištyje labai sunku buvo atskirti, kur savi, o kur svetimi; praeiksmi ir dejonės maišėsi su plieno žvangesiu, o žmonių siluetai suposi grėsmingame sūkuryje.

...Ivanas Halyckis dabar ėjo požemiais: lėtai ir patyliukais, lyg plonu, nepatikimu ledu, kiekvieną kartą pirmiausia pažvelgdamas, kur turi atsistoti. Jis galvojo, kad šiame sambrūzdyje, kuris kilo po karaliaus Jurijaus II mirties, visai nesunku buvo kam nors, galimas dalykas, giminaičiui, nepastebimai ištraukti ir paslėpti karūną.

Gal taip ir galėjo būti, mąstė Ivanas Halyckis, bet, kita vertus, yra žinoma, kad netrukus, kai Lenkijos karalius Kazimieras III Didysis užėmė Lvivą, be visų kitų gėrybių buvo išvežęs ir dvi karūnas. Viena, galimas dalykas, kažkada priklausė karaliui Danilui Halyckiui, o kito – vaikaičiui ir proprovaikaičiui, karaliams Jurijui I ir Jurijui II. Danilo karūnos likimas, atrodo, žinomas – ją vėliau perdirbo į Peremyšlio vyskupo mitrą, o kitos... Staiga netikėta mintis, tartum švieselė aklinoje tamsoje, sužibėjo ir negeso – o jeigu nebuvo kitos? Tai yra, ji buvo, bet ne karūna, o jos labai artima kopija: jis kažkur skaitė, kad karalius Jurijus II, greta įvairių inovacijų, ėmėsi įrenginėti kažką panašaus į muziejų ar galeriją, ir vienu iš pirmųjų eksponatų turėjo būti jo karališkosios karūnos kopija. Tas, kuris sugebėjo ją ištraukti iš sumaišties ir kruvino susirėmimo po to, kai bajorai nuodijo karalių, taip pat galėjo originalą pakeisti pakaitalu, juolab meistrišku, muziejaus eksponatu.

Tikimybė didelė, mąstė Ivanas Halyckis, taip visiškai galėjo būti. O kaipgi karūna iš kunigaikščių miesto Volodymyro nepastebimai atsidūrė Lučeske, Liubarto pilyje? Tačiau ir čia galima rasti logišką paaiškinimą. Liubartas buvo vedęs Levo Halyckio, Jurijaus sūnaus, dukrą. Natūralu, kad išsaugoti karūną visų pirma buvo suinteresuota šeima, kuri turėjo padaryti viską, kad karališkasis vainikas

Kunigaikštis Liubartas

neatsidurtų svetimose piktose rankose, išsaugoti valdžios ir paveldėjimo simbolį geresniems laikams, kurie, deja, niekas negalėjo žinoti, po kiek metų ar po kiek amžių gali ateiti.

Žingsnis po žingsnio jie ėjo trise, apdairiai bei tyliai žengdami, ir tik žibalinio žibinto metalinė rankena tyliai brazdėjo šioje bedugnėje požeminėje tyloje. Staiga Ivanas Halyckis netikėtai sustojo ir rankos mostu sustabdė savo pakeleivius – jam nepatiko žemės kaurburys, esantis per keletą žingsnių į priekį. Jis kažkodėl jam atrodė palyginti šviežias.

– Paeikite atgal už požemio kampo, – įsakė pusbalsiu.

Jis pasišvietė sau po kojomis ir, suradęs tinkamiausią suskilusios plytos gabalą, iš pradžių prisitaikė, o kai švystelėjo į numatytą vietą, staiga ir pats pasislėpė už mūro.

Kurtinantis sprogimas sudrebino požemius, ant galvų pabiro smėlis ir praėjime driokstelėjusi sprogimo banga, traukdama paskui save per amžius neliestas pilkas dulkes, apakino keliautojų akis ir su laukine jėga nulėkė klajoti ilgais akmeniniais tuneliais.

8. Pavogimas

Durys su trenksmu atsidarė, vos neiškritisios iš vyrių, ir į gydytojo Kindrato butą įlėkė trys nepažįstamieji, kurių ir norint atpažinti būtų neįmanoma – veidai visų apmuturiuoti, tik nedidelės ertmės akims paliktos. Pirmasis iš užpuolikų vienu šoliu atsidūrė šalia šeimininko ir akimirksniu užlaužė jam už nugaros rankas, likusieji susigriebę vikriai vyniojo gydytoją, lyg vystytą didelę ir nepaklusnią lėlę į kažkokią paklodę. Šeimininkas net negalėjo pasipriešinti, tik pabandė surikti, bet iš burnos vietoj žodžių išsprūdo nesuprantamas mykimas ir dejonės. Suvystytąjį, versdami kėdes, ištraukė kaip maišą su bulvėmis į gatvę; gydytojas kažkuriuo momentu, jau ant slenksčio, spėjo surikti, bet jam tuoj pat skarmalu užkimšo burną ir bloškė ant sprukimui paruoštų rogių. Į sumaištį ir trenksmą iš priešais esančių namų langų galvas iškišo keletas smalsuolių, bet jie paskubomis uždarė langines, nes vienas iš užpuolikų pakėlė rankoje laikytą šautuvą – įspėjamas šūvis nuaidėjo pustušte gatve.

Numetę apstulbusį nuo netikėto užpuolimo ir kietai suvystytą gydytoją į roges, čaižiu botagu sudavė arkliams ir tie, mėtydami sniegą iš po kanopų, pasileido iš visų jėgų.

– Kas jūs? Ko jums reikia? – per skarmalą bandė švebeldžiuoti gydytojas.

– Tylėt! Nušausiu, – sušnypštė vienas iš užpuoliku taip, kad gydytojui dingo bet koks noras dar ko nors paklausti.

Arkliai skriejo Stiro link, Kovelio kryptimi, ir iš keliaujančiųjų nesigirdėjo nė garso, išskyrus smarkiai varomų arklių, kurie veržliame galope šliejosi prie žemės, kanopų bildėjimą ir rogių pavažų švilpimą per sušalusį sniegą.

Gydytojas gulėjo ant šieno rogėse ir kai truputį atgavo kvapą ir sumažėjo baimė nuo ką tik patirtų pergyvenimų, bandė spėlioti, ką visa tai turėtų reikšti. Jeigu jį veža tie, kurie norėjo kažkokiam tikslui nupirkti Ivano Halyckio kraujo, tai terminas, jų pačių duotas, dar nepraėjo. Tai pirma, o antra – jam žadėjo kilpą pagrindinėje miesto gatvėje, o dabar šie trys kažkodėl veža jį priešinga kryptimi.

... Kitą dieną miesto turguje, o ir tiesiog gatvėje, kai susitikdavo pažįstami, tik ir buvo kalbama apie negirdėtą iki tol įvykį – pasaulis dar tokio nematė, kad žmones vogtų, juolab taip įžūliai, vidury baltos dienos.

Kas kreivai žiūrėjo į naują valdžią, ypač iš buvusiųjų karininkų šeimų, tas tik šypsojosi, neslėpdamas piktdžiugos:

– Netvarka važiuoja ir ant jos joja. Per plonos žarnos tų mazedziečių (mazedziečiai – apibendrinantis kovotojų už Ukrainos Nepriklausomybę pavadinimas, kildinamas iš Europoje ir pasaulyje plačiai žinomo Ukrainos etmono, Bažnyčios mecenato Ivano Mazepos, pasiryžusio XVIII a. pr. sukurti nepavaldžią Rusijai Ukrainos valstybę, pavardės – *vert. past.*), kad tvarką įvestų. Tai jiems ne gerklę laidyti Kyjive, šventosios Sofijos²⁵ aikštėje.

²⁵ Senovinė centrinė Kyjivo aikštė šalia Šv. Sofijos bazilikos, pastatytos XI a., vienos didžiausių Rytų Europoje krikščionių šventovių, XI–XVIII a. buvusios tikratiškių – rytų krikščionių – Kyjivo metropolijos centru. *Σοφία* (graik.) – Dievo išmintis, kurią simboliškai atitinka Kristaus esmė.

Buvo ir tokių, kurie pavydėdami šnabždėjosi:

– Sklinda kalbos, kad tas gydytojas buvo labai pasiturintis, ne pagal sąžinę iš sergančiojo imdavo. Vien aukso, sako, apie pusę pūdo iš jų susižėrė.

O senos močiutės, išgąstingai besižegnodamos, tik galvomis lingavo:

– Pasaulio pabaiga artinasi... Nes gi Jonas Teologas kalbėjo apie žvėrį, išnyrantį iš jūros: turėjo dešimt ragų ir septynias galvas, ant jo ragų buvo dešimt vainikų, o ant galvų piktžodžiavimo vardai...

– Tikrą tiesą sakote... Panašus į leopardą; jo kojos tarytum lokio, o jo snukis – lyg liūto...

– Štai ir čiumpa žvėrys žmones, kaip tą gydytoją. O dar numirėlius iškasa vidurnaktį, kaip pas mus kapinėse neseniai... Negirdėti dalykai visame krašte dedasi.

9. Nauja sutartis

Šį kartą lombarde buvo ankštoka, apie dešimt žmonių stoviniavo eilėje, žvilgčiodami nekantriomis ir pavargusiomis akimis į nelabai vikrios, išdidžios ir kaprizingos daiktų priėmėjos langelį. Įsidrąsinęs Michajlo Vasiliukas, lydimas stovinčiųjų eilėje pikto burbėjimo, šmurkštelėjo prie langelio.

– Kaip man poną Sazonovą pamatyti?

– Jei norite duoti būtent jam įvertinti jūsų turta, tai pirmiausia eikite eilę užimti, – žvilgtelėjęs iš po kaktos, virš akinių, lyg iš timpos iššovė.

– Ei, iš terlės kiaušinienę padarysiu, – įtikinamai pažadėjo pusbalsiu augila, stovėjęs trečias eilėje.

Laimė, išlindo apvalus Grigorijaus veidas, tik šį kartą be įprastos šypsenos.

– O, jo didenybė istorija mums tokią garbę padovanojo. Na ką gi, labai maloniai prašom.

Šiaip ne taip susėdo jo ankštoje kamarėlėje.

– Dar trupučiuką uždirbti nori? Duoti? – Paklausė tokiu tonu, kuriuo ką tik augila apie kiaušinienę kalbėjo.

– Negaliu aš priprasti prie tavo atsisaukimų, vis atsigrežiu, ar nemato pažįstami, – atsiduso paniures Michajlo. – Gal iš tikrųjų duosi ką nors parašyti?

– Na gi, tai ne tau, nenuoširdumas ir klasta kažkur išlįs, – pamėgdžiojo jį Grigorijus, prisiderinęs prie Michajlo tono. – Mes gi, žinote, švareivos...

– Eik tu, – išreiškė nelabai įtikinantį palinkėjimą Michajlo, tiesą sakant, kažkodėl nenurodęs adreso. – Siūlau sąžiningus varžytines. Aš gabalais parduodu tau savo darbą, o tu jau aiškink jį, kaip išmanai. Vis tiek, kai išspausdinsiu, tai iškreipti niekam neuždrausi.

Grigorijus prisimerkęs, lyg trumparegis žmogus, kuris stengėsi įsižiūrėti kažką visai smulkaus, ilgai žiūrėjo į Michajlą.

– Galima ir taip targavotis, – atsakė pagaliau. – Tik žinai, kad neužneštų tavęs ant posūkių. Maskvos karalystė turi savo didingą ir puikią istoriją, ir nereikia prie jos kažką prirašinėti. Atsimeni, Karamzino: „Mes, Rusų giminės, Karlas Ingelotas, Farlofas, Veremidas, Rklavas, Gudy, Rualdas, Karenas, Felelavas, Akututrujanas, Liulfostas, Stemidas, pasiūstieji...“ Ar ne tiesa, tikrieji rusiški vardai?

– Tiesa, tiesa, tikresnių nebūna, – atleidžiai sutiko Michajlo.

– Linguok sau, linguok, – parodė Grigorijus dvi lygias eiles plačių ir baltų, kaip moliūgo sėklos, dantų. – Žinodamas tavo prigimtį, esu tikras, kad tave nuneš ir į kitą stepę. Tarkime, skyrius apie Smolensko Dievo Motinos ikoną, kurią kunigaikštienė Sofija pervežė į Maskvą, turi atrodyti štai taip: „Maskoliai, atiduokite ikoną, tai Jaroslavo Išmintingojo marti – Ana Monomach atvežė kaip kraitį iš Graikijos į Ukrainą. O dabar atiduokite visus kultūrinius turtus, kuriuos prisigrobėte pas mus per kokius tris šimtmečius.“

– Sveikinu, istoriografo ukraino gabumai išryškėjo, – visai rimtai ir pagarbiai sutiko Michajlo. – O gražinti tai, ką tu paminėjai, reikėtų.

– Oho-ho, – nugriaudėjo patenkintas Grigorijaus bosas. – Dar didesniu asu tavo akyse pasidarysiu, kai pradėsime profesionaliai ir sistemingai grandyti purvą ir pelėsius nuo Maskvos karalystės istorijos. Ten tokios košės primaišė... Sakykim, kam buvo reikalin-

ga ta nesąmonė apie Aleksandrą Neviškį ir jo pasipūtėlišką mūšį ant Čudskoje ežero²⁶? Taigi tas karvedys tada po stalu pėsčias vaikščioti tik nustojęs buvo... Net Jekaterina II, tikroji istorijos perrašymo virtuozė, savo dienoraštyje rašė: „Šv. Aleksandras tada tik gimęs buvo, jam buvo ne daugiau kaip 5–6 metai.“

– Kask, draugužį, kask.. Ten dar tokius lobius atrasi. O kaip dėl mūsų varžytinių? Gal sukertam rankomis?

– Na, taigi jau, – Grigorijus ištiesė per stalą plačią lyg lopeta sniegui valyti ranką. – Čia kiek geresnis apmokėjimas, negu vaikigaliams už atsišaukimus.

²⁶ Ledo mūšis 1242 m. balandžio 5 d. tarp novgorodiečių ir Vokiečių ordino riterių.

10. Kupiūros mįslė

Įprastą dvidešimt grivinų banknotą Ivanas Halyckis ilgai sukinėjo rankose, šlamino, sulenkdamas per pusę, net kažkodėl pauostė – kupiūra, ir tiek, niekuo nesiskiria nuo kitų, tokių pat, kaip ir jo piniginėje ir kurias dabar spausdino, vyriausybės nurodymu, čia, Lucke, Blonko spaustuvėje, Holovna²⁷ gatvėje; gatvė tik neseniai taip pavadinta, iki šiol ji vadinosi imperatoriaus Nikolajaus II vardu.

Ivanas Halyckis gavo potvarkį neatidėliojant išsiaiškinti, iš kur atsiranda tikri ar padirbti pinigai. Daugiausia grivinų dvidešimtinės, kurios pasipylė iš nežinomo šaltinio ir kurios viską iki nago juodymo nuvertindavo. Halyckis vartė rankose piniginių banknotą ir dar kartą iš lėto svarstė mintyse, ieškodamas šių paslaptinių šaltinių. Jeigu tai yra meistriškų pinigų padirbinėtojo rankų darbas, tai kurgi jų alcheminė laboratorija, iš kur jie ima popierių, dažus bei kitus reikmenis. Jeigu tai karo su Ukraina pratęsimas subtiliose ir ne iš karto pastebimose finansinėse srityse, tai kokie gi siūleliai veda į Lucką? Kas juos, piktąžiugiškai ir gudriai juokdamasis, tampo? Pirmas variantas, mąstė jis, tyrimui šiek tiek paprastesnis: banalūs pinigų padirbinėtojai kažkur paliks pėdsaką ir bus aptikti, nors,

²⁷ Головна (ukr.) – pagrindinė.

žinoma, nebūtinai... Kur kas sudėtingiau turėti reikalų su išstobulėjusiais profesionalų sumanymais, kurie spausdina grivinas kažkur Tambove ar Tūloje, ir paslaptiniais, gudriai vingiuotais keliais veža čia, ciniškai džiaugdamiesi ir nuvertindami vietines prekes, keldami teisėtą žmonių nepasitenkinimą Ukrainos valdžia, dar tokia gležna, kaip pirmasis rudens ledas. O dėl karo cinizmo Halyckis abejonių neturėjo. Daug regėjo savo akimis, užteks amžiams... Ir ne tik tada, kai girti Muravjovo kariai, paraudusiomis nuo taip arti esančio ir taip trokštamo nemažo grobio akimis veržėsi į Kyjivą. Žudydami visa, kas gyva, ir visa, kas judėjo, daug nesiaiškindami, bet visų pirma pasiturinčiųjų kvartaluose. Jie net metropolito Volodymyro, gimusio Tambove, kuris peikė Ukrainos bažnytinį judėjimą, nepagailėjo – žinoma, iš pradžių apvogę dievobaimingą bei apšvarinę Pečersko Lavros²⁸ lobyną. Su tokiu pat cinizmu rusų „Izvestija“ 1918 m. vasario 7 d. pranešė, kad metropolitas žuvo nuo „nežinomų asmenų rankų“.

Ir ar tik Muravjovo kariai... Antonovas-Ovsejenko 1918 m. lapkričio 30 d. pasienio mieste Suržoje, Kursko srityje, laimino raudonarmiečius tokiais žodžiais:

– Priešais mus stovi trisdešimties milijonų tauta, neištariamais vardais, kurių išorė tokia, kad juos reikia žudyti be jokio gailėsčio ir malonės. Tai žvėrys... su kuriais negalima bendrauti kaip su tvarkingais žmonėmis. Mūsų kraujas geresnis, širdis kietesnė, nervai – tvirtesni... Mes turime išspausti viską, kas įmanoma, iš Ukrainos, kad sustiprintume karinį Rusijos potencialą...

²⁸ *Киево-Печерська лавра* (ukr.) – tikratiškių (rytų krikščionių) vienuolynas Kyjive, įsteigtas 1051 m. Šv. Antonijaus ir Teodosijaus pagal graikiško Atono vienuolyno pavyzdį staus dešiniojo Dnepro kranto olose, jau XI a. tapęs pagrindiniu didžiuoju vienuolynu. Lavra (Λάβρα (graik.) – daug žmonių turintis vienuolynas.

Iš paskutinių jėgų jie gynė Kyjivą, sumažėjęs Halyckio padalinys kartu su haidamakų²⁹ būriu pasislėpė Carų sode, gynėsi keletą parų be poilsio, be valgio, tik sniego saują paskubomis įmesdami į burną. Jau po kurio laiko, su puskarininkiu Šiplinskiu netikėtai susitikę, vis prisimindavo ir svarstė, ar turėjo jie nors patį mažiausią šansą...

– Haidamakų eilės gulėjo Carų sode, – prisimindavo puskarininkis, slėpdamas akis, tartum tik jis vienas čia būtų dėl visko kaltas. – Į sodą pasipylė šūviai iš už Dnepro. Kai bolševikai priartėdavo iki Pirklių susirinkimo namo, tada mes visi su atamanu Petliūra³⁰ iššokdavom ir pereidavom į puolimą. Kartą mūsų puolimas buvo toks greitas, kad bolševikai nespėjo pasiekti tilto, kuris jungė du sodus, ir ten jų daugybę užmušėm. Visame sode buvo pilna lavonų. Tas tūpčiojimas vietoje be ramybės minutės nei dieną, nei naktį baisiai visus išvargino, o raudonųjų puolimai darėsi vis atkaklesni. Pavargę gulėjo haidamakai, atsimušinėdami nuo priešų, ir į puolimą jau nekildavo. Nuovargis buvo toks didelis, kad net haidamakai jaudinosi: „Kodėl mums nesuteikiama pagalba? Kiek ilgai mes sugebėsime kautis?“

– Taip buvo, – sutiko Halyckis. – Bet iš kur toji pagalba galėjo ateiti?

– Nebent žodžiu... Artinosi paskutinės dienos ir paskutinis mūsų puolimas, atamanas Petliūra surinko mus visus ir kreipėsi: „Reikia sukaupti visas jėgas dar kartą!“ Tai buvo beprotiška ataka – nuož-

²⁹ *Гайдамак* (ukr.) – iš turkų kalbos (*haydımak – pulti*) atėjęs XVIII a. Ukrainos galingo sukilimo dalyvių prieš šlėktos ir bajorijos priespaudą pavadinimas, kuriuo Ukrainos Liaudies Respublikos laikais buvo pasivadinę kariuomenės kariai.

³⁰ *Симон Петлюра* (ukr.) (Simonas Petliūra – liet.) (1879-05-10, Poltava – 1926-05-25, Paryžius) – Ukrainos valstybinis ir politinis veikėjas, Ukrainos karinių pajėgų organizatorius, vyriausiasis ULR kariuomenės vadas (atamanas) (nuo 1918 m. lapkričio), ULR Direktorijos pirmininkas (1919-02-13 – 1920-11-10).

mi ir arši. Šioje paskutinėje atakoje daug haidamakų užmušė, nebuvo nė vieno, kurio nebūtų kliudžiusi kulka. Haidamakai jau negalėjo vaikščioti, o tik šliaužiojo po sodą iš nuovargio ir dėl sužeidimų, bet nė vienas nenorėjo palikti savųjų. Visa tai seniai viršijo žmogaus galimybes.

Nors vis dar negalėjo atsikratyti karčios minties Ivanas Halyckis, nuodėmė yra užsimerkti ir nematyti savo kvailumo bei nenuovokumo. Ko vertas vien tik fatališkas Centrinės Rados³¹ 1918 m. sausio 3 d. sprendimas demobilizuoti seną kariuomenę, sprendimas, kuris visiškai dezorientavo kariškius. O dar ta beprotiška mišrainė, kurią, kaip netvarkinga šeimninė, sumaišė karinių pajėgų valdyba – vadai dažnai nežinodavo, dešine ar kaire koja žygiuoti, nes vienu metu vadovavo Generalinis sekretoriatas³², Karo ministerija, Generalinis štabas, Antibolševikinio fronto vadovybės štabas, Laisvųjų kazokų štabas, Kyjivo karinės apygardos štabas...

Bet šito visko jau neperrašysi – paėmei ir perbraukei ankstesnę pastraipą, ir dabar gražiai bei kaligrafiškai, galvą palenkus iš apsalimo, viską, kaip dera, iš naujo, be klaidelės, lygiomis raidėmis išsklojai.

Jį dabar kankino visai kitas galvos skausmas – atrasti tą, kuris labai jau netikėtai ir patyliukais graužia bei kiurdina, kaip tas kirminas žalią obuolį, taip sunkiai iškovotą, dar visai jauną valstybės vaisių. Pradės jis, žinoma, nuo to slenksčio, per kurį keliauja į pasaulį tikrieji pinigai.

³¹ *Центральна Рада* (ukr.) – Ukrainos revoliucinis parlamentas (1917 m. kovo 7 d. – 1918 m. balandžio 28 d.), vadovavęs Ukrainos nacionaliniam judėjimui. Yra žinomi keturi jo Universalai, kurie pirmiausia paskelbė Ukrainos autonomiją, po to – visišką nepriklausomybę. Parlamento veiklą nutraukė vokiečių palaikomo generolo P. Skoropadskio perversmas.

³² Vykdomosios valdžios ir karinių pajėgų vadovybės Centrinėje Ukrainoje 1917–1920 m. pavadinimai.

Blonko spaustuvėje, nepaisant rimto Halyckio dokumento, apsaugininkas keletą kartų įtartinais žvilgtelėjo į nuotrauką, po to – į jį, ištiesė rankas, tarsi matuotų ūgį, ir tik tada mostelėjo galva durų link.

Inžinierius ceche, pataikaudamas, tai iš kairės, tai iš dešinės, tai užbėgdamas į priekį, patyrusio gido balsu pasakojo apie spausdinimo aparatus, vartė didelius, kaip senovinės Biblijos, žurnalus – jautėsi, kad čia brangina tokį garbingą ir „riebų“ užsakymą bei uždarbį.

– Pas mus darbas vyksta sklandžiai. Štai specialaus popieriaus iš Vokietijos, kurio čia niekas daugiau negauna, priėmimo įrašai, šioje eilutėje – jo išdavimas pamainai, pasirašo už kiekvieną gramą...

Ivanas Halyckis apžiūrėjo langus, apkaltus storų apvalių metalinių strypų grotomis, persimetė keletu žodžių su darbininkais ir susirošė eiti. „Būtų gerai čia specialistui panarplioti“, – mąstė Ivanas. Jau ant slenksčio pajuto kažkieno žvilgsnį, kaip dažnai pajunta kiekvienas žmogus, ir nenorom atsigrėžė. Tai buvo jauno darbininko, kurio jis tik ką klausinėjo apie spausdinimo vingrybes, žvilgsnis – vaikinų visai liekno, kaip mergaitė, bet atsakinėjusio su savigarba, išmanant dalyką, net su tam tikra viršenybe, kaip geras žinovas gali pasakoti nesupratingam mokiniui, kurį jam ką tik priskyre. Bet tame žvilgsnyje Ivanas Halyckis pagavo kažką persmelkiančio, gal pyktį, gal neapykantą, gal paprastą nedraugiškumą, kuris pasitaiko, kai žmogui trukdoma susikaupti, atliekant jam įprastus darbus; tas žvilgsnis tarytum yla kiaurai persmelkė Halyckį, palikęs kažkokių nemalonių nuosėdų. „Et, nesąmonės galvoje, – subarė pats save Ivanas. – Su tokiu įtarumu greit žmonėse nepasirodysi. Matyt, darbininkas pyksta, kad kažkas slankioja, jo manymu, be reikalo, ir tik po kojomis maišosi.“

11. Vidurnakčio varpai

Jau antrą darbo su Hrycančuku dieną Ivanas Halyckis uždavė savo padėjėjui papildomų rūpesčių.

– Mes mieste nauji žmonės... Tačiau turime žinoti vietines nuotaikas, vienodai svarbu, palankios jos mums ar ne. Turime žinoti mintis, nuogąstavimus, tikrus ir tariamus, netgi gandas. Taigi patariu užmegzti kuo daugiau pažinčių, o vakarais užsukti į kavines.

– Gera užduotis, – linksmi sumurmėjo pagalbininkas. – Et, jeigu tam dalykui dar ir lėšų skirtų...

– Dosniai neskirs, – paguodė Halyckis. – Su pinigais dabar griežtai, ir žinai kodėl. Turime pasikliauti daugiausia savimi ir savo sumanumu.

Dabar padėjėjas kiekvieną rytą raportuodavo apie paskutinius miesto įvykius, Halyckis keletu štrichų papildydavo savo pastebėjimais, ir jie kokias dešimt minučių maišė viską lyg kortų kaladę bei dėliojo pasjansu – besikeičiantį, keistoką, retai kada panašų į ankstesnį.

Šį sykį Hrycančukas, papasakojęs svarbiausia, akimirką nutilo abejodamas, tęsti toliau kalbą ar ne, bet Ivanas Halyckis pats jį paskatino.

– Smulkmenos galbūt, bet sakyk.

– Sklinda kalbos, kad senamiestyje apie vidurnaktį bažnyčios varpinėje sužiba kažkokios ugnelės, po to sugaudžia varpas. Ne

kiekvieną naktį, bet atsitinka... Sako, tai iškasto kapinėse ir nežinia kur dingusio numirėlio siela niekaip negali nurimti ir gedi, o kai nieko nėra, skambina tuo varpu.

Ne pagal amžių išvaizdus ir solidus padėjėjas iš karto atgijo, staiga ėmė gestikuliuoti, rodydamas ranka, kaip daužo varpais toji nerimstanti siela – kažkuo jį, matyt, palietė ši istorija.

– Bet visa tai būtų likę bobučių pasakomis, jeigu prie šių dalykų kažkokie išminčiai nebūtų pripainioję rimtesnių. Sako, naujoji valdžia niekada neišgalės įvesti tvarkos ir taikos, nes pradeda nuodėmingais darbais užsiiminėti. Bažnyčiose, sako jie, vietoj per amžius buvusios bažnytinės slavų kalbos mišias pradeda laikyti ukrainų kalba, ko nuo amžių nebuvo...

– Nuo amžių kaip tik ir buvo, – nesusilaikė Ivanas Halyckis.

– O todėl, – tęsė padėjėjas, – neverta samdytis į valstybinę tarnybą šiai nuodėmingai valdžiai. Taip pat nereikia labai skubėti vykdyti jos įsakymus.

Abu nutilo, kiekvienas paskendęs savo mintyse, kol pagaliau Halyckis tarė:

– Kiekvienai bobutei burnos neužčiaupsi... Bet kaip patikrinti tą nerimstančią sielą?

– Pone Ivanai, aš patikrinau. Tai tikra tiesa, – nuleido žemyn akis Hrycančukas, lyg būtų ką nors labai blogo ir neleistino padaręs.

Ir jis papasakojo savo nuotyki.

Apie vidurnaktį Hrycančukas nusprendė neskubėdamas pasi-vaikščioti senamiesčio gatvėmis. Miestiečiai taupė žibala, tad švieselės languose geso viena po kitos. Užsnigtos gatvės skendėjo tyloje. Hrycančukas žingsniavo per girgždantį sniegą, perėjo į kitą gatvės pusę ir vėl grįžo atgal. Jis ausylai įsiklausydavo į tylą, bet jos niekas nedrumstė, išskyrus iš toli ataidintį lėtą kanopų kaukšėjimą – raiti patruliai jodinėjo po miestą. Staiga aukštame medyje netoli varpinės per miegus sukarkė varna. Hrycančukas žvilgtelėjo į tą pusę ir nepatikėjo savo akimis. Varpinės lange sužibo ugnelė, jis aiškiai

ją pamatė, kas ir ką jam bekalbėtų, jam negalėjo pasivaidenti. Tą pačią akimirką suskambo varpas. Skambėjo ne taip garsiai, kaip per šventes ar prieš rytines pamaldas, triskart sugaudė ir nutilo. Hrycančukas skubiai metėsi prie vartelių, tačiau nakčiai juos uždarydavo. Neliko nieko kito, kaip tik lipti per metalinę tvorą. Atsargiai, kad nesusižeistų į aštirus kaip iečių antgaliai strypų galus, jis vis dėlto perlipo per tvorą ir nubėgo prie varpinės durų. Durys buvo užrakintos. Jis dar kartą apibėgo aplink varpinę, bet tik veltui sugaišo laiką. Tada vėl perlipo per tvorą. Gatvė buvo tuščia, tik kažkoks berniukas neskubėdamas ėjo šaligatviu.

– Tu nieko negirdėjai? – sustabdęs berniuką paklausė Hrycančukas.

– Nie-eko-o, – tas nustebęs ištesė žodį. – Tik varpas sugaudė.

– O dažnai jis taip... gaudžia?

– Ne, tik kartais, – abejingai gūžtelėjo pečiais vaikas. – Močiutė sakė, galbūt apie pilnatį, kai nerimastingos sielos gedi.

– O tu, vaikine, kodėl taip vėlai slankioji? – netikėtai paklausė Hrycančukas.

– Motina pas kaimynę pasiuntė degtukų pasiskolinti, nes nebus kuo ryte krosnies uždegti, – ir berniukas, patarškinęs degtukų dėžutę, nušlepsėjo namo.

– Taigi, štai tokia chimerinė istorija, – baigė Hrycančukas.

Jie sėdėjo už stalo vienas priešais kitą ir žiūrėjo vienas kitam į akis su tokia išraiška, lyg padėjėjas ketintų pasišaipyti iš Halyckio, o tas savo ruožtu abejojo, priimti už gryną pinigą, ką išgirdo, ar ne.

– Ėjau aš kartą į darbą, – prabilo Ivanas Halyckis, – ir netyčia pagalvojau: tokia senovinė pilis, joje turi būti įvairiausių dalykų: vaiduoklių, lobių ir dar ko nors panašaus. Tačiau nieko tokio tada neradome. Tokiu metu, pagalvojau... O štai tau ir vaiduokliai, ir neįkainojami lobiai, ir nerimstančios sielos. Pats išnarpliosi naują mįslę ar man šiuos dyvus narplioti palieki?

– Pamėginsiu, – neužtikrintai atsakė padėjėjas.

12. Vijimasis

Driokstelėjo požemiuose, ir sprogo banga nušlavė dulkes, šiukšles ir smulkų smėlį akmeniniais tuneliais. Visi trys sustingę stovėjo laukdami, kol nors truputį nusės dulkės. Atsargiai, kiek leido menkutė žibinto šviesa, jie grįžo atgal, stengdamiesi pataikyti į savo pėdsakus, ir pagaliau atsidūrė paviršiuje. Daugiau Ivanui Halyckiui nekilo noras savarankiškai ir mėgėjiškai ieškoti požemiuose karūnos pėdsakų. Jis iškvietė išminuotojus, o pats, šalia einamųjų reikalų ir užduočių, bandė rasti nors kokius pilies požemių planus arba schemas. Tai buvo bergždžias užsiėmimas, jis būtų sudėtingas net ir ramiu taikos metu, o ką ir kalbėti apie karo metą. Na, tik chimeriškų pasakojimų glėbys nemažas prisirinko...

Dažniausiai seni žmonės prisimindavo legendą apie merginą, vardu Oksana, nuskriaustą ir nukankintą dar Liubarto laikais: jos šmėkla, sako, ir dabar blaškosi požemio labirintais. Tiesą sakant, su savo skriaudėjais vaiduoklis iš karto atsiskaitė. Vieną iš jų, bestovintį vartuose, lyg gnaužtais sutraiškė pilies vartai, kitą arkliai sutrypė, o trečią vidury baltos dienos pačiupo kažkokia pamėklė – toje vietoje liko tik kanopomis išmindžiota žolė. Jau keletą šimtmečių, pasakojama, ieško ir negali rasti labai brangaus Oksanos žiedo, kurį vienas iš skriaudėjų pardavė Lucko turguje. Dar vaiduoklis labai

nemėgsta kariškių, nes kuris tik iš jų išdrįsdavo nusileisti į pilies požemius, po to būdavo surastas paskandintas Stire su neapsakomo siaubo išraiška sustingusiam veide. „Už ką gi tuos kariškius mėgti, – šypsojosi Ivanas Halyckis. – Jie visur tik bėdą neša – pradėdant Jurijumi Dolgorukiu³³, kuris savaites laikė apsuptyje Liubarto pilį, bet vis tiek jos neįveikė, nenugalėjo narsių luckiečių, baigiant vokiečiais ir austrais paskutinio Pasaulinio karo metu.“

Senbuviai taip pat pasakoja, kad kai kariškiai šaudydavo į vaiduoklį, kulkos atgal grįždavo. Dar prieš Pasaulinį karą buvo atvažiavusi garbinga archeologų delegacija ištirti požemius, bet kažkodėl jau kitą dieną jie susirinko savo kelionės mantą ir išsigandusių mokslininkų net pėdsakai dingo.

O tarp tų legendų, kurios klajojo iš vieno amžiaus į kitą, karts nuo karto išryškėdavo viena, verta dėmesio tiesa. Tiktai vėlgi, vieni sakydavo, kad tuneliai nutiesti net iki Šepelio, Žydyčino ir Olyko³⁴, o kiti tai neigė, nes, jų manymu, kalbama apie tunelius, kurie prasideda nuo Petro ir Povilo arkikatedros, tretieji tikrai buvo girdėję apie požeminius koridorius iki Dubno, Boratino ir Zaborolio³⁵.

Dažį šių pasakojimų Ivanas Halyckis po truputį kaip per tankrėtį persijodavo, nors kokiū veltui begautu darbu būtų naudojęsi senovės kunigaikščiai ir kaip ilgai tuos požemius bebūtų statę, paprastai tai trukdavo šimtmečius – tačiau tuometinei inžinerinei

³³ *Юрий Долгорукий* (rus.) (1090?–1157) – šeštasis kunigaikščio Monomacho sūnus, Rostovo ir Suzdalės kunigaikštis, kuris, užkariavęs Kyjivą, tapo jo kunigaikščiu. Jo valdymo laikotarpiu tarp Ukrainos-Kyjivo ir Suzdalės prasidėjo dviejų tautų rungtyniavimas, ypač paaštrėjęs jo sūnaus – Andrejaus Bogoliubskio – laikais.

³⁴ Vieni seniausių ir svarbių miestelių netoli Lucko (atstumas: nuo 12 iki 30 km).

³⁵ Miestai apie Lucką atstumu nuo 7 iki 40 km.

minčiai ir užsispyrusiems statytojams ne pagal jėgas buvo nutiesti praėjimą po Stiro upe. Dar vienas senbuvis dievagojosi, kad Boratine, štai tame kraštelyje, gyvena senelis Bartolomėjus, kuris netoli savo kaimo žinąs išėjimą iš požemių ir mielai parodyti galįs.

Halyckis, peikdamas save mintyse, kad pasiduoda svetimam protui, vis dėlto nenorėjo prarasti bent mažiausio, pusiau fantastinio šanso, ir užsakė ūkio dalyje arklius kitai dienai išaušus. Dviese su padėjėju jie pasiryžo nusigauti iki to Buratino. Juk netoli, akmenį gali nusviesti.

Dar neišaušus, vos dangus pradėjo pilkėti, jie leidosi senamiesčio gatvele, kai staiga tarp namų švystelėjo siluetas. Kitu laiku Halyckis nebūtų atkreipęs dėmesio, bet dabar dar nebuvo pasibaigusi komendanto valanda. Žinoma, tai ne jo rūpestis, tegul tuo užsiima patrulių tarnyba, bet šįkart kažkodėl panorą pats įsitikinti, kas tai per ankstyvas paukštis.

– Stot! Patikrinimas! – jis greit perdavė vadeles padėjėjui.

Ankstyvas paukštis, o, tiksliau, pilkoje aušros migloje tik tamsus siluetas baltame, lengvai pelenais iš kaminų padengtame sniege akimoju pasileido bėgti ir dingo arkiniam praėjime tarp namų.

Halyckis iššoko iš rogių ir pasileido paskui bėglį. Juos skyrė bent dvidešimt žingsnių, kai bėglys, perbėgęs kiemą, katino vikrumu išsoko į roges, kurios, matyt, jo laukė, ir iš visų jėgų vadelėmis supliekė arkliui. „Pabėgs, nelabasis, – dingtelėjo Halyckiui negera mintis. – Nebent skersai kelio...“

Jis metėsi atgal prie savo rogių, ištraukė vadeles iš padėjėjo rankų ir užsimojęs botagu supliekė arklius. Abejos rogės iš tikrųjų iššoko į tą patį kelią, bet bėglys skriejo koku šimtu žingsnių priekyje. Dvejos rogės greitai lėkė dar tuščia gatve Boratino kryptimi, lėkė lengvai, lyg neliestų žemės, tik arklių kanopos svaidė sniego gniužulus.

„Vis dėlto sumanus mūsų ūkio skyrius“, – pagyrė mintyse arklius Halyckis, žvilgsniu matuodamas, kaip mažėja atstumas iki persekiojamojo. Ir kai atstumas sutrumpėjo dvigubai, bėglys staiga atsis-tojo rogėse visu ūgiu ir dabar talžė arklį vadelėmis stovėdamas.

– Idealus taikiny! – šūktelėjo padėjėjas traukdamas revolverį.

– Negalima, gyvas reikalingas, – atsakė Halyckis ir pats taip pat pavaišino botagu arklius.

Staiga bėglys lengvai, tartum žiogas, užšoko arkliui ant nugaros, tas šiek tiek kluptelėjo, bet išsilaikė, net sparčiau ėmė joti – tik rogės kažkodėl pradėjo atsilikinėti.

– Pakanktes nupjovė, nedorėlis! – sušuko apstulbęs Halyckis.

Bėglio arklys staiga stabtelėjo, peršoko per gilų griovį ir, prašuo-liavęs tarp medžių, patraukė į laukus. Rogės dar kiek slydo, o tada pasisuko skersai ir trenkėsi į pakelės medį.

– Atvažiuom, – lediniu balsu tarė Halyckis ir įtempė vadžias, stabdydamas arklius. – Pašvilpk dabar tu jam tyrame lauke.

Raitelio siluetą dar kurį laiką buvo galima matyti tarp medžių šakų, po to jis ištirpo priešaušrio sutemose.

Sustoję jie ėmė apžiūrinėti suniokotas roges, iš kurių padrikai kyšojo šienas, šalia voliojosi dabar jau nereikalinga abrakinė.

– Nepataisomos, – iš apmaudo pušnimi paspyrė padėjėjas šieno krūvelę, iš kurios iškrito kažkas panašaus į pusę plytos ir nuriedė-jo sniegu. – O!

Jis pakėlė bėglio pamestą daiktą ir ištiesė Halyckiui. Tai buvo dvidešimtinių kupiūrų pakelis, visai naujų, dar ir popieriumi kryž-mai apklijuotų.

– Neblogas mums honoraras už vijimąsi...

Ivanas Halyckis sukiojo rankose radinį, pakreipęs tai vienu, tai kitu šonu, ir nepatenkintas burbtelėjo:

– Gali būti, net didesnis nei mums atrodo.

13. Karo griausmai

Lyg daina prasidėjo Juhynos gyvenimas.

Užsiliepsnojo meilė, tokia tyra ir skambi, kaip šaltinis jų kaimo pakraštyje, neįtikėtina tyra ir skaisti – ėjo jie su Kiprijanu pava-sariška kaimo gatve, žemės po savim nejausdami, ėjo lydimi savo kaimo žmonių susižavėjimo žvilgsnių, nes atrodė kaip pora iš pa-veikslo, ėjo palei sodus, kurie vešėjo rožiniais ir baltais žiedais ir tyliai dūzgė darbščiomis bitėmis. Laimei, kaip tik išsigiedrijo, dan-gus ką tik nusiprausė gaiviu ir šiltu lietumi ir staiga gatvės gale, tiesiai virš bažnyčios, virš jos didingų kupolų, pasirodė vaivorykštė, ir dar nepaprasta, o kažkodėl dviguba – žaidė ir mainėsi spalvos, ir visas dangus šventė.

Lyg daina prasidėjo Juhynos gyvenimas, ir pirmieji jų santuoki-nio gyvenimo mėnesiai taip pat buvo kaip šventė.

Bet staiga, kaip griaustinis vidury baltos dienos, ant žmonių gal-vų užgriuvo karas. Griaustinis tas nebuvo, kaip įprasta, trumpalaikis, pagriaudėjo ir su juodais bei grėsmingais debesimis nuplaukė tolyn už horizonto. Ne, jis nenutilo, tik stiprėjo ir artinosi, drebino dangų virš kuo didesnio skaičiaus kraštų ir šalių, kol peraugo į Pasaulinį.

Vienas po kito iš nuliūdusių namų su tylia viltimi, bet skaus-mingai ir sielvartingai buvo lydimi vyrai į karą. Išlydėjo iš pradžių šešurą, po to Juhynos tėvą, o tada atėjo ir Kuprijano eilė – ilgai

stovėjo Juhyna kaimo pakraštyje, žiūrėdama, kaip sėda kelio dulkės paskui naujokų koloną, stovėjo ir tada, kai visi lydintieji jau seniai išsivaikščiojo, stovėjo su skaudančia širdimi, kurią kažkas svertimas, negailestingas, pasityčiodamas spaudė šaltais ir abejingais pirštais. Širdį spaudė, o po ja, jautė Juhyna, jau tyliai plakė naujas gyvenimas, toks mielas ir džiugus, palaimingai nežinantis ir negalintis žinoti visos graudulio, į kurią pasinėrė jį pradėjusieji, gilumos.

Seniai nužydėjo sodai ir bitės juos paliko, kažkur pievose iš naujo ieškomamos, kaip prasimaitinti, užgeso vaivorykštės po šventiniu ir nepamirštamu dangumi. Ilgiems mėnesiams ir metams dabar pačiu garbingiausiu vyru kaime tapo paštininkas, nes jo nutrintoje ir apdriskusioje terboje, kuri tabalavo ant peties, slėpėsi trapios motinų ir žmonių viltys, tylūs ir ilgesingi paliktų sužadėtinių dūsavimai.

Nuo Kuprijano keletą savaitių, o kartais ir mėnesį negaudavo jokios žinios, o kartais ateidavo iš karto visa šūsniš laišku, ir tada Juhyna valandomis buvo akla ir kurčia, nieko nei matė, nei girdėjo, išskyrus nelygias eilutes, šokinėjančias ar gulančias ant šono, greičiausiai parašytas pasidėjus popierių ant kelių, ir tyliai, lyg per sieną, girdėjo kiek prikimusį vyro balsą.

Pagimdė Juhyna berniuką auštant, dar ir pirmas spindulys nepėjo prasiveržti, kazoką didoką ir dainingą.

– Nenuilstantis bus ir užsispyręs, su tokia gerkle visada savo išsiplėš, – guodė pribuvėja motiną ir anytą.

Gimus vaikeliui dar sunkiau pasidarė tvarkyti nemažą Kuprijano tėvų ūkį, kuris nekantriai mūkė, mekeno ir žvengė, žvalgydamasis ėdesio iš dviejų moteriškų rankų porų. Marti stengėsi, žinoma, pirma viską padaryti, gerbdama vyresnius metus, už ką net „bėgiotojos“ pravardę gavo. Juhyna, be to, dar plėšėsi tarp anytos ir motinos, kuriai vienišai dabar labai buvo sunku. Atsitikdavo, kad vaikelis naktį blogai miegodavo ar visai nemiegodavo, ryte tvarkydavosi ji anytos tvartuose, o tada jau pas savo motiną skubėjo, tad ne

kartą būdavo, kad užmigdavo stovėdama prie krosnies arba tiesiog su šaukštu už stalo.

– Ir gimti reikia laiku, ir kad sektųsi. Nepasiseks – užsilenksi, – prunkstelėjo juokais anyta, kai kartą skusdama bulves užmigo Juhyna atsirėmusi į sieną.

Bet visa tai būtų buvę pusė bėdos, galima patylėti ir pakentėti, kada nors karas juk turi baigtis. Kai likimas lems, sugrįš iš tolimų kelių Kuprijanas, ir vaivorykštė vėl sužaižaruos šventiniame danguje. Tikra bėda vaikščiojo per kaimą, padengdama juodu užtiesalu vos ne kas antrą, kas trečią trobą – vaikščiojo tarp vaikučių difterija, arba, kaip ją čia dar vadino, slėgtė. Pasirinko ji ir Juhynos langą, pasirinko ir nenorėjo apeiti anytos namų – tris dienas ir naktis degino karštis kūdikį, kuriam raudona žarija skruostukai nusidažė, galų gale sukūtkčiojo jis tyliai, tarsi jam palengvėjo, ir amžiams nurimo.

Juhyna net neverkė, tiesiog pasilenkė virš mažyčio, tartum žaislinio karsto, tik galvoje daug dienų buvo visai tuščia, lyg iššluota, lyg tik ką nubalintoje troboje, iš kurios išneštas visas turtas bei kiti daiktai, ir nėra už ko žvilgsniui užsikabinti, tik svetimi ir nesuprantami balsai aidai tarp tuščių sienų.

Gyveno ji dabar ir tvarkė du ūkius kažkaip iš įpročio, vaikščiojo negalvodama ratu lyg aklas čigonų kuinas aplink kiratą, nejausdama nei šalčio, nei karščio, ar tas patiekalas prėskas, ar persūdytas. Anyta taip pat retai kalbėjosi su marčia, ir slankiojo po sodybą abi kaip du nebylūs vaiduokliai, kerėtojų užburti tylėti. Tik kai kokią minutėlę kitą užtrukdavo Juhyna pas motiną, tai iš anytos pusės pasigirdavo nesuprantamas murmėjimas, kaip po rūgpienio gurkšnio seniai išbadėjusiame pilve. O dar pyko ant marčios už tai, kad prašė jos kartais žmonės bėdoje pagelbėti – Juhyna iki karo baigė felčerių kursus ir padėjo zemstvos³⁶ gydytojui, kol to į karą nepaėmė.

³⁶ Vietinės valdžios forma, įvesta 1864 m. per liberalių reformų Rusijos imperijoje laikotarpį.

Anytos murmėjimas dar sustiprėjo, kai atgulė Juhynos motina – karštis pakilo staiga ir niekaip nesiruošė jos apleisti. Netrukus ir atsikelti ji neturėjo jėgų. Taigi reikėdavo dukrai mamą, kaip mažą vaiką, iš šaukštelio maitinti, paduoti bejėgei vandens. Troškino ligonę, lūpos dėl to perdžiūvo, suskilo.

Bet vieną kartą, kai marti užtruko prie lignonės ilgėliau, nes motinai visai blogai buvo pasidare, kliedėti ir su mirusiais savo tėvais ėmė kalbėtis, nesusilaikė vis dėlto anyta ir tęskė jai:

– Karvė dabar tuoj tuoj apsiteliuos, o tu nežinia kur bastaisi... Žus gyvulus per tokią tinginę.

Sustingo Juhyna kaip stulpas prie kelio.

O anyta nebeturėjo jėgų susilaikyti, lyg užtvanka joje prasimušė, kuri laikė laikė laukinius pavasario potvynio vandenį ir sugriuvo.

– Jei nenori sąžiningai šeiminkauti, tai keliauk pas savo mylimą motulę.

– Kodėl gi jūs taip...? – ilgai mintyse ieškojo Juhyna žodžio vietoj įprasto „mama“, kaip vadino iki šiol anytą, tačiau taip ir nerado. – Aš ir eisiu, bet susitiksime, viename juk kaime esame... Gal ir jums kada nors būsiu reikalinga.

– Tu man būsi reikalinga tada, kai plaukai man ant delno užaugs, – lyg kirviu nukirto anyta.

Ėjo Juhyna gatve, skubėjo palei sodus, kurie taip dosniai žydėjo jos sužadėtuvių dieną. O dabar per ašaras kreivos ir sulaužytos atrodė tos obelys ir visas pasaulis rodėsi iškreiptas, lūžo ir byrėjo.

Ėjo ji skubėdama, ir ne veltui – motiną rado dar gyvą. Bet tik akimirkai, tik mažytei akimirkai pasirodė neapsakomas džiaugsmas motinos akyse, iškankintose, pavargusiose nuo skausmo. Motina dar suspėjo atsiveikindama ranka pamojuoti – nerangiai, silpnai ir nevikriai kaip vaikas, kurį tik mokyti to pradėjo...

Palydėjo motiną į kapines, palaidojo ir grįžo Juhyna į ištuštėjusią ir šaltą trobą. Kaip gyventi toliau – siela, kaip ir ši troba, tokia pat ištuštėjusi ir šalta.

14. Papasakosiu kitą kartą...

Jau galbūt kokia savaitėlė prabėgo nuo to laiko, kai Vasiliukas, atidavęs pirmą savo dar nebaigto darbo apie Sofiją Vytaitaitę dalį, nesirodė pas Sazonovą. Tad Grigorijus iš nuostabos tik mirktelejo keletą kartų, lyg būtų ant slenksčio vaiduoklį pamatęs, po to staigiu judesiu apkabino Michajlą ir draugiškai patapšnojo per petį savo delnu-lopeta.

– Na ir pradžiuginai, širdingas tau ačiū... Nes aš čia, tarp panešiotų skarmalų ir svetimų palikimų, jau visai esu surūgęs.

Michajlo šiaip ne taip išsprūdo iš glėbio – nuo to „draugiško“ patapšnojimo jam sutraškėjo šonkauliai, sudundėjo krūtinėje, kaip tuščioje, seniai nenaudotoje bačkoje.

– Kad tave plynė! – išbarė draugą. – Po tavo švelnumų jau tik pas kaulininką...

– Aš vis dėlto esu Istorijos ir filologijos fakulteto absolventas. – Negirdomis praleido tą murmėjimą Grigorijus, bevartydamas Michajlo atneštą rankraštį. – Čia daug įdomių dokumentų, apie kuriuos, išskyrus šios srities žinovus, dauguma žmonių Moskovijoje ir Ukrainoje tiesiog nežino. O štai išvadomis, šiuo cementu, kuriuo sujungei savo luistus, tu, vaikinė, visiškai sugadinai darbą. Tai ne cementas, atleisk, tai paprasčiausi mokslinai snargliai.

– Apie ką tu? – pakelė antakius Michajlo.

– Žiūrėk, – paspjaudęs pirštus Grigorijus pradėjo greitai vartyti rankraštį. – Štai tu pateiki sutartį, apie kurią daug kas iš apsišvietusios publikos menkai ką težino. 1427 metų sutartyje didysis kunigaikštis Ivanas Fiodorovičius Riazanietis įsipareigoja: „Aš, didysis kunigaikštis Ivanas Fiodorovičius Riazanietis, lenkiu savo galvą prieš savo valdovą, šeimnininką, didįjį kunigaikštį Vytautą, pasišvenčiu jam tarnauti: tarnauti jam ištikimai, negudrauti ir būti su juo visada išvien, o didžiajam kunigaikščiui Vytautui ginti mane nuo kiekvieno. Jeigu bus nuo kažko prispaudimas jo anūkui, didžiajam kunigaikščiui Vasilijui Vasiljevičiui, ir jeigu lieps man didysis kunigaikštis Vytautas, tai pagal jo įsakymą aš padėsiu didžiajam kunigaikščiui Vasilijui su bet kuo kovoti ir gyvensiu su juo po senovei. Bet kai prasidės barnis tarp didžiojo kunigaikščio Vytauto ir jo anūko, didžiojo kunigaikščio Vasilijaus, arba pastarojo giminaičiais, tai aš padėsiu didžiajam kunigaikščiui Vytautui be jokios apgaulės. O didžiajam kunigaikščiui Vytautui neiti į mano valdas, nei į žemę, nei į vandenį, jam teismą ir pataisymą duoti man visuose reikaluose tyrai, be perdavimo: jo teisėjai suvažiuoja su mano teisėjais ir teisia, kryžių pabučiavę, be jokio gudravimo, o jeigu dėl ko nesutinka, tai visus reikalus sprendžia didysis kunigaikštis Vytautas.“ Tais pačias metais panaši sutartis sudaryta ir su didžiuoju Tverės kunigaikščiu Borisu. O tai yra paprasčiausia tų laikų vasalo sutartis, nes Maskva atsidūrė po vasaline priklausomybe nuo Vilniaus ir pietinės sostinės Didžiojo Lučesko, dabar vadinamo Lucko.

– O argi aš ką kita sakau? – nustebęs Michajlo. – Tai tikrų tikriausias dokumentas, juo iki šiol niekas neabejojo. Tuometiniai santykiai tarp Lietuvos ir Ukrainos buvo kažkaip ypatingai susiklostę... Tu pats žinai, toks bendros dalios gabalas, dėl kurio nei lietuviams, nei ukrainams ne gėda. Kaip anksčiau Algirdas prie Mėlynųjų Vandenų, vadovaudamas lietuvių ir ukrainų kariuomenei, sumušė totorius, taip Vytautas kartu su Jogaila, vadovaudami lie-

Vytauto antspaudas

tuvių, ukrainų, lenkų ir baltarusių kariuomenei, 1410 metais sutriuškino prie Žalgirio vokiečių riterius. Šiame mūšyje Lvovo karių dalinys, kuriuos, tavo žiniai, tada vadindavo vėliavomis, ėjo su vėliava, kurioje geltonas liūtas rėmėsi į mėlyną uolą; po mėlynai geltona vėliava, kaip dabar Ukrainos Liaudies Respublikoje, ėjo Volyinės žmonės, petys į petį šalia kovėsi Kremeneco, Kyjivo, Novgorodo-Sivero, Ratnios ir kitos vėliavos. O dar Vytautas rėmė amatus ir prekybą, įvesdavo Magdeburgo teisę, statė pilis bei miestus – jis įsteigė Bilgorodą, Karaulą, o dar Chadžibėjų³⁷, miestą ir uostą, kurį

³⁷ Senovės graikų gyvenviečių vietoje nogajų chanas Chadži apie 1300 m. įkūrė miestą Chadžibėjų, kuriame Ldk Vytautas XIV–XV a., jį užkariavęs, pastatė uostą ir pilį. Rusijos imperijai XVIII a. pab. paėmus miestą savo valdžion, imperatorienės Jekaterinos II įsakymu 1794 m. jis pervadintas į Odesą.

viena paleistuvė iš Ščecino kreivų skersgatvių, vardu Jekaterina II, pervadino į Odesą; sakytum, ir ji čia dirvonus arė.

Duryš į jų apyankstį kambarėlį staiga prasivėrė ir už jų pasirodė mielos išvaizdos jaunos čigonės veidas.

– Mano brangusis, – pratisai ir gailiai sugiedojo veidelis, sublizgėjęs dviem auksinių dantų eilėmis. – Aš laukiu jūsų nesulaukiu, o jūs taip ilgai vertinate... Tikriausiai labai jau kažką brangaus radote.

– Dar ir kaip, – sumurmėjo, griežtai suraukęs antakius Grigorijus. – Brangesnio nebūna.

– O mano kūdikis verkia, – lyg žirniai iš auksinės burnos byrėjo žodžiai. – Krūtys štai plyšta...

Čigonė jau buvo belendanti už užančio norėdama įrodyti, kad vaikelis tikrai valgyti nori.

– Atsiprašau, tuoj grįšiu, – nusišypsojo keldamasis Sazonovas. – Antraip neatsikabins.

Grįžęs Grigorijus netikėtai pakeitė pokalbio temą.

– O žinai, daugumai, tarp jų ir mums, nuodėmingiems rusams, reikėtų pasimokyti iš čigonų. Rumunijoje ar Bulgarijoje, Ukrainoje ar Lenkijoje greitai jie pripranta prie tų kraštų papročių, nereikalauja valstybės reikalų tvarkyti ar teismuose vartoti žūtbut savo kalbą, nors ir savosios neapleidžia, kaip dainos ar šokio. Bet ties kuo ji mus pertraukė?

– O ties tuo, kad tam, kas ukrainų ar lietuvių buvo pastatyta, kažkoks perėjūnas lipdo savo etiketę – arkliui uodegą prisiūk...

– Bet ką tu, žmogau, kalbi! – Grigorijus grūmojo savo storu smiliumi lyg pagaliu sau virš galvos. – Tu rašai, kad kai Moskovi-ja ryja Ukrainą, tai čia agresija ir brutalus užgrobimas, o kai Lietuva – tai čia broliška vienybė, bučiavimasis ir mylavimasis...

– Palauk, drįstu tau priminti: lietuvių kunigaikščiai ieškojo tenykščių žmonių palaikymo. Jie gerbė tradicijas ir papročius. Lučeskas tapo pietų sostine, raštvedybą tvarkė senąja rusėnų, t. y. ukrainų kalba, daug valdovų priėmė tikratikių tikėjimą. Žymiai rimtesni

Rusėnų globėjas kunigaikštis Švitrigaila

už mane mokslininkai tvirtina, kad buvo išsaugotos Kyjivo Rusios³⁸ tradicijos, o dar kiti mano, kad tai buvo ne svetimas darinys, o Senosios Rusios žemės atkūrimas.

Jų kambarėlio duryse kartą antrą pasirodė surūgęs ir kaprizingas lombardo priėmėjos veidas, visa savo povyza primenantis, kad jau laikas baigti šnekas, nes žmonės laukia, kol Grigorijus neriktelėjo:

– Akla, ar nematai?! Prekę vertinu!

Durys užsitrenkė ir moteris daugiau neturėjo drąsos jų atidaryti.

– Ir tai dar ne visi perlai, balandėli mano balzganasis, – Grigorijus, nustojęs mojuoti savo storiu smiliumi, dabar nukreipė jį kaip pistoletą į Michajlo galvą, tarytum pasiruošęs nušauti kolegą už nusizengimą. – O kaip tu vaizduoji Sofiją Vytautaitę? Iš paprastos bobos, kuri prigimdė devynis vaikučius, tu darai kažkokią misionierę, švietėją... Matote, ji svajoja iš banditų Moskovijos karalystės, kuri gyvena išskirtinai grobdama svetimas žemes ir plėšikaudama, su pusiau klajokliška, laukine ir kvailių valdovų naikinama tauta sukurti civilizuatą Europos valstybę? Argi ne taip?

– Žinoma, ne taip. Nieko tokio aš neteigiu, nemeluok. Tačiau iš tikrųjų iškyla gerai išprususi jauna moteris, kuri daug kraštų spėjo pamatyti, mokėjo nemažai Europos kalbų – ji iš tikrųjų svajojo ir daug nusipelnė švietimo labui. Antai, pagal vyro, kunigaikščio Vasilijaus testamentą, kartu su savo tėvu Vytautu jie tapo mažamečio Vasilijaus II regentais ir iki dešimties metų Sofija buvo realia Moskovijos valdove. Gaila, kad ne viską spėjo padaryti.

³⁸ *Київська Русь* (ukr.) – terminas, kurį nuo XIX a. pirmosios pusės pradėjo vartoti Rusijos imperijos literatas, vėliau tapęs istoriku, masonas M. Karamzinas, pasižymėjęs monarchistiniu požiūriu į istorijos procesus. Iki tol valstybinis vienetas, egzistavęs dab. Ukrainos žemėse nuo IX a. su centru Kyjivu, buvo vadinamas *Rusia* (*Русь* – ukr.), dauguma užsienio kalbų – *Rus*, o jo gyventojai – rusėnais. Rusėnai – senas ukrainų pavadinimų sinonimas, randamas kronikose nuo XI a. (lot. *Rutheni*, *Ruteni*, vok. *Ruthenen*, pranc. *Ruthènes*, angl. *Ruthenians*, ukr. *Рутени*, *Русини*.)

– Aš jam apie vartus, o jis man apie ratus... Aš juk neneigiu, kad tai buvo boba-griaustinis: ko vertas vaizdas, kai Sofija Vytautaitė vestuvėse, prie visų žmonių nuplėšia auksinį diržą nuo Vasiliaus Jurijovičiaus, Zvenigorodo kunigaikščio sūnaus. Anot padavimų, tas diržas, kažkada pavogtas, priklausė Maskvos kunigaikščių rūmams. Ir neišsigando, kad kas nors įširdęs kalaviju netyčia mostelės ir galva it kopūstas nuriedės, neišsigando ir tolesnės šių kunigaikščių rūmų nesantaikos. Aš apie kita – tavo rašinyje vis kažkaip teigiama, kad į laukinį, atsilikusį kraštą atvyko galvočiai iš lietuvių-rusėnų valstybės, ir dabar tik iš jų lūpų tiesa tegali skambėti...

– Sustok. O kodėl tave labai sudomino būtent Sofija Vytautaitė, ir tu, kaip varnalėša, už jos užsikabinai? – įbedė kaip ylą susierzinęs Michajlo. – Lyg lombardo pelnas nuo jos priklausytų.

Grigorijus atsakė ne iš karto, jis kažkaip suminkštėjo, tartum jam ant pečių sunkų, didžiulį maišą būtų kas užmetęs, net pečiais gūžtelėjo, lyg iš tikrųjų būtų norėjęs numesti tą nematomą maišą.

– Palauk trupučiuką... Gal kitą kartą aš viską papasakosiu...

15. Namuose

Liubarto pilies požemiuose, kai Ivanas Halyckis nusviedė plytą į miną, sugriaudėjo kurtinantis sprogimas, pabiro ant galvų smėlis ir oro banga su laukine jėga nušlavė ilgais akmeniniais koridoriais per amžius čia susikaupusias dulkes. Sprogimas sugriaudėjo visai arti, kaip tada, 1916-ųjų gegužės dvidešimt pirmąją sprogo sviedinys visai netoli 8-osios armijos poručiko Ivano Halyckio.

Į esančią fronte rusų armiją jį mobilizavo jau pirmomis karo savaitėmis, ne kartą jis ragavo ir šalto, ir karšto, bet tos šešiolikųjų gegužės jis niekada nepamirš.

Lygiai trečią nakties sudrebėjo dangus, blyksniai į gabalus plėšė tamsą, tačiau tai ne gegužės griaustinis ėmėsi darbo ir ne žaibai ruošėsi priartinti aušrą. Lygiai trečią nakties prasidėjo artilerinė parengtis žygiui, kuri netrukus pavadins Brusilovo³⁹ vardu – to paties generolo, kuris tarnaus raudoniesiems, šaudys į savo neseniai buvusius kolegas, bet parašys antrąjį antibolševikinį memuarų tomą,

³⁹ *Алексей Брусилов* (rus.) (1853–1926) – Rusijos imperijos Pietvakarių fronto vyriausiasis vadas. 1916 m. vasarą organizavęs puolimą, sutriuškino Austrijos ir Vengrijos erchercogo Juozapo Ferdinando 4-ąją armiją. Pradžioje šis karinis manevras buvo pavadinamas *Lucko prasiveržimu*, vėliau – *Brusilovo* vardu. Nuo 1920 m. Brusilovas – Raudonosios armijos karvedys.

ir kurio sūnų sušaudys kolega Antonas Denikinas⁴⁰, t.y. išduodant ir vienus, ir kitus, ir abudu kartu. Lygiai trečią prabilo patrankos ir šnekėjo jos savo ugnies kalba iki devintos ryto, o tada jau prasi-dėjo puolimas į visai rusų sviedinių sudarkytas ir perkastas, kaip lysvės svogūnams, erchercoغو Fridricho⁴¹ austrų-vengrų pozicijas. Šaukė „valio“ poltaviečiai ir černigoviečiai kartu su omskiečiais ir tamboviečiais, pasilenkę ir laikydami atstatytus šautuvus su durtu-vais, eidami šturmuoti apkasus – apkasus, kuriuose sėdėjo Buko-vynos ir Galicijos vyrai kartu su vokiečiais ir austrais. Halyckis irgi, bėgdamas ir klūpinėdamas, norėjo rėkti – rėkti iš neteisybės ir nuoskaudos, matant, kaip krauju paplūdusiomis akimis ukrainai žudo ukrainus, nežinia už kažkieno savanaudišką ir niekšišką inte-resą, pagardintą dosniai iš abiejų imperiškų rankų blogai užmas-kuotais tauškalais.

Greitai veržėsi į priekį aštuntoji armija, štai jau ir Lucko prieigos, sublizgėjo saulėje šlapi po neilgo lietaus bažnyčių kupolai... Ir žyb-telėjo šalia Halyckio ugnies blyksnis tik trumpą akimirką, kuri išliks atmintyje visiems laikams – garso, gergždžiančio ir apkurtinančio, jis neišgirdo; po akinančio blyksnio viskas užgeso, tartum staigus vėjo gūsis užgesino žvakę, ir juoda tamsa apgaubė viską, po to įsi-viešpatavo tylą ir ramybė.

Jis neatsimena, kaip jį išnešė iš kautynių lauko sanitarai, neat-simena nei kelionės, nei pirmų savaičių karo ligoninėje. Tik kai pirmą kartą atsimerkė, pamatė virš savęs barzdota ir pašaipų veidą su pensne.

– Sveiki atvykę! – nusišypsojo žiloka barzda.

⁴⁰ *Антон Деникин* (rus.) (1872, Rusija–1947, JAV) – rusų karvedys, Baltųjų judėjimo vienas vyriausiųjų vadų (1918–1920).

⁴¹ *Erzherzog Friedrich von Österreich* (vok.) (1856–1936) – karvedys, Austri-jos ir Vengrijos imperijos armijos vyriausiasis vadas Pirmojo pasaulinio karo metu.

– Iš-š kur? – paklausė Halyckis, sunkiai tardamas skiemenis, nes kažkodėl žandikauliai buvo lyg surakinti.

– Iš to pasaulio, broliuk, – tiksliai įvardijo barzda adresu, – dabar dar kartą nuo manęs ten nepaspruksi.

Žaizdos sunkiai gijo, juolab kad atėjo negailestingas vasaros karštis, atgrasus ligoninės kvapas neišgaruodavo net per visą parą atidarytus langus, nuobodulys ir vaitojimai sužeistųjų, negalinčių ištvirti kančios ir skausmo... Jį išrašė rudeniop, suteikę mėnesio atostogas prieš grįžtant į frontą.

Bet atostogos Ivanui tapo dar didesne kančia, negu ligoninės kančios. Jis ėjo per savo kaimą tartum per kapines, nes vyrus nušlavė karas, o moterys dingdavo laukuose, net nesimatė snargliuotų vaikiščių, kurie nuogais užpakaliukais šmirinédavo palei kelią, matyt, juos irgi pasiėmė su savimi motinos. Halyckis nudaužė su akmengaliu lentą, kuria skersai buvo užkaltos jo gimtojo namo durys, ir sustojo minutėlei ant slenksčio. Per plyšius tarp laiptelių lentų išaugo takažolė – pranešimą apie tėvo žūtį paštininkas atnešė po trijų mėnesių, kai prasidėjo karas, o dar po mėnesio amžino poilsio išėjo ir motina.

Jeigu ne dulkės ant rankšluosčių virš ikonų, ant stalo ir suolų, atrodytų, kad šeimnininkai tik išėjo, yra čia kažkur šalia, tvarkosi ūkyje. Puodai ir lėkštės tvarkingai sudėtos šalia krosnies angos, iš už ikonų žvilgčiojo žolelių pluoštelis kartu su aguonų galvutėmis, kurias motina pašventino per Makabeją⁴², buvo vos juntamas žolių, džiovintų žiemai ant užupeckio, kvapas...

⁴² Makabėjo – taip pavadinta šventė rugpjūčio 14 d. Rytų bažnyčių kalendariuje, minint Senojo testamento tikėjimo kankinius, septynis brolius iš Makabėjų giminės, sukilimo (166 m. iki Kristaus) už tikėjimą į vieną Dievą dalyvius, ir jų motiną Salomėją bei mokytoją Eleazarą. Broliai, neatsižadėję tikėjimo, buvo žiauriai nukankinti motinos akivaizdoje (Mak. 2, 6–7 sk.).

Vakare, pastebėję pirmą kartą po ilgo laiko šviesą Halyckių langelyje, atėjo kaimynai; jie peržengdavo slenkstį tyliai ir vogčiomis, lyg atėję lankyti numirėlio, taip pat tylai šnekučiavosi, pasakojo kaimo naujienas, kas mirė ir kas gimė, klausinėjo, kada gi tas pra-keiktas karas baigsis.

Ivanui Halyckiui gimtajame kaime nesisekė nuo pat pirmųjų dienų – dar keliaudamas čia jis pateko po liūtimi, dosnia, nors ir trumpa, nes jau netrukus sublizgo saulė, lyg droviai atsiprašydama už netyčia suteiktą nepatogumą. Bet nusilpusiam organizmui užte-ko ir to, nes jau kitą rytą jis pajuto karštligės pradžią. Pirmiausia labai lengvai, vos vos prisiliesdama pirštukais, bandė ji Halyckį atakuoti, o toliau pradėjo laužti kūną vis stipriau, ir iki vakaro jau į galvą tarytum kas vatos prikišo, ir jis atgulė. Gerai dar, kad pa-kvietė vietinę felčerę. Tiesa, Juhyną taip vadino iš įpročio, nes seniai jau zemstvos gydytojas dingo dulkėtuose karo keliuose, o felčerei nustojo mokėti.

16. Senos diskusijos

Kokiai prapulčiai Sazonovas taip įsikibo į Sofiją Vytautaitę?

Paskutinis pokalbis su Grigorijumi suintrigavo Vasiliuką, tačiau ne tiek pažadu netrukus papasakoti savo susidomėjimo priežastį, kiek pačiu susidomėjimu, be to, gana senu. Dar studentavimo metais jie staiga trise susiginčijo, užkliuvę už kažkokio ankstyvųjų viduramžių programos skyriaus, ir nepastebimai paskendo gana gyvame pokalbyje dėl Lietuvos epochos.

– Ak, palikite jūs mane su savo litvinais⁴³, – Grigorijus mojavu rankomis taip, lyg būtų stūmęs nuo savęs nematomą, kažkieno pasiūtą pamėklę, kuri ant jo įžūliai užsikvėpė.

– Kad tu surūgtum, niekas prie tavęs nepriekabiauja ir nesikabinėja, šiaip sau pasakiau, – ramino draugą Michajlo. – Turime gi iš tų žilų laikų nors kažką sumėklinti.

– Jūs tą epochą rožinėm spalvom apgleizosite. Tuometinė Lietuva buvo toks pat godus grobikas kaip ir kiti, – vis negalėjo atlyžti Grigorijus. – Pasiglemžė pradžioje Chelmo ir Galicijos žemes, net neapsilaižė. Neužmiršote padėkoti?

– Ne apie tai čiułbi, – įsiterpė Halyckis. – Mes kalbame apie tai, kaip sugebėjo įvairūs etnosai sugyventi vienoje žemėje ir suprasti

⁴³ Lietuvių tarmiškas pavadinimas.

vienas kitą – Dievas apsaugojo nuo įvairių rietynių. Abipusė pagarba – ne taip dažnai skandalingoje žmonijos istorijoje rasi tokį tarpusavio supratimą.

– Taip, supratimas kaip reikiant, – pasipūtėliškai pakelė smakrą Grigorijus, tartum lubose galėtų išskaityti kaip iš špagalės pačius svariausius savo teisumo įrodymus. – Pirmiausia, 1456 metais likvidavo Volynės kunigaikštystę, po keturiolikos žiemų – ir Kyjivo. Iš tų visų lietuvių tik viena boba buvo protinguolė – Sofija Vytautaitė. Ko buvo verti jos ketinimai perkelti Maskvos kunigaikštystės sostinę arčiau Vakarų šalių. Vis dvejojo, į Vilnių ar į Lučeską. Ir tėvo, seno bei ligoto Vytauto, patarimo prašė, kai su juo Smolenske matėsi paskutinį kartą. Neaišku, ar buvo žinoma Petru I apie visa tai, tačiau vis dėlto sugebėjo savo sumanymą įgyvendinti. Perkėlė sostinę nors ne į geresnę vietą, tai bent ta kryptimi. O šiaip lietuviai, kaip ir bet kokie kiti kariai, ėjo į Rusiją ne saldinių ir riestainių dalyti – pasipelnyti į javų kraštą ėjo.

– Šlykštaus tu įvertinimo vertas, Grigorijau, ne už istorines datus, nes tėvai tau kibią atmintį kaip palikimą perdavė, – pradėjo jį gėdyti Halyckis, šlamėdamas knygos puslapiais vos ne prieš jo veidą. – Tu žmonių sugyvenimo esmę pražiopsojai: pradedant nuo 1363 metų, kai Algirdas sutriuškino totorius prie Mėlynųjų Vandėnų, nuo bėdos apgynė jis šią žemę. Lietuva mūsų kultūros ir kalbos nesigėdijo, taigi gimė iš tikrųjų lietuvių-ukrainų valstybė. Vislicos Statutas dar 1347 metais, vaikine, yra surašytas rusėnų kalba. Lenkų mokslininkas Bandke prieš šimtą metų pažymėjo: „Visi Jogailaičiai, net iki Žygimanto Augusto, Lietuvoje rusėniškai rašė, privilegijas ir paskyrimus suteikdavo, netgi kartais ne per geriausiai lenkiškai mokėdami. Kazimieras Jogailaitis labiau mokėjo rusėniškai, negu lenkiškai.“ Supranti, tai retas atvejis, kai nebuvo nei kolonizatorių, nei kolonizuotų, o buvo sumaningas ir ramus gyvenimas, kaip normalioje šeimoje.

– Švilpauk, Ivanai, švilpauk, – įgeliančiai tarė Grigorijus ir ėmė šnarėti savo užrašuose. – O kartais ar nepažymėjai, kad Lietuvos kunigaikštystėje pamažu ir nepastebimai, vogčiomis buvo pašalinta nuo reikalų visa stačiatikių aukštuomenė?

– Pažymėjau, kodėl gi ne, – labai jau įtaigiai, skubėdamas pradėjo linkčioti galva Halyckis ir pakišo draugui knygą po nosim, tarsi tas turėjo ją dar ir pauostyti. – Įbesk savo veizėtuvus, štai 1529 metų Lietuvos Statute pažymima: „O zemstvos raštininkas turi rusėniškai literomis ir žodžiais visus laiškus bei ieškinius rašyti, o ne kita kalba ir žodžiais.“ Na, ką, Gryciau, atsikandai?

– Klausyk, kaip kalsiu tau į tarpuakį, tai iki tos Lietuvos nuriedėsi, – lėtai ir grėsmingai pradėjo keltis nuo kėdės paraudonavęs it burokas Grigorijus – kaip pribirkęs debesys po kaitros kyla iš už horizonto, pradžioje tik iš tolo sudunda, bet štai kaip sugriaudės grasinančiai ir pradės žaibais svaidyti.

– Ei, ei, gaidžiukai jūs nenupešioti, dar šito nebuvo! – vikriai nušoko nuo kėdės Michajlo, tartum jis netyčia pliku kūnu būtų ant keptuvės atsisėdęs, ir atsistojo tarp draugų. Halyckis, sprendžiant iš veido išraiškos, nebuvo labai išsigandęs – ūgio jis buvo ne mažesnio, visas tamprus kaip guminis padas, nes laisvomis kovomis buvo užsiiminėjęs, o pavyzdžiu jam Piddubnyj⁴⁴ buvo; tiesą sakant, prieš galingą, kaip anglų šarvuotis, Grigorijaus stotą jis vis dėlto atrodė lyg dagiliukas.

– Iš-siskyr-r-rt! – sušvilpė Michajlo, vaidindamas policininką.

– Gausi gerų pipirų! – sušnabždėjo Vasiliukui Grigorijus, suraitydamas prieš jo kaktą tyčia lėtai iš savo storų pirštų tokį sprigtą, net paršiuką nesunku būtų nudobti.

⁴⁴ *Іван Піддубний* (ukr.) (1871 – 1949) – žymus Ukrainos atletas, imtynininkas, šešis kartus pasaulio čempionas.

O dar po pusvalandžio bičiuliai su ne mažesniu užsidegimu tęsė kur kas svarbesnes studijas – nagrinėjo šviežio alaus skonį prie Chamo bravoro, kaip tik kitapus kelio.

Dabar, prisimindamas ne tokius jau ir artimus studentavimo laikus, Vasiliukas vis svarstė mintyse tą Grigorijaus susidomėjimą Sofijos Vytautaitės vaidmeniu – jis tada pirmą kartą išgirdo apie jos ketinimus perkelti arčiau civilizuotų Vakarų Moskovijos sostinę. Ir kurgi jis galėjo iškrapštyti tokius iki šiol niekam nežinomus faktus? Sazonovas – šito iš jo neatimsi – į mokslą žiūrėjo pagarbiai, nuodėmė būtų tinginyste jam priekaištauti, bibliotekoje dienomis kėdes trindavo, bet retkarčiais jis dar niekur nespausdintomis žiniomis nustebindavo ne tik savo kursiokus, bet ir garbius profesorius. Sklido gandai, kad jo dėdė vadovauja miesto archyvam, leidžia jam ten pasiknaisioti, dar ir skatina sūnėną. Į klausimą, kur jis perskaitė tą ar kitą mokslinę naujieną, Grigorijus nė karto tiesaus atsakymo nedavė, viską juokais juokeliais dažniausiai paversdavęs.

Be to, Michajlą domino, ar nebuvo kokio nors mokslinio Sazonovo intereso Vytauto dukters vaidmenį susieti su šiais laikais, su tuo siautėjimu įvairių smulkių grupelių, partijų ir draugijų, kuriomis, kaip mašalais ankstyvą ir drėgną pavasarį, knibždėjo visas Kyjivas. Ir tarp tų mašalų, smulkių, atrodytų, tačiau gausių, geliančių ir kandžių, didelė dalis buvo svetima šiam kraštui ir žmonėms, nuo kurių stalo jie maitinosi. O Grigorijus niekada neslėpė savo simpatijų monarchijai, kartais atvirkščiai, kažkaip vaikiškai, lyg nauju žaisliuku, net puikavosi ja. Leisdamas dabar vis daugiau laiko Sazonovo draugijoje, Vasiliukas ne visada turėjo ką vertingesnio pranešti žvalgybos valdybai.

17. Karštinėje

Kai jau visai pasidarė ne pyragai, pradėjo tvoksėti galva ir ėmė purtyti drebulys, tartum važiuotų vežimu besniegiu ir išalusiu keiliu, Ivanas Halyckis, sunkiai pasikėlęs, nušlepsėjo vandens pasisemti – kai nesugebės iki to kibiro priėti, tai ranka iki puodelio gal vis pasieks. Jis žengė žingsnį antrą, bet staiga, lyg patekęs į rūko debesį, susiūbavo ir sumojavo rankomis kaip lyno akrobatas, po to pradėjo svirti ir nuvirto ant grindų, šonu atsitrenkęs į suolą.

Ilgai galbūt pragulėjo Halyckis, nes kai atsitokėjo, jau ne karštis degino kūną, bet šaltis mėšlungiais jį rietė. Jis pradėjo ropoti, raukydamasis nuo aštraus skausmo šone, ir kažkaip vis dėlto nuropojo iki lovos, dar sugebėjo į ją įsikabaruoti, ir vėl krito į nebūtį.

Atsipeikėjo Halyckis, kai jį vėl suėmė drebulys, tad jis pabandė užsikloti senu kiltu, bet nuo to jį dar stipriau ėmė krėsti.

– Pabuskite! Jums blogai? – išgirdo jis nepažįstamą balsą.

Kažkaip atplėšė vokus, kurie tarsį suklijuoti ilgai nepakluso, – virš jo buvo pasilenkusi nepažįstama moteris, kuri atsargiai purtė jį už peties. Halyckis veikiau atspėjo nei pažino, kad čia buvo vietinė felčerė Juhyna, kurią jis atsimena dar iš paauglystės laikų – džiūsna ir keverza. Vien tik akys pasiliko atmintyje: didelės ir geraširdiškos, tylios ir šiltos.

Jis dar norėjo atsakyti jai, bet pritrūko oro, rijo jį kaip iš vandens ištrauktas karosas.

– Dieve tu mano, tai gi jūsų kaklas jau galvos storio! – išgirdo išsigandusį felčerės klyksmą, ir vėl pasinėrė užmarštin.

Juhyna pasimetusi stovėjo virš ligonio galvos ir nežinojo, už ko griebtis. Jam gi ir pleura, ir plaučiai galbūt pažeisti – pradėjo suklotis galvoje negeras ir paniškas spėliojimas, jau oras po oda, išgelbėti galėtų tik nebent geroje ligoninėje... Staigiu judesiu, kai tik praėjo sąstingis, ji atidarė savo krepšį-palydovą, sucingsėjo švirksmais, sukrebždėjo praėjusių laikų vaistų likučiais. „Darysiu, ką žinau, vis tiek mirs...“

Visą vakarą ir naktį prasėdėjo ji prie ligonio, kuris blaškėsi klie-dėdamas, neaiškiai kažką lemeno, kriokė, kartkartėmis su kažkuo kalbėjo. Juhynos nuostabai, kuri jau buvo susiruošusi nurašyti jį į numirėlius, jis po truputį pradėjo atsipeikėti, o ryte ir visai atsikvošėjo. Halyckiui dar sunku buvo kalbėti, dar jis negalėjo nei įkvėpti, nei iškvėpti, sugebėjo tik nusišypsoti savo išgelbėtojai – pamažu, drovėdamasis ir su dėkingumu.

Juhyna gal tik valandėlei nubėgo į savo namus, paskubomis susitvarkė ir iššlavė dar senas, praėjusių laikų vaistų atsargas. Keletą dienų kaip mažą vaiką prižiūrėjo ji Ivaną Halyckį; jai, vienišai, užmirštai ir niekam nereikalingai, išskyrus tuos, kuriuos bėda kokia prispirdavo, dabar atsirado tikslas, ambicingas noras parungtyniauti su negalia, kurios nepavykdavo nugalėti net kartu su senu ir išmintingu zemstvos gydytoju – išeitį dabar padėjo rasti šiluma ir švelnumas, per amžius būdingas moteriškajam pradui. Šnarėjo, sėdėdama prie lovos, savo senais žinynais ir knygomis, vartė išblukusius felčerių mokyklos konspektus, bėgiojo pas kaimo babytes, kurios nusimanė apie žoles ir kaupė jų atsargas per vasarą – karo metu vaistų iš fabriku gaudavo retai.

Jie mažai kalbėdavosi, nuo prisiminimų apie frontą Halyckį net pykindavo, tad kartkartėmis tik savo studentiškus nutikimus ir ku-

riozus pasakodavo. Juhyna taip pat kažkokių naujienų neturėjo – kokios ten jau tos naujienos kaime... O savo, kas skaudėjo ir jau perdegė, nepridera liesti. Paslėpė visa tai toliausiame sielos užkampyje, tegul sėdi ten ir nejuda, neaitrina senos žaizdos, nes buvo atvykęs pusdieniui į kaimą Kuprijanas, pakeliui ar į frontą, ar iš fronto, pabuvojo pas savo motiną, o pas ją net neužėjo, tartum ji šiame pasaulyje ir neegzistuoūtų.

Kartais, pasakodamas savo studentiškus nuotykius, Halyckis tarp kitko pridurdavo:

– Prisikentėjote jūs su manim, – ir kaltai slėpdavo akis.

– Nieko, nieko... Svarbiausia – režimas, – nurodinėjo griežtai Juhyna, kaip sena mokytoja pirmokui, kad kokios išdaigos staiga neiškrėstų, ir žiūrėjo į jį iš viršaus žemyn, kaip tai daro trumparegiai – tik akinių ant nosies felčerei dar trūko.

Savaitę uždraudė felčerė Halyckiui iš viso keltis, kitą savaitę leido paslampinėti po kambarį, o dar po savaitės net į lauką išeiti. Juhyna dabar nematė reikalo budėti prie ligonio, tačiau atbėgdavo vis dėlto kartą kitą užmesti akį – ar viskas gerai.

Kai vieną kartą atėjo pavakary aplankyti Halyckio, tai, vos praverusi vartelius, sustojo lyg įbesta: Halyckis kapojo malkas. Jis kaip buvo pasiruošęs kirsti kirviu per pliauską, taip ir sustingo akimirksniu, pamatęs felčerę.

– O čia kas per stebuklai? – įsiuto Juhyna, jos akys iš pasipiktinimo svaidė žaibus. – Tuo pat į namus!

Ivanas Halyckis iš lėto padėjo kirvį ir, kaltai nuleidęs galvą, paklusniai nušlepsėjo namo, o Juhyna ėjo jam iš paskos ir talžė režimo pažeidėją paskutiniaisiais žodžiais, kurie tik į galvą šaudavo.

– Tai galvelė, tai protelis, siūlės ant žaizdos išsiplėtė, vos gyti pradėjo, tu nori vėl bėdą prisišaukti!?! Kam gi tada mano triūsas... – ji nepastebėjo, kaip iš pykčio perėjo į „tu“.

– Drėgna namuose, pelėsiai atsirado, štai ir norėjau pakūrenti, – teisinosi, murmeldamas po nosimi Halyckis.

Tas teisinimasis ir įžūlus murmėjimas galutinai įsiūtino felčere, akys jos jau žiežirbas svaidė:

– Jautis! Bulius! Karvė! Aš tave kapojais šerčiau...

Ar paveikė pažadas tokios prašmatnios vakarienės, ar pats tonas, pereinantis į moterišką spieгимą, bet dabar jau įsiuto Halyckis:

– Tai, tai aš ... jautis? – paklausė jis negarsiai, tačiau tokiu iš krūtinės einančiu ir grasinančiu balsu – net sau pačiam neįprastu, augančiu, kaip tolimas griaustinis, kuris artinasi, stiprėja ir štai dabar sugriaudės visa jėga: – Tai, tai aš – jautis?!

Ir tada jis stvėrė Juhyną į glėbį, pritraukė prie savęs su tokia jėga, kad toji tik kaip pelytė cyptelėjo – dar ji pradėjo spyriotis, rankomis kažkaip grabstyti, kaip skenduolis griebiasi paskutinio šiaudo, bet jos jėgos pamažu tirpo, kūnas glebo ir minkštėjo, kol jie dviese lėtai nusviro ant lovos.

O toliau jie abudu buvo skenduoliai, pasinerdami į melsvą ir šiltą gelmę, buvo pašėlę ir pamišę; jie plaukė vis tolyn ir tolyn nuo šio pasaulio su jo bruzdesiu ir tuštybėmis, gal tik saulės spindulys pramušdavo neįsivaizduojamą vandens storybę ir retkarčiais sublizgėdavo ir žaisdavo; jie buvo vieni šioje begalinėje ir švelnioje melsvumoje...

18. Vingiuoti pėdsakai

Hrycančukas buvo ir laimingas, ir surūgęs, kaip nuo obuolio iki Spaso⁴⁵: atsirado siūlelis, tiksliau, tik jo galiukas, už kurio galima užsikabinti ir surasti Jurijaus II karūnos grobikus, dar labiau – gražinti valstybei pačią karūną.

Petro buvo ypač malonu ir džiugu dėl to, kad, atrodo, pasitvirtino jo spėjimas dėl lenkų pėdsako šios istorinės vertybės pagrobimo istorijoje. Vakar vienas padavėjas iš restorano „Akvariumas“, esančio Holovna gatvėje, patikimas informatorius, kuris ne už grašį, bet visa siela yra atsidavęs Ukrainos reikalui, vėlai vakare atėjo su įdomiu pranešimu. Jis negalėjo autentiškai perduoti tai, ką išgirdo, tačiau, jo manymu, kalbėjosi du restorano lankytojai dėl labai vertingo daikto pirkimo. O to daikto perdavimas ir apmokėjimas turi įvykti restorane po dvidešimos valandos. Padavėjas išgėrusios publikos ir restorano muzikos šurmulyje girdėjo tik atskirus žodžius: „karalius“, „...tūkstančiai zlotuvok“, „rezidencija“, „Liubarto pilis“. Lenkiškas pėdsakas, manė Hrycančukas, čia labai įmanomas, kadangi, pirma, karūna taip pat yra karališkosios Pjastų dinastijos relikvija, o, antra,

⁴⁵ *Cnac* (ukr.) – Išganytojas, Ukrainoje rugpjūčio 19 d. švenčiama Kristaus atsimainymo šventė (pagal bažnytinį kalendorių Rytų Bažnyčioje nuo VI a., Vakarų – nuo 1457 m.), per kurią yra šventinami pirmojo derliaus vaisiai, žolės (javai, vynuogės, obuoliai). Pagal tradiciją, iki šios šventės susilaikydavo vartoti obuolius.

iš kitų šaltinių ateidavo pranešimai apie lenkų žvalgybos veiksmų suaktyvėjimą krašte. Tai buvo suprantama – padegė Ukrainos žemę iš visų pusių, karas liepsnojo ne tik centre, rytuose ir pietuose, bet visai šalia, nuo lenkų kulku krito Galicijos vaikinai. Pradžioje mūšiai nesiliovė fronte nuo Tisnos upės iki Chyrovo ir už Peremyšlio⁴⁶ iki Lvivo, nuo Lvivo iki Jaroslavo ir palei Liubačivą bei Ravą Ruską iki Belzo ir toliau į šiaurę, į Cholmo žemę. Suformuotos Prancūzijoje ir gerai išmuštruotos generolo Hallerio⁴⁷ divizijos, kurių vadai dievaži-josi, kad eis kariauti tik su bolševikais, dabar kariavo su ukrainais. Ukrainos Galicijos armijos Vyriausioji būstinė įsakė sunaikinti gele-žinkelį tarp Lvivo ir Peremyšlio, tačiau sėkmingo ukrainų puolimo įkarštyje karinė Antantės⁴⁸ misija, vadovaujama Bartelemi⁴⁹, staiga sukėlė didelį triukšmą: reikia sudaryti paliaubas...

⁴⁶ *Хирів, Перемішль* (ukr.) – miestai į pietvakarius ir vakarus nuo Lvivo; *Ярослав, Любачів, Рава-Руська, Белз* (ukr.) – miestai į vakarus ir į šiau-rės vakarus nuo Lvivo.

⁴⁷ *Józef Haller de Hallenburg* (lenk.) (1873–1960) – Lenkijos armijos gene-rolas leitenantas, Antantės pritarimu 1918 m. Prancūzijoje suformavęs 100-tūkstantinę kariuomenę daugiausia iš lenkų karinės organizacijos (*POW, Polska Organizacja Wojskowa* – lenk.) atstovų – savanorių, pasitraukusių iš Prancūzijos, Austrijos, Vengrijos ir Vokietijos armijų (apie 35 000) ir lenkų emigrantų iš JAV (apie 23 000) bei Brazilijos (300). 1919 m. balan-dį Antantė išsiuntė 60 tūkst. (kitų šaltinių duomenimis – 80 tūkst.) Hallerio kariuomenę palaikyti taiką pasienyje ir kovoti tik su bolševikais, tačiau iš pat pradžių ji pradėjo karinius veiksmus prieš ukrainų Galicijos armiją.

⁴⁸ *Entente* (posakio pranc. kalba *Entente cordiale* (Sutarimas širdingas) pra-džia) – XX a. pirmosios pusės karinės ir politinės grupuotės, kurios pagrin-dinėmis narėmis buvo Didžioji Britanija, Prancūzija ir Rusija, pavadinimas. Antantė, kurią palaikė 25 pasaulio šalys, laimėjo Pirmąjį pasaulinį karą, sukūrusi vadinamąją *Versalio tarptautinių santykių sistemą*.

⁴⁹ *Joseph Barthélemy* (pranc.) – Prancūzijos generolas, kurio vadovaujamos Antantės misijos tikslas buvo nustatyti Galicijoje demarkacinę liniją tarp lenkų ir ukrainų ir baigti karą (1918–1919). Tačiau, nepaisant deklaruojamų sutaikinimo tikslų, perdavė Lenkijos armijai 100 kulkosvaidžių, 18 lėktuvų ir 10 000 šautuvų.

O surūgęs Petro Hrycančukas buvo, kaip nuo neprinokusio obuolio, kuris gaižiai gurgžda dantyse, dėl to, kad taip nelaiku išvyko į Kyjivą Halyckis, ir dabar jis pats, tik savo jauna galva pasikliaudamas, turi veikti ir elgtis. Nebuvo kur trauktis ar atidėti reikalą, ir jis nedelsiant paprašė keletos kolegų iš Rivne pagalbos, kurių „šviežių“ veidų vietiniai nežinojo ir kurie nesukeltų įtarimų.

Dar gerą pusvalandį iki nustatyto laiko Petro ir vienas iš pakviestųjų užėmė staliuką taip, kad būtų galima matyti visą salę, o dar keturi bendrai atsisėdo netoliese. Restorane „Akvariumas“ Hrycančukas nedažnai lankydavosi – ne pagal kišenę, nes šiame mieste tai buvo brangiausia tokio pobūdžio įstaiga, kuri didžiavosi savo garsiais lankytojais. Ant sienos su dovanojimo užrašais kabėjo Gustavo Mannerheimo⁵⁰, Pavlo Skoropadskio⁵¹, Antono Denikino bei dar keletu įžymių asmenų portretai – metęs žvilgsnį į jų mundurus su akselbantais, ordinais, medaliais ir dar kitais panašiais aksesuarais, Petro nenoromis nusišypsojo. Pasakojo Halyckis, kaip jis čia pietaudavo su svečiu iš Kyjivo, kuris atvažiuodavo inspektuoti. Šeimininkas mandagiai nusilenkdavo už garbę priimti, jie taip pat dėkodavo, tik kijevietis pabaigai mestelėjo:

– O Denikino ir Skoropadskio portretus reikia nuimti.

Šeimininkas iškart susigūžė, lyg jo būtų didelių pinigų kas paprašęs.

– Nenuimsiu. Bet galiu parduoti.

Svečiai nusišypsojo.

– O gal jie visi trys jūsų privati nuosavybė?

⁵⁰ *Carl Gustaf Emil Mannerheim* (suom.) (1867–1951) – Rusijos imperijos karvedys (iki 1918 m.), Suomijos valstybinis bei karinis veikėjas, Suomijos maršalas ir jos šeštasis prezidentas (1944–1946).

⁵¹ *Павло Скоропадський* (ukr.) – Ukrainos visuomeninis, politinis ir karinis veikėjas, Ukrainos valstybės etmonas (1918 m.), vienas etmonų judėjimo lyderių bei ideologų.

Šeiminkas jų tono nepriėmė, tik atsakė susiraukęs:

– Denikiną parduosiu su nuolaida, Skoropadskis neparduodamas, o Mannerheimas – tik už vokiečių markes.

Tuo metu už stalo kampe prisėdo valdininkas iš miesto valdybos, jie net nepasisveikino, tiesiog susitikdavo kažkur koridoriuose, padarė užsakymą ir ilgokai vienišas sėdėjo, na, dar kartas nuo karto ištraukdavo kišeninį laikrodį. Padavėjas žvilgsniu nurodė Hrycančukui vienišą svečią.

Dešimt minučių po dvidešimos valandos prie jo prisėdo neaukštas, metuose ponulis, dabita ir puošėiva, su juoda peteliške ant sniego baltumo marškinių. Jie ilgai apie kažką kalbėjo, ponulis dūmų kamuoliukus iš cigaro leido taip mitriai, kad jie dar ilgai sukosi virš galvų lyg balkšvi debesys aplink aukštą kalną. Pagaliau miesto valdininkas pastatė ant stalo didoką kartoninę dėžę. Ponulis žvilgtelėjo į ją nekantriai, tarytum išalkęs į puodą, iš kurio taip viliojančiai kvepėjo, vos nosim nenusišnirpštė, po to įkišo ranką į viršutinę kišenę, matyt, pinigines.

Hrycančukas atsistojo kartu su porininku ir žengė keletą žingsnių iki jų stalo, o likusieji sėdėjo pasiruošę – valdininkas, atrodo, viską suprato, pašoko it įgeltas, jo akys ėmė bėgioti, tarsi katės, sprunkančios iš degančio namo. Ponulis pašoko, o Petro taip stipriai apkabino valdininką, kad tas net aiktelėjo. Po to jis draugiškai patapšnojo per nugarą lyg seną gerą draugą ir sušnabždėjo į ausį:

– Spurdėsi – nušausiu...

Ponuliui iš pasipiktinimo pakilo antakiai:

– *Proszę pana?*⁵²

– *Bardzo proszę*⁵³, – sausai atkirto Hrycančukas. – Jūs abudu esate areštuoti.

⁵² Prašau pono (pasakyti, ko norėjote) (*lenk.*).

⁵³ Labai prašom (*lenk.*).

Pradžioje restorano svečiai sunerimę žiūrėjo į jų pusę, bet greitai nurimo – et, seni draugužiai susitiko.

Apklaustos metu viskas greitai išaiškėjo, ir dabar jau Hrycančukas sėdėjo paniuręs ir suglebęs, kaip nukultas pėdas. Tai buvo ne karūna, o bažnytinis daiktas, greičiausiai vyskupo mitra. Ponulį buvo priversti išleisti, jis buvo paprasčiausias antikvaras kolekcionierius, tad iš kur jis galėjo žinoti, teisėtai ar neteisėtai jam parduoda.

– Bet vis dėlto, – kabinėjosi Hrycančukas, – ką reiškia prieš tai įvykusiame pokalbyje šie žodžiai: „karalius“, „tūkstančiai zlotuvok“, „rezidencija“, „Liubarto pilis“?

Valdininkas šiek tiek atitirpo, lyg sušaldytas kumpis, seniai į namus įneštas, suraukė kaktą ir stengėsi prisiminti:

– Aš tik pasakojau, kad ši mitra galėjo priklausyti vietiniam vyskupui tik po Lenkijos karaliaus įsakymo. Vyskupo rezidencija buvo Liubarto pilyje. O už mitrą aš paprašiau pusanthro tūkstančio zlotuvkų.

– Gaila, kad, be kalėjimo, teismas negali dar priteisti pusanthro tūkstančio botagų...

Su mitra nuvyko Hrycančukas kitą dieną pas vietinės ukrainų gimnazijos direktorių, nes iš Halyckio sužinojo, kad tas rašo didelį ir rimtą istorinį darbą apie Ukrainos bažnyčią.

Direktorius ilgai ir atsargiai, tarsi tai būtų ploniausio ir labai trapius stiklo gaminys, vartė rankose mitrą, kol jam pavyko rasti užrašą lotynų kalba.

– Tai mitra, atrodo, Dionizijaus Žabokryckio⁵⁴, karaliaus universalu jį patvirtino Lucko katedroje. Kai rusų kariuomenė per karą

⁵⁴ *Діоніцій Жабокрицький* (ukr.) (1652?, Volynėje–1712?, Maskvoje) – Kyjivo tradicijos bažnyčių Lucko vyskupas, 1695–1702 m. – tikrąsiai, 1702–1709 m. – unitų. Už trukdymus 1706 m. rusų kariuomenei buvo suimtas 1709 m. ir Petro I įsakymu išsiųstas į Solovkus, iš kur grįžęs netrukus mirė Maskvoje.

su švedais įžengė į kraštą, jis pasitraukė net į Vengriją. Savo nelaimei 1708 metais sugrižo, jį suėmė, pradžioje išvežė į Peterburgą, o jau iš ten į Solovkus⁵⁵. Ten jis susidraugavo su Cholmogoro arkivyskupais Rapolu Krasnopskiu ir Barnabu Volostkovskiu⁵⁶, kurie savo nelaimei atvyko po Šiaurės pašvaiste dar net anksčiau.

Chimeriškas likimas, persekiojęs Hrycančuką, nepaliko ir paskutinio Ukrainos karaliaus Jurijaus II. Tokius pačius chimeriškus, vingiuotus ir raizgius kelius nukeliavo ir jo karūna.

⁵⁵ Šiaurės Rusijos atšiauraus klimato zonoje, Solovkų salyne (archipelage – *αρχιπέλαγος* gr.) esantis vienuolynas – tremties Rusijoje vieta, pradedant nuo XVI a. antrosios pusės.

⁵⁶ *Рафаїл Краснопольський* (ukr.) (1668–1711) – Kyjivo dvasinės akademijos auklėtinis; *Варнава Волостковський* (ukr.) (1672 (ar 1660)–1730), kilęs iš Vak. Ukrainos žemių, baigęs Kyjivo-Mohylianska gimnaziją – buvo Maskvos bažnyčios Cholmogorų ir Vagos eparchijos vyskupais ir arkivyskupais. Šiai eparchijai priklausė ir Solovkų vienuolynas.

19. Tolimais keliais

Tik vieną savaitėlę skyrė likimas Halyckiui ir Juhynai pabūti kartu – vėlyvo rudens, atsisveikinančios ir liūdnokos rudens saulės, bobų vasaros savaitėlę; sidabriniai voratinkliai lėtai plaukiojo melsvame ir švelniame ore, kuris kvėpėjo dūmais iš paskutinių kaimo bulvių laukų, kuriuose buvo deginami bulvienojai. Tai buvo tyraus švelnumo savaitė, kai netyčia mestas žvilgsnis reiškė gerokai daugiau nei bet kokie žodžiai. Ir vėl Juhyna stovėjo šalia dulkėto kelio kaimo pakraštyje, išlydėdama Halyckį į nelaimingus karo kelius; stovėjo iki tol, kol neišnyko už kalvos jo šiek tiek pakumpęs siluetas.

O karo keliai keleliai Ivanui Halyckiui pasitaikė iš tiesų neartimi, teko pėsčiomis ir geležinkeliu, ir vandeniui keliauti – su paskutiniu batalionu jis atsidūrė Makedonijos fronte. „Dieve mano, ką aš čia pamiršau, po šia karšta saule, – aplankydamas jį karčios mintys, – už ką čia į svetimą žemę reikės atsigulti, nesitikint, kad aplankyti kapelio nors kada nors kas atvažiuos...“ O kai atėjo žinia apie spalio perversmą Peterburge, frontas pradėjo byrėti lyg namelis iš smėlio – svetimi kareiviai, daugiausia bulgarai, dabar vietoj kulkų priešininkui siūsdavo laikraščius ir atsišaukimus apie taikos derybas, kvietė nutraukti ugnį.

– Artileristams šaudyti visus, kas tik išdrįs net prisiartinti prie rusų pozicijų! – nuskambėjo grėsmingas karinės vadovybės įsakymas. Kaip ir potvarkis išsiųsti žvalgus šaudyti visus, kas išeitų iš apkasų, vis tiek nesustabdė broliavimosi. Pagaliau Prancūzija, kuri vadovavo, Antantės įgaliota, atšaukia diviziją iš fronto ir nuginkluoja ją.

Žinia apie Ukrainos nepriklausomybę atskriejo iki jų bataliono net per Prancūziją, kaip ir nedažnos naujienos apie karo gaisrų plevenimą gimtojoje žemėje. Nuginkluotus kareivius prancūzai suvarė į didžiules duobes, aptvertas spygliuota viela, ir dabar Antantė, dosniai pažėrusi Denikinui aukso, vertė dar neseniai buvusius sąjungininkus, tapusius belaisviais, pasirinkti:

– Vykstate kariauti už Denikiną? Laimingo kelio.

O kas norėjo eiti į Ukrainos kariuomenę, tuos ir toliau laikė dvokiančiose duobėse, paskui būriais varė dirbti akmens kasyklose, o jau visai nepataisomus, kas nei katorgininku čia tapti, nei už baltųjų kariuomenę savo galvos atiduoti nenorėjo, tuos siuntė baigti karą į Šiaurės Afriką. Ir kokiai dvylika tūkstančių iš antrosios ir ketvirtosios pėstininkų brigadų karių po Makedonijos saulės dar teko paragauti ir afrikietiškos.

Ivanas Halyckis sutiko už Denikiną pakariauti.

Vėl ilgas kelias namo, nuobodus supimasis ant jūros bangų, ir štai jis jau vilki Savanorių armijos poručiko uniformą, eina į pirmą mūšį su Ukrainos Liaudies Respublikos kariuomene. O tos pačios dienos vakare, dar nesutemus, tik pasirodžius pilkoms sutemoms nuo parako dūmų, jis vįjūnu išslydo iš apkaso ir nušliaužė pas savuosius – tarp sviedinių išraustų duobių, arklių ir žmonių lavonų. Kur savi? Kur svetimi? – šliaužė su keistu įsitikinimu, kad jam pasiseks. Dar iš sviedinio sudraskyto denikiniečio kišenės ištraukė dokumentus, vietoj jų įdėjęs savuosius. Maža kaip gyvenimas gali pasisukti, kokia jėga nugalės, kur ir kada atsidurs šiame subruzdime, žmonių maišatyje ir nesuvokiamoje įvykių makalynėje.

Staiga prietemoje pasigirdo nelaimę nešantis sviedinio švilpimas; tas švilpimas nenumaldomai artinosi balzganame ir tirštame ore – šalia kurtinančiai sprogo dangus, liepsnos tik vienai akimirkai nurungė sutemas ir ryškiai, iki skausmo akyse, apšvietė viską aplinkui; sudarkyta žemė pakilo piestu, uždengdama Halyckį žemės grumstais, kurie lėtai smuko ir byrėjo.

20. Pranešimas apie kario žūtį

Paštininkas sumišo, peržengęs Juhynos slenkstį, nuėmė nuo peties savo nudryžusį krepšį ir nedrąsiai trypčiojo vietoje.

„Ivanas“, – sutvinkčiojo namo šeiminkės širdis, sutvinkčiojo tyliai, kaip per atodrėkį varveklis atsiplėšia nuo stogo, po to krenta ir sudūžta į aiženas. Kai atnešdavo laiškus iš tolimų Makedonijos kraštų, dar ant slenksčio jo rūškanas ir sustingęs veidas, susiraukšlėjęs ir nususeš, kaip ir tas krepšys, plačiai, lyg gero šeiminko vartai, šypsojosi.

Paštininkas pašlameno tarp laiškų ir padavė kareivišką trikampį.

– Čia parašyta „Ivano Halyckio šeimai“. Kažkodėl ne taip, kaip iki šiol, tai aš jį jums ir atnešiau...

Juhyna pačiupo laišką iš paštininko rankų taip, tarsi jis dar galėtų persigalvoti ir neatiduoti jai, atskleidė jį, permetė akimis: „pranešame, kad žuvo drąsiųjų mirtimi, gindamas...“ Toliau ji jau nematė, ką jis turėjo ginti, nes netikėtai pasinėrė į tamsą, tarytum tankų ir standų kiltą kas būtų paskubomis ant šio pasaulio užmetęs, garsai kažkur dingo, nes paskutinis garsas, kurį girdėjo, tai paštininko, skubančio ir bijančio, kad šio namo bėda neiškeliAUTų dar ir už šio slenksčio, užveriamos durys.

Ji ir pati nežinojo, ar miegojo šią naktį, ar prasėdėjo sustingusi, nes patalas taip ir liko nepaklotas. Atsipeikėjo tik auštant, kai kai-

mo gaidžiai pradėjo vienas per kitą plyšauti, keldami iš visų jėgų galvas aukštyn, net plunksnos jiems ant kaklų pasišiausė, žadindami paskutinius, pačius tingiausius miegalius.

Kitomis dienomis ir savaitėmis ji iš namų kojos nekėlė, dėl bėdų neatbėgdavo jos kviesti, nes nuogirdos tarp žmonių pasklido, matyt, nuo paštininko – patvarko savo silpnoką ūkelį ir sėdi ar prigula; kartais net neturėjo jėgų spingsulę uždegti.

Kaimas taip pat gyveno neįprastai – pasislėpė ir užsisklendė, laukdamas žinių, kurios ateidavo viena už kitą blogesnės. Paštininkas, anksčiau laukiamas svečias kiekvienuose namuose, dabar vis dažniau tapdavo mirties, kuri buvo pasislėpusi jo riebaluotame krepšyje, šaukliu. Net pradėjo jo vengti, trauktis nuo jo, kaip nuo maru apkrėsto, kadangi pranešimai apie mirtį ateidavo ir iš baltųjų, ir iš raudonųjų, iš Petliūros kariuomenės ir net Machno – taip jau išdėliojo nelabas laikas savo kortas, kad į įvairus kraštus ir kariuomenės išblaškė likimas kaimo gyventojus, ir neretai iš priešingų apkasų pusių taikėsi jie vienas į kitą – vieno kaimo vaikinai ir vyrai, dažnai – bendraamžiai, kurie kartu ganydavo karves, ant vieno laužo kepdavo lašinius ir kartu „kiaulaitę“⁵⁷ žaisdavo pievoje.

Taip slinko dienos, savaitės, mėnesiai. Juhyna gyveno kaip užsuktas laikrodis, kuriam tiesiog reikia ištikseti savo – ir nesvarbu, kada išsities toji užsukta jame spyruoklė.

O dar po pusmečio ant slenksčio išdygo Kuprijanas.

Jis nežinojo, ką sakyti, net nepasisveikino, kepurės nenuėmė, tiesiog stovėjo ir žiūrėjo į pasimetusią Juhyną, kuri iš nuostabos pakėlė antakius: kas gi čia per chimera įžengė į namus, kurios nematė iki šiol ir nežinojo; nežinojo taip pat, ką čia jai daryti.

– Aš atėjau... – nuėmė Kuprijanas kepurę ir užsikirto.

– Matau, – mostelėjo galva Juhyna ir toliau nagrinėjo savo žvilgsniu šią keistenybę.

⁵⁷ Vaikų dviejų komandų žaidimas lauke, panašus į dabartinį kėglių žaidimą.

– Aš atėjau... Einame pas mus... Pas mane, – paskubomis lyg išsigandęs pasitaisė.

Visa skriauda, kurią taip ilgai ir kruopščiai slėpė Juhyna kažku-riame sielos užkaboryje, tolimiausiame kampelyje, kurią ji užmarš-tim užkamšydavo tartum skutais, kad toji neišskristų ir nešmėkš-telėtų net ir netyčia – visa skriauda užkaitino dabar jos kraują. Juhyna nuraudo, pasviro, bet vis tiek išsilaikė ant kojų, ir netarė nė žodžio, nes kalbėti jai trūko jėgų.

– Kas buvo, tas pražuvo. Tas ... galą gavo, – Kuprijanas toliau tylėti negalėjo, kaip negalėjo ir vardu pavadinti Halyckio, nors buvo jie beveik bendraamžiai. – O mes vis tiek susituokę...

Kraujas lėtai nuslūgo nuo Juhynos veido, bet ji vis dar nieko negirdėjo ir negalėjo suprasti Kuprijano, tik galvojo, kad dalia žmo-gaus sugeba tokiais netikėtais vingiais keliauti, tokių mazgelių pri-raišioti, kad ir rankų, ir jėgų pritruks juos išnarplioti. Ir neatsiras būrėjos tą dalį numatyti nors prieš dieną, ir neatsiras pasaulyje išminčiaus ją paaiškinti.

Surinko ji negausią savo mantą ir nuklampojo paskui Kuprijaną į neapkenčiamą kaimo pusę, tarsi virvele ją trauktų, kaip už pava-dėlio – ir tegul, galvojo, turi gi kažkada tas laikrodis ištiksėti ir pagaliau spyruoklė išsities.

21. Kas gerai kariauja

Piestu nuo sviedinio pakilusi žemė, atrodė, akimirkai pakibo ore, po to dardėdama ir stenėdama pradėjo kristi žemyn, užžarstydama kritusius dieną, tarytum toji žemė jau nebesitikėjo gyvų tėvynainių pagalbos ir dabar pati laidojo mirusiuosius. Atsipeikėjęs po sprogi- mo Ivanas Halyckis trynė nuo dulkių akis ir grikšėjo smėliu tarp dantų, išsikapanodamas iš po užvartos – arti pasivaikščiojo toji su dalgiu, pagalvojo su ledine ramybe Halyckis, bet pramovė, bent iki šiol... Jis palietė žandą, šlapią ir kažkodėl lipną – tai buvo kraujas, bet ne jo – šalia gulėjo sviedinio sudraskytas kūnas, sutemose net sunku buvo atpažinti, kokios armijos. Vieną kartą užmušti dabar per mažai, galvojo jis, braudamasis tarp duobių ir lavonų.

Jau pas saviškius Ivaną Halyckį ilgai klausinėjo ir apie veržlų Brusilovo žygi, ir kodėl bulgarai Makedonijos fronte taip atkakliai gynėsi nuo rusų, nors, atrodė, taip neturėjo ir negalėjo atsitikti – neaukštas ir plikas pulkininkas, karts nuo karto braukdamas per plikę, tarsi priglostydamas jau seniai neegzistuojančią ševeliūrą, apibėrė klausimais kaip žirniais, kartais jis pasikartodavo, užmiršęs pasakytą anksčiau, ar tyčia, manydamas, kad čia reikia pakartoti; po to jis išėjo minutėlei ir grįžo su dar vienu pulkininku, tik jaunesniu.

Dar po kelių dienų Halyckį vėl iškvietė pas pulkininką.

– Eisite žvalgybon, – pasakė tokiu tyliu balsu, tarytum siųstų jį kažkur labai toli už dar nepadarytą nusizengimą.

– Juokaujate, pone pulkininke, – paniuro apstulbęs Halyckis. – Aš gi pėstininkas, joje ne vienas pušnis sunešiojau.

– O aš kur jums, kad tave plynė, žvalgybininkų rasiu? Kaip blynų krosnyje prikepsiu? – užvirė tas nelauktai. – Sukursite valstybę, tada įtaisysite gausybę įvairiausių akademijų, ir žvalgybos taip pat. O dabar – žengte marš... Viską, kas reikalinga, turite: padorus universitetas, pasaulio ne iš paveiksluokų prisižiūrėjai, ir su logika, atrodo, tvarka. Mums žūtbūt būtent dabar reikalingas žmogus iš lenkų pusės...

Matydamas, kaip Halyckis pradėjo muistytis ant kėdės, lyg nežinomas piktadarys būtų ten vinių prikalęs, pulkininkas staiga pakeitė toną ir pradėjo kalbėti lyg išsikeičęs, lyg skūsdamasis dėl nežinomo skriaudėjo ar bent dėl savo tarnybos likimo.

– Manau, romantikos vėjas jums seniai iš galvos išgaravo – kai bebaimiai didžiausiu narsumu laiko savo galvą po svetima kulka pakišti... Šiandien gerai kariauja ne tas, kas moka tik gerai su šautuvu pykštelėti. Ne, gerai kariauja tas, kuris gerai galvoja.

Taip Lucko miesto valdyboje atsirado naujas archyvaras Ivanas Halyckis su savo jaunu padėjėju.

Juhynai laiškus Ivanas Halyckis rašė dažnai, rašė dar iš kelionės ir jau iš čia, iš už storų senų Liubarto pilies sienų; imdavosi pieštuko, esant truputį geresnei nuotaikai, ir kai širdį maudė, bet atsakymo nė karto negavo – tartum tuos laiškus jis ne į pašto dėžutę mesdavo, o lyg į bedugnę prarają akmenėlius mėtydavo, iš kur net aido išgirsti neįmanoma... Jis pasimetė spėjimuose kaip neižengiamame miške, ir išbristi iš tų negerų minčių bei nuojautų jėgų neturėjo...

22. Su inspekcija

Michajlo atsirado Halyckio ankštokame kabinete Lucke beveik kaip vaiduoklis, kurį gali tik susapnuoti: Ivanas net akis norėjo patrinti.

– Galvok, kad inspektuoti atvykau, – juokėsi Vasiliukas iš apstulbusio draugo. – Popierius dabar pateikti ar vėliau?

Jie apsikabino, o Halyckis pliaukštelėjo liežuviu, patenkintas dėl netikėto susitikimo.

– Greit pasakok apie savo revizoriaus darbus, nes eisime pietauti, – nedavė Vasiliukui ramybės šeiminkas.

Po pietų jie skubiai sutvarkė savo reikalus banke, katedroje susitiko su arkivyskupu, apžiūrėjo vietos spaustuve, kurioje Lucko miesto valdyba spausdino grivinas, ir dabar jau ramiai ėjo gatve šalia krautuvėlių ir kavinukių, kur būriavosi ir knibždėjo žmonės savo įprastuose rūpestėliuose, tarsi to karo ir nebūtų – karo, kuris griaudėjo ir liepsnojo iš kairės ir iš dešinės, priekyje ir už nugaros, tik dangus ir žemė po kojomis vis dar buvo ramūs.

– Įdomiais laikais mes su tavimi gyvename, – supažindino Halyckis draugą su miestu. – Ši gatvė per pastaruosius penkerius šešerius metus jau trečią kartą keičia savo pavadinimą. Buvo Šosova⁵⁸,

⁵⁸ Nuo *Schoss* (gelmės – vok.) – muitas už turta, kurį mokėjo miestelėnai Abiejų Tautų Respublikoje, taip pat ir Ukrainos žemėse, įeinančiose į jos sudėtį XV–XVIII a.

per pasaulinį karą pakrikštijo į imperatoriaus Nikolajaus II. O dabar vadina Holovna⁵⁹, bet jei gyvenimas taip ir toliau tęsis, tai per šimtmetį dar kokius penkis kartus pasikeis.

Halyckis beveik atspėjo: gatvė iš tikrųjų per tą šimtmetį pakeitė savo pavadinimą devynis kartus, nes kiekvienas užgrobėjas ėmėsi savaip ją krikštyti.

– O žinai, aš neseniai lankiausi tavo kaime, – ne iš to, ne iš šio prisiminė Michajlo, – Juhyna iki šiol nežino, kad tu esi gyvas. Kaip ir dauguma kaime patikėjo, gavusi pranešimą apie tavo žūtį. Tai dabar įprasta, nes beveik kasdien tai viename, tai kitame kaimo gale girdėti moterų raudojimas ir klyksmai.

Kažkoks įtarumas kilo Halyckio mintyse, tarytum sėlinanti pelė tamsiame kambaryje rėžtelėjo draugo žodžiai: kodėl jis širdgėlą jam kelia, kodėl liečia tai, kas kitiems nevalia... Jis staiga supyko ant Michajlo, nors ir suprato, kad tam skauda dėl jo kaip draugo, be jokio dirbtinumo, be tuščio tikros draugystės apsimitinėjimo – dėl mandagumo ar kad taip dera, tačiau kam aitrinti tai, kas ir be jo mausto bei suriečia?

– Vadinasi, tu čia tyčia atvažiavai? – kerštingai įgėlė su nė kiek neslepiamu susierzinimu.

– Taip išėjo, – atšovė Michajlo. Po to, pagavęs žiežirbas jo veriančiame žvilgsnyje, pokštelėjo lyg nuogas į eketę:

– Tyčia. Nemeluosiu – ji dėl tavęs iki šiol sielojasi.

Halyckis galėjo apibarti Vasiliuką, tik negalėjo įžeisti šaltu, kaip angys prieš žiemą, „o koks tavo reikalas“.

– Palik, – nuleido galvą. – Ten vis dar skauda...

Susigūžę jie stovėjo vienas prieš kitą, ir, žiūrint iš šono, atrodė, kad buvo pasiruošę kibti į atlasus.

⁵⁹ Головна (ukr.) – Pagrindinė.

– Palikim tai, Michajlo, – Halyckio akyse dabar matėsi veikiau maldavimas žmogiško atleidimo, maldavimas tiesiog tylą palengvinti skausmą, kuris iki šiol, tik tyliai maudžiant, dar mandagiai su juo elgėsi, o dabar sukirbintas užpuolė visa jėga – ir negalėjo Halyckis jam atsispirti.

– Nepaliksiu, pats už savo laimę privalai kovoti, – Michajlo žinojo, kad tai žiauru, bet jis norėjo tik parinkti tą žiaurumo laipsnį, kuris nugalėtų ir sulaužytų pasipriešinimą to įgimto sielos subtilumo – kitais atvejais gal realaus ir būdingo padoriam žmogui, o čia verčiau prietaringo, sugalvoto, jo nuožiūra, kažkokio nerealaus, o todėl ir neteisingo.

– O apie ją tu ar pagalvojai? – Michajlo vis dėlto rado savyje drąsos imtis kraštutinio negailestingumo, aštraus, tarytum chirurgo peilis.

Halyckis nesugebėjo net atsakyti, tik žiūrėjo žvilgsniu, kaip žiūri į medžiotoją mirtinai sužeistas žvėris – arba pribaik, arba leisk išeiti ramybėje.

Bet Vasiliukas jau buvo peržengęs kitą drąsos slenkstį, jis jau nebijojo suteikti draugui naują skausmą, be to, kažkur giliai knibždėjo mintyse patarimas, kad būtent dabar tas skausmas gali tapti geriausiu ir stipriausiu vaistu.

– Jeigu tau savęs negaila, tu neturi teisės padaryti ją nelaimingą.

Halyckis tik galva pamojavo, kaip sapne būna, kai netyčia užmiega žmogus.

– Iš pavogto daikto dar niekas neprasigyveno, pavogta svetima laime ir aš nepraturtėsiu. O gal jai su Kuprijanu gerai? Jie susituo-
kė, gal dar jiems likimas nepašykštės...

Ivanas Halyckis jautė, kad draugas yra teisus, tačiau taip silpnai, kaip jaučiama laužo ugnis per milinę. Gyvenimiška patirtis patarinėjo jam padaryti kažkodėl kitaip – kaip jis kažkada išgirdo iš pažįstamų aviatorių pusiau juokingą, bet kartu ir gana išmintingą jų

patarlę: kai nežinai, ką daryti, geriau nieko nedaryk. Jis, žinoma, nebuvo paskutinis fatalistas, nes karuose su tokiu aklu tikėjimu likimu jis tiesiog neišgyventų, bet čia visai kiti pyragai, čia iš tikrųjų reikia visiškai pasikliauti tuo, kas yra surašyta šio apsiniaukusio žemiško dangaus – antraip bėdos pridarys ir sau, ir Juhynai.

– Tu esi vaikas, Ivanai. Aš tada pats pas Juhyną nuvažiuosiu, – Michajlo jau neturėjo ko prarasti.

Jis pasakė, ir pirmą kartą per visą pokalbį pasigailėjo. Žvilgtelėjęs į draugą, pirmą kartą suabejojo dėl savo teisės nurodinėti kažkam, nulemti svetimos dalios vingius ir kelius – nes kas gi jis? Ką gali jis žinoti – mažytė skruzdėlytė, net žymiai mažesnis, menkas, ne dvylekio nevertas – kas vyksta kitų žmonių sielose ir ką jiems dar reikės pergyventi, kokių patirti išbandymų ir kentėjimų? Ar bent per nago juodymą jis turi teisę spręsti už kitus, iš savo puikybės aukštumos nurodinėti – nes gali tai būti ne aukštuma, o duburys, nuodėminga praraja...

Daugiau jie prie šio pokalbio negrįžo, o brėkstant Vasiliukas išvažiavo atgal į Kyjivą.

23. Trikampyje

Po Michajlo išvykimo Halyckis dar ilgai narpliojo mintyse savo draugo vojažo tikslą – ar iš tikrųjų jis norėjo papasakoti jam apie kaimą ir Juhyną, ar tiesiog Halyckio viršininkai nusprendė dar kartelį mesti akį, kaip jis dirba.

O su tais viršininkais Halyckiui ne viskas ir ne visuomet klojosi gerai. Ką čia ir beslėpsi, kartais trūkdavo jam kantrybės nutylėti neteisybę arba net ir kabinėjimąsi. Gavo jis pipirų praeitą kartą, kai nevykusiai aiškino bylos nagrinėjimo eigą. Jis buvo ėmęsis raportuoti apie spėjimus, kodėl iki šiol neišnagrinėta byla dėl perteklinių grivinių atsiradimo, kurią buvo užsakiusi miesto valdyba, bet pulkininkas, neaukštas ir net ne žilas, o baltas, lyg jam kas galvą miltais apibarstė, įbedė į jį ledinį žvilgsnį:

– Šnekos. Jūs kaip reikiant nedirbate.

Vos tik Halyckis susiruošė rasti kokį žodį savo gynybai, kai jam net nedavė atsikvošėti:

– Jūs tiesiog sukūrėte sau ramų gyvenimą, – iš pulkininko akių padvelkė šalčiu, kaip pro atidarytas duris per vasario speigus, tik garai kamuoliais nekilo nuo žemės. – Jaunai valstybei patyliukais niekšybės daro vidury baltos dienos, o jūs po kavines slampinėjate.

Jis klausėsi pasistiebęs, vos sulaikydamas save. Halyckis žinojo, kad už negailestingumą pulkininką vertino, jis net pats prie progos

buvo pasigyręs, jog septyniolika atidavė teisman, o aštuonis – į tribunolą; tačiau žinojo ir tai, kad ir per pasaulinį karą, ir Ukrainos Liaudies Respublikos laikais pulkininko koja retai žengdavo toliau štabo slenkščio. Bet Halyckis negalėjo žinoti, kad be panašių susitikimų jis turės dar du, kurie įsireš į jo atmintį.

Kai Denikino kariai išvys Petliūros ir Galicijos kariuomenę iš Kyjivo, o raudonųjų keturioliktoji armija prasiverš per Olgopolį ir Skvyrą iki Žitomiro⁶⁰, jie trauksis į Podolę⁶¹, o puskuį dar ir į Volynę – baltųjų rusų armija spaudė iš pietų, raudonųjų rusų armija iš šiaurės ir rytų, lenkų kariuomenė puolė iš vakarų, o dar ne mažiau nesulaikomai artėjo žiema... Kai kurie brido per sniegą su pusbačiais, iš kurių kyšojo nuogi pirštai, o daugelis tiesiog tik skudurais apvyniodavo kojas; šiltinė šlavė žmones greičiau nei kulkosvaidžių ar šautuvų šūviai.

Halyckis matė, kaip pavargę ir susirgę kariai krisdavo į sniegą, kažkas prašė nušauti, tačiau likimo broliai praeidavo pro šalį, nuleidę akis ir sukandę dantis. Jie nukreipdavo žvilgsnį, kad, neduok Dieve, nesusitiktų su jų akimis... Dar praeis daug žiemų ir pavasarių, kol istorikai pavadins tą nelaimę „Mirties trikampiū“⁶². Jis ėjo ir galvojo, ar žinos po kiek laiko šioje žemėje apie tuos, kurie liko

⁶⁰ *Ольгопіль, Сквир, Житомир* (ukr.) – miestai toli į pietus, pietvakarius ir į vakarus nuo Kyjivo.

⁶¹ *Поділля* (ukr.) – istorinė Ukrainos dalis, esanti Pietų Būgo baseine iki Dnestro intakų, apimanti dab. Vinicos, Chmelnytskio, Ternopilio sritis ir kai kurias Čerkasų, Kirovohrado ir Odesos sričių dalis.

⁶² *Mirties trikampis* – terminas, apibūdinantis Ukrainos Liaudies Respublikos pajėgų 1919 m. susiklosčiusią padėtį, kai antroje lapkričio pusėje jos armija atsidūrė trijų priešų apsuptyje: iš šiaurės – bolševikų Raudonosios armijos, iš pietų – rusų Baltosios gvardijos (Denikino), o iš vakarų – generolo Pilsudskio vadovaujamos Lenkijos armijos. Apsuptis įvyko netoli miestų *Liubar* (nuo XIV iki XVII a. – *Liubartiv*, pagal tas žemes valdžiusio Ldk Liubarto vardą) – dab. Ukrainos Žitomiro srityje, ir *Čortoryja* – dab. Ukrainos Vinicos srityje.

snieguose, ar įvertins jų pasiaukojimą – jie gi nenuėjo svetimo grobti į kitus kraštus: paskutinėse priešmirtinėse konvulsijose jau sušalusiais ir pusiau sustingusiais pirštais iš po sumaišyto su krauju sniego jie galėjo nebent paskutinį kartą paimti tos žemės, kurią arė ir akėjo, kurią vaikams prižiūrėtą palikti norėjo. Ir jeigu žinos ir ko gero net vertins, ar neiššvaistys ir nepaleis vėjais tai, už ką tokia kaina sumokėta – ši lobį nei iškasi pačiose giliausiose kasyklose, nei prasijosi ar išvėtysi, nei praplausi bėgančiame upės vandenyje, nei išlydysi net pačiose karščiausiose krosnyse; jis yra tik vieną kartą dovanojamas ir į nieką neiškeičiamas.

Tik vėliau jam bus papasakota apie Petliūros laišką Tarptautiniam Raudonajam Kryžiui „Žmogiškumo vardan gelbėti jaunus Ukrainos žmonės“ ir apie atsakymą iš Bukarešto, kad „jie turi visų pirma gelbėti Denikino karius“. O dar vėliau Halyckiui parodys Ukrainos Galicijos armijos vyriausiojo gydytojo raporto kopiją: „Mūsų armija jau nepanaši į kariuomenę, tai jau ir ne ligoninė, bet keliaujantis lavonų sandėlis.“ O tas keliaujantis lavonų sandėlis, be šovinių ir medikamentų, be rūbų ir maisto, priešo nuostabai dar kovojo įnirtingai, įsikasdamas į žemę ir sniegą, tarsi iš ten sėmėsi naujų jėgų, gynėsi vienu metu prieš tris priešus, kiekvienas iš kurių buvo nepalyginamai stipresnis.

Kodėl gi taip atsitinka šiame plačiame pasaulyje, galvojo Halyckis, kad gyva tauta dar turi kažkam įrodinėti, kad ji tikrai gyva... Prancūzijos konsulas Enno aštuonioliktųjų lapkričio pabaigoje tarė paniekinimai: „Ukraina niekada neturėjo nei savo istorijos, nei tautinio išskirtinumo.“ Pamiršo galbūt gerbiamas konsulas, kad kokius aštuonis su puse amžiaus prieš tai viena kijevietė⁶³ pasirašinėjo

⁶³ *Ана Ярославівна* (ukr. *Анна Ярославівна*, pranc. *d'Anne (Agnès) de Kyiv* (1024–1075) – Kyjivo kunigaikščio Jaroslavo Išmintingojo dukra, Prancūzijos karaliaus Henriko I Kapeto žmona, Prancūzijos karalienė, karaliaus Pilypo I motina.

valstybinius dokumentus jo šalies vardu, nes tenykštis karalius mokėjo tik kryžiuokus dėlioti; Romos popiežiai Mikalojus II bei Grigalius VII rašydavo jai laiškus ir, žinodami jos gerumą bei pamaldumą, prašė daryti įtaką savo neišsilavinusiam vyrui, o ant Evangelijos iš Dnepro krantų visi Prancūzijos karaliai prisekinėjo iki pat 1793 metų. Protingoji Antantė, kaip kortų pasjanse, dėstė savo dėlionės: kai nugalės Kolčakas su Denikinu, tai atiduosime Vakarų Ukrainos žemes „vieningai ir nedalijamai“, o kai pralaimės šie du, kaip žaidžiant „durnių“, tai tada tegul priklausys šios žemės Lenkijos valstybei. Amerikos Vilsonas yra pasakęs: „Ukrainos klausimas yra visos Rusijos klausimo dalis.“

Vadinasi, visas pasaulis yra kaltas, tik mes, snargliuoti, visų nuskriausti, turime į svetimas rankas maldaudami žiūrėti? Ne, Ivanai, galvojo Halyckis, kol dar yra tokių, kurie guli kruvinuose snieguose už tavo nugaros, ir tokių, kurie sužeistomis kojomis, skarmalais apvyniotomis, žengia šalia tavęs, nežiūrėsime pavydėdami į svetimųjų saujas, ir jei ne dabar, tai vėliau, o savo vietą po saule iškovosime...

O gal tai iš viso nesąmoningi paistalai – pasidalijo į kažkokiais šalis ir į tautas, tik pešasi dėl to ir gerkles vieni kitiems režia, kalbomis įvairiomis, kaip tvoromis, atsitvėrė, gal kada nors atsiras vieninga kalba visam pasauliui – kinų, anglų, rusų ar kokia kita... Gal kada nors taip ir atsitiks, mąstė Halyckis, tik kažkodėl Kūrėjas neprisodino vien baobabų nuo Grenlandijos iki ekvatoriaus, ar tik pušų arba kaktusų, kažkodėl padovanojo įvairovę, kad džiaugtųsi ja. Taip ir žmonės kada nors prisimins karus lyg slogų sapną šiltinės karštligėje, o abipusis atleidimas ir susitaikymas neišvengiamai ateis – ir gyvens tada visi kaip geri kaimynai, kurie padirbėję į svečius vienas pas kitą vakaroti užsuks; tiesiog reikia prisiminti Tą, kurį pragariškoje pietų saulėje vinimis prie greitomis nutašyto kryžiaus prikėlė...

O kas jis, Halyckis, šiame pasaulyje? Tiesiog mažytis lašelis au-
dringoje ir sraunioje upėje, smėlio kruopelytė didžiuliam kalne,
kurio viršūnės debesyse dingsta, paukščiukas mažas, žvirblis geibus
neįsivaizduojamoje ir margoje paukščių įvairovėje? Nors...

Taigi atsitiko su juo vieną kartą smagus atsitikimas, kai likimas iš
tikrųjų galėjo priklausyti nuo paprasčiausio pilko ir pasišiaušusio
žvirblio. Karpatų priekalnėje jis lėkė su pranešimu į dalinį, pranešimu,
nuo kurio priklausė mūšis ir daugelio žmonių gyvybės. Staiga akme-
ningame kelyje, virš didokos prarajos, automobilyje kažkas sukrebž-
dėjo, mašina pasuko prie prarajos krašto, bet vairuotojas nepasime-
tė ir paskutinę akimirką vis dėlto spėjo sustabdyti automobilį.

Automobilis sustojo, tačiau pirmas kairysis ratas pakibo virš
skardžio; jie sėdėjo lyg suakmenėję, bijodami net pajudėti – Halyc-
kis dar turėjo šansą iššokti į dešinę, bet vairuotojas – jokie.

Automobilis pradžioje sustojo, po to jame kažkas sukliuksėjo, ir jis
pasislinko į priekį, kur apačioje, slėnyje, vos matėsi kaimas su maži-
kais lyg žaisliniais namais ir tokia pat žaisline bažnyčios varpine.

– Nejudėti! – ne įsakė, o veikiau sušnabždėjo Halyckis. – Ben-
zinas bake siūbuoja ir dėl to svyruoja mašina...

Jie tada net nežinojo, ką čia padarius – galėjo tik nejudėdami
sėdėti ir laukti kokios nors progos. Ir čia, jų nelaimėi, nežinia iš kur
atskrido žvirblis ir nutūpė būtent ant automobilio kapoto, tarsi kitų
vietų aplinkui jam stigtų – nutūpė ir nustebeęs pradėjo dairytis vizgia
savo galvute. Vėl automobilis pradėjo svirti į pavojingą pusę – ar
nuo to pasišiaušusio žvirblio, ar tie paukščio šokinėjimai sutapo su
kuro siūbavimu bake, tik jie kaip užburti stebėjo paukštį, bijodami
krustelėti, net giliau įkvėpti nediršo, nes dabar nuo šios mažos ir
vikrios būtybės priklausė gyventi jiems toliau ar ne. Laimėi, raitelių
būrys pavijo juos, ir kariai juokaudami ir pasišaipydami išlaisvino
du nevykėlius. Halyckis iki šiol nežino, kas gi tai buvo – nelaimingas
apdulkėjęs žvirblis vos nesutrumpino jiems gyvenimo, ar atvirkščiai,

tapo jų išgelbėtoju, nes jo užburti jie pamiršo savo sumanytą iššokti iš pavojingai pakibusio automobilio... Labai jau viskas šiame pasaulyje susieta ir supinta, nes žmogaus likimą gali nulemti net pasiaušęs žvirblis.

Ir kas gi jis iš tikrųjų yra šiame nuodėmingame pasaulyje?

Niekada neturėjo jis napoleoniškojo išpuikimo, bet visada buvo tvirtai įsitikinęs, kad pats likimas patars, kur jis bus reikalingas ir kuriuo laiku. O dar Halyckis žinojo, kad toks lašas, kaip jis, gali tik veržliai lėkti kartu su panašiais į jį, o kai iškris su purslais iš tos srovės, iškart išgaruos ar bus sugertas pakraščių smėlio.

O pulkininką Ivanas Halyckis pamatė ir atpažino Podolės kaimo pakraštyje, kai tas paskubomis lipo į automobilį. Halyckis atbėgo klupinėdamas, murzinas, be jėgų, tad įstengė tik keletą žodžių pasakyti:

– Ten, kairiajame fronte, bėda... Nėra ryšio... Nors truputį šovinių...

Pulkininkas tik ranka pamojavo, tarsi norėdamas jo atsikratyti.

– Gerai, gerai, paskui...

Ir paskutinį kartą matė Halyckis pulkininką, kai jam teko vadų pavedimu delegacijos sudėtyje vesti derybas su lenkų puse – vis dėlto derėjo lenkiška uniforma pulkininkui, kuris atstovavo dabar Pilsudskio derybininkams. Jis atrodė net stotingesnis; jie pažino vienas kitą, bet tas net nesusidomėjo, tik nuslydo žvilgsniu pro šalį, lyg per sušalusį medį.

Bet tai buvo jau po to, paskui...

24. Iš ano pasaulio

Jis nenudžiugo šįkart, kad jį pakvietė į Kyjivą: ką čia beslėpsi, būdavo, išvažiuodavo kartais dėl reikalų, dėl kurių ir be laiko gaišinimo kelionei galima paprastai specialia telegrama pranešti. Halyckis išvyko dviem dienomis anksčiau – jis būtinai norėjo susitikti su Vasiliuku. Michajlo pranešimai apie buvusios imperijos aukso ir valiutos atsargas jį itin sudomino. Tokios lėšos galėjo suteikti rusų agentūrai papildomų jėgų ne tik rytuose ar centre, bet ir čia, vakaruose – turėjo jis tokį jausmą.

Jau netoli Kyjivo, nuvydamas mintis apie Juhyną, išstumdamas jas kaip nekviestą svečią už slenksčio, jis ūmai suprato, kad nesugeba daugiau nuo jų apsiginti; tai buvo visai jau prastas sumanymas, nes išvytas ir išstumtas lauk skausmingas prisiminimas neišvengiamai grįždavo netikėtu būdu atgal ir draskė sielą, tarytum šaukštu per tuščio puodo sienelę. Iš laiško, atėjusio iš kaimo, Halyckis sužinojo, net dar anksčiau, nei atvažiavo Michajlo, apie tai, kad Juhyna sugrįžo pas Kuprijaną.

Kodėl gi ji taip padarė ir kas tarp jų, tiesą sakant, buvo? Trumplaikis susižavėjimas, kuris ištirpo kaip dar nevėlyvo rudens atsitiktinis pirmas sniegas? O gal jai tiesiog pagailo jo, kai prižiūrėjo besveikstantį ir bejėgį, kaip gali pagailėti moteris, net tiksliau – motina, pagailėti visai svetimo vaiko? Ji tiesiog padėjo jam išsi-

krapštyti ir išsiropšti iš nebūties ir mirties prarajos; tai dažnai yra būdinga moters širdžiai – daryti gėrį iki paskutinio atodūσιο, paskutiniu švelnumo ir sielos šilumos trupiniu pasidalyti. Tad tarp jų visai nieko rimto neįvyko, paprastas atsitiktinumas, tik kažkokią akimirką jiems abiem buvo jauku – dviem keliautojams, pavargusiems tose kelionėse; taip, juos suvedė proga, jo liga, ir išsiskyrė jie visiems laikams, paklusę griežtos ir nenumaldomos lemties nuosprendžiui.

Gal įskaudino jis Juhyną kažkokiame savo laiške netyčia, nežinodamas net pats, skaudžiai įžeidė neapgalvotu žodžiu? Betgi ji turėjo atsakyti bent po pirmojo laiško... Tas šaukštas, kuris draskė tuščio alavinio puodo sienelę, vis dar draskė ir kamavo jo sustingusią sielą, kuri susigūžė į mažą grumstą. O gal atvirksčiai, tai jis kaltas, kad nenori pakovoti už savo laimę, apsiseiliojęs liurbis, kuris tikisi tik viską gatavą gauti: likimas pats turi jam pateikti viską iškeptą ir apskrudintą ant gražios lėkštutės. Halyckis nepriskirdavo save prie bailių, tekdavo įvairiuose frontuose vesti saviškius į ataką, atsistoti pirmam tada, kai kaimyninėje kuopoje net ant verško galvos pakelti negalėjo – priplakti, prikniedyti prie žemės tankios ugnies švilpimo ir čaižymo: jis vis dėlto atrasdavo tada savyje jėgos pakilti ir eiti. Pasirodo, kiek nepalyginamai daugiau drąsos gali prireikti, kai tenka savo jausmą apginti – tokį gležną ir bejėgį, kaip tik ką gimusį kačiuką, jį sušildyti ir priglausti.

Bet palauk, sakė sau Halyckis, ar negalvoji, brolyti, tu tik apie save, tegul net šviesus ir švarus tas jausmas, tačiau jis tik tavo, galbūt egoistiškas... Kodėl nepabandžius pasižiūrėti į jūsų santykius Juhynos akimis, ar toks pats jausmas jos sieloje, ar kitas? Nes tada tu tiesiog kėsinesi į svetimą laimę ir į svetimą, mažą, bet tik jos pasaulį. Ar turi jis teisę grobti svetimą, dar tokį trapų ir subtilų, besvorį ir neregimą, kurio centimetru neišmatuosi ir ant delno nepasversi...

Jis buvo pasimetęs mintyse, tarsi aklą ir tamsią naktį tankiame miške, metėsi tai į vieną, tai į kitą pusę, tačiau visur juodoje spėlionių ir išgalvojimų migloje neišvengiamai atsimušdavo į priešingų klausimų, kuriems atsakymų nebuvo – na, bent jis tikrai jų neturėjo, – smaigalius.

Kažkokia nežinoma jėga pradėjo stumti jį atlikti neįtikėtiną, neįmanomą ir neįvykdomą žingsnį – jis turi pamatyti Juhyną. Pamatyti tik vienai akimirkai, mažutę minutės ar net sekundės dalį, tiesiog pažvelgti jai į akis. Ivanui pasirodė, kad net akimirkos jam užtektų, kad gautų tokį jį geliantį ir deginantį atsakymą. Žmogaus akys, jis buvo įsitikinęs, geba papasakoti nepalyginti daugiau, nei žmogaus žodžiai; vikri mintis spėja jausmą akimirksniu aprengti klastingumo rūbu, išsprūsta žodis, kurį kiti nori išgirsti, arba tik naudingas pačiam žmogui, jo ego, net tada, kai žmogus to nepastebi – o akys yra langelis į vidinį, nepasiekiamą pasaulį, tik per jas galima įžvelgti sielos tiesą.

Ir jis vis dėlto nugalėjo pats save. Nors vieną akimirką, bet jis pažvelgs Juhynai į akis.

Halyckis pirmą kartą gyvenime praėjo šalia gimtųjų namų į juos neužsukęs, tik metė žvilgsnį į užpustytus laiptelius, ant kurių jau seniai buvo bežengusi žmogaus koja; tik nenuoramos žvirbliai vos pastebimus letenėlių kryžiukus paliko ant sniego, nepaliesto ir nepajudinto – metė žvilgsnį ir, sulaukęs krūtinėje dilgtelėjimą, kuris per smelkė staigiai ir negailestingai, atsigrėžė ir nužingsniavo toliau.

Pirmą kartą po vaikystės metų jis peržengė Kuprijano namų slenkstį, net sniego nuo batų nenuvalė, peržengė nepaklusniomis kojomis, tokios sunkios jos pasidarė, tarsi kas pririšo prie kiekvienos po gerą akmenį. Abi moterys buvo namuose, anyta šnopusdama kapojo burokus, o Juhyna su puodšake statė į pečių puodą. O kai pažvelgė Juhyna į svečią, taip ir sustingo su ta puodšake, lyg rekrutas su šautuvu.

– Tu?.. Jūs?.. Iš ano pasaulio? – sušuko ir nutilo.

Anytą taip pat stabas ištiko, tik jos žvilgsnyje nebuvo tos baimės, kuri matėsi marčios akyse.

– Atnešė nelabasis... – sušnabždėjo senomis lūpomis, kaip per Jordano šalčius šnara sausas sniegas, gulintis virš sukietėjusių pusnyų. (Viešpaties krikštas Jordano upėje – sausio 19 d. žymima Kyjivo tradicijos Bažnyčios Kalėdų meto šventė, kai būna dideli šalčiai.)

Jie stovėjo vienas priešais kitą – ji su puodšake, nuo kurios, atrodo, niekada neatsiplėš, ir jis – su nenupurtytu nuo pečių sniegu; Halyckis matė, kaip tirpsta Juhynos akyse ta pirmoji baimė, tirpsta lėtai, kaip sniegas ant jo rūbo, o vietoj jos atsiranda skausmas, nustebimas, kažkur iš lėto, iš neįsivaizduojamos tolumos sužibo kibirkštėlė, kurią jis jau vieną kartą matė, kai Juhyna atlydėjo jį iš kaimo, ir kurios jis per amžius neužmirš. Juhyna nepajudėjo iš vietos, bet visa jos esybė atgijo, kaip atgyja po pavasario medis.

– O pranešimas apie mirtį? – iškvėpė, nes daugiau pasakyti žodžių pritrūko.

– Ilgas pasakojimas, – Halyckiui tų žodžių, tiesą sakant, ir nereikėjo, nes jis jos akyse perskaitė tai, dėl ko čia atėjo, dėl ko save peikė ir kamavo, aitrino, kaip deginančia rūgštimi, sąžinę; jis neklydamas išskaitė sielos tiesą ir buvo ji parašyta aiškiomis raidėmis.

Staiga spėjimas, tarytum tolimas žaibas dangaus pakraštyje vakarėjant, blykstėlėjo Juhynos galvoje, puodšakė iškrito iš jos rankų, o ji pati atžariai atsisuko į anytą:

– Jūs žinojote?! Dėl Dievo meilės, pasakykite tiesą nors kartą gyvenime, jūs žinojote?

Pagaliau atsitokėjo ir anyta, mestelėjusi lyg įkaitusius variokus ant sniego žodžius:

– Gėdos tu neturėjai ir neturėsi...

Šnypštė ir tirpo tas sniegas po įkaitusiais variokais.

– Ruoškis, – tyliai pasakė Halyckis. – Daugiau aš tavęs čia nepaliksiu.

25. Įaudrintas Kyjivas

Ivanas Halyckis ir Juhyna iki Kyjivo nukako laimingai, ir Halyckis su palengvėjimu, net garsiai atsidusęs, tarsi šakotą pliauską perkapojęs, numetė nuo peties ant grindų sunkoką ryšulį su manta – gerai, kad Vasiliukas gyveno miesto pakraštyje, pirklio Galperšteino komerciniame name.

Michajlą jie užtiko ne vieną – ant sofos išsidrėbęs, plačiai išmetęs rankas, tarytum pasiruošęs plaukti ant nugaros, sėdėjo Sazonovas. Pamatęs atvykėlius, jis nusišypsojo savo įprasta šypsena, kuri prasidėdavo nuo nedidelės tokiam veidui burnos, po to sklisdavo ratilais vis plačiau, kaip vandenyje nuo numesto akmens, per nutukusį Grigorijaus veidą.

– Svečiais visada džiaugiamės, – niūriai, ne pagal Sazonovą, pasisveikino šeimininkas. – Tik va, laikas svečiuotis ne pats geriausias. Prasiveržė Antonovo-Ovsejenkos kariuomenė, tuoj tuoj pirmieji raudonųjų daliniai įžengs į miestą.

Nespėjo jie net arbatos, greitomis Michajlo užvirintos, baigti gerti, kai šaudymai, kurie ligi šiol aidėjo tolokai, staiga visai prisartino, o gatve, dundant arklių kanopoms, kaip greitam traukiniui bėgių sandūrose, sparčiai praskuodė pirmas raitininkų būrys. Antras būrys jau žygiavo greitu aliūru. Raitininkai vilkėjo įvairius drabužius, bet visi dėvėjo kepures su skersai perrištomis raudonomis juostelėmis. Raitininkai žygiavo apdairiai žvalgydamiesi į šonus.

Michajlo su Grigorijum ir Halyckis su Juhyna pasitraukė kokį žingsnį nuo lango – dėl per didelio smalsumo ir kulką galima gauti – ir tyliai žiūrėjo į žmonių laviną, lyg kažkokio stebuklo dėka būtų galima atspėti, ką gi neša su savimi ši apdriskusi, pavargusi ir alkana lavina. Staiga nuo priešais esančio namo stogo trakstelėjo, lyg nulaužta sausa šaka, vienišas šūvis ir iš krašto jojantis raitininkas palinko ir nukrito ant grindinio. Priešakinis iš kolonos, tikriausiai vadas, staiga pasisuko ant arklio, riktelių keletą žodžių, ir maždaug apie dešimt raitininkų, nušokę nuo arklių, metėsi prie artimiausių namų.

Raudonarmiečiai varė žmones į kiemą, kaip juos užtikę – kas spėjo užsimesti palta ar avikailį, o kas ir ne; Michajlo ir jo svečiai irgi nespėjo pasipriešinti. Kokios trys dešimtys gyventojų iš dviejų artimiausių namų jau tūpčiojo šviežiame, juodais anglies suodžiais nusėtame sniege.

Du raudonarmiečiai išėjo į priekį ir įsakė sutrikusiems bei su nerimusiems žmonėms išsirikiuoti į eilę.

– Jūsų akyse užmušė mūsų draugą. Tai šūvis į revoliuciją, ir žudikas bus nubaustas. Jis turi prisipažinti pats.

Išvartus iš šiltų namų į vasario speigą žmones krėtė drebulys, tačiau ne tiek nuo šalčio, kiek nuo negeros nuojautos.

– Kažkas svetimas nešaudė, – tęsė raudonarmietis. – Jeigu pats neprisipažins – jūs turite nurodyti. Antraip kiekvienas penktas bus sušaudytas. Pagalvoti duodu tris minutes.

„Ir reikėjo gi tiek karo kelių sukarti, kad štai taip kvailai atsitiktinai įklimptum“, – samprotavo ieškodamas išeities Ivanas Halyckis, taisydamas palta ant Juhynos pečių. Žmonės, išrikiuoti į eilę, nuo šalčio pradėjo spaustis vienas prie kito, susigrūdo į būrį; matyt, taip nesąmoningai gelbėjasi pavojaus metu avelių kaimenė.

Halyckis stebėjo, kaip šūkauja skubėdami raudonarmiečiai, ir rijo nelauktos, nenumatytos, kažkokios aklos bėdos kartėlį. Čia abe-

jonių nebuvo – kiekvienas penktas turi atsidurti po siaubinga skaičiuote ir bus sušaudytas. Gali patekti jis arba jo bičiuliai, o gal, kas baisiausia, tik ji... Ir pirmą kartą per daugelį metų baimė smulkio-
mis šaltomis adatomis ėmė badyti nugarą: nejaugi likimas tokią niekšišką pokštą gali iškrėsti – pradžioje padovanoti Juhyną, tiesiog paerzinti kaip berniūkštį, ir vėl ją atimti, o jis turi stovėti štai taip, bejėgis, net nežinodamas, ką galėtų padaryti. Nes nesuspės jis, netgi jeigu ir surizikuos, iššaudyti visų, tačiau tada juos ne tik su Juhyna ir bičiuliais, bet išžudys ir visus šiuos žmones, kurie dreba nuo šalčio ir išgąščio; kas su švarku, kas su palaidine, kas spėjęs apsiausti, o kas ir su naminėmis šlepetėmis, kaip gužutis per šalnas, mindžikavo nuo vienos kojos ant kitos ir nevalingai glaudėsi vienas prie kito lyg bejėgiška ir išgąsdinta kaimenė.

O dar labiau baimės pridėdavo kažkodėl jausmas kaltės, nesu-
prastos ir nepaaiškinamos, nors protas patarinėjo, kad neturi jis dėl kažko sau priekaištauti, nes neduotas žmogui žinojimas ateities nei dienai, nei sekundės jotai.

Tuo metu raudonarmiečiai išsirikiavo ir į priekį išėjo vienas, galbūt jų vyresnysis.

– Pasirengt! – pasigirdo komanda, ir kareiviai subraškėjo, su-
pokšėjo, užtaisydami šautuvų spynas.

O gal iš tikrųjų jis kaltas, tik ne dabar, o dar aštuonioliktųjų pavasarį, kai pasitaikė jam galimybė iš arti, kelių žingsnių atstumu, net ir taikytis nelabai reikėjo, suvesti sąskaitas su Antonovu-Ovsejenko. Ir tada nebūtų šio būrio, o jei ir būtų, tai kitoks ir kitu laiku, ir nestovėtų Juhyna bei jo bičiuliai čia po šautuvų taikikliais; būtent taip ir ir būtent šiuo momentu to neatsitiktų.

Tada, aštuonioliktųjų pavasarį, kai dar ir arimai po plūgu ne visi pajuodavo, nusiuntė Halyckį į Machno pulką. Tas pulkas tada būtent įėjo į antrą revoliucinę Antonovo-Ovsejenkos armiją. Pradžioje jie

stovėjo sargyboje Čadlyne, kuris į šiaurę nuo Huliajpolės⁶⁴, tačiau balandžio viduryje pulkas sukilo – nelaimę nešančiais sausvėjais plito gaisrai, daugėjo turtingesnių kaimiečių ūkių plėšikavimų, pasiturinčio žemvaldžio Klaseko sodyba buvo apiplėšta iki paskutinio siūlelio, o pats šeimininkas užmuštas. Jo sodyboje buvo sukurta „pavyzdinga anarchistų komuna“. Tuo metu, kai už vartų, sunkiai girgždant įvorėms, riedėjo kaimiečių vežimai su grūdais, iš „pavyzdingos komunos“ vidury baltos dienos aidėjo tik girta daina.

Pulkas, kuris buvo sudarytas iš dar caro armijos demobilizuotų kareivių, t. y. daugiausia iš kaimiečių, neištvėrė, sukilo ir pripažino Centrinę Radą. Pradžioje pešimasis ir snukių daužymas, po to – susišaudymai, kas už batjką Nestorą, kas prieš, ir liko nieko nepėšę šalininkai batjkos, su kuriuo daug vilčių siejo ne tik Antonovas, bet ir Leninas su Trockiū. Visai blogai jiems būtų buvę, jeigu Antonovas-Ovsejenko neatsiųstų Machno būriams pagelbėti Balenkovičiaus šarvuotąjį traukinį. Halyckis su mažiau nei šimtu Machno vyrų vis dėlto prasimušė iki traukinio, kuris spjaudėsi patrankų ugnimi. Štai tada Halyckis vos nesusidūrė su Antonovu ir Machno, kurie apie kažką susinervinę tarpusavyje kalbėjosi, kol kiti buvo susispietę ir stumdėsi prie vagono, stengdamiesi kuo greičiau pasislėpti už šarvuotos sienos.

Jis buvo susitikęs su Antonovu žvilgsniu tik akimirkai, ir jam pasirodė, kad Antonovo akyse švystelėjo baimė ar įspėjimas, ar nevalingas svetimas jausmas – ir Halyckiui taip pat blykstelėjo mintis: čia galima šaudyti, grūstyje ir netvarkoje, kai visi paniškai bėga, bus šansas išlikti gyvam ir pasprukti. Mintis toptelėjo ūmai ir užgeso – nušausi šitą, tai atsiųs dar niekšiškesnį...

⁶⁴ *Гуляйполе (ukr.)* – miestas dab. Zaporožės srityje, įkurtas 1770 m. kaip forpostas prieš Krymo chanato išpuolius. 1917–1920 m. buvo valstiečių, anarchistų lyderio Nestoro Machno vadovaujamos, Revoliucinės sukilėlių armijos centras.

Dabar, stovėdamas su Juhyna po šautuvo taikikliu, jis gailėjosi dėl tuometinio savo silpnavališkumo, gailėjosi iki į sielą smelkiančio skausmo, kad to tada nepadarė, nepasinaudojo nors ir menka proga; galbūt tai buvo jo gyvenimo pati didžiausia klaida, ko neatgausi ir negražinsi – kaip ir pačio, atrodo, gyvenimo.

– Laikas baigėsi, – raudonarmietis ištraukė iš dėklo mauzerį. Skaičiuos kiekvieną penktą kas nors iš jūsų. Štai tu, – mauzeriu bakstelėjo į Juhynos pusę.

Ji pabalo, kvėptelėjo oro, tarytum ruošėsi giliai panirti.

– A-aš ne-e vietinė, – tik ir sugebėjo pasakyti, o Halyckis lėtai įkišo ranką į kišenę, kurioje buvo pistoletas.

– Ko tu terliojiesi? – sumurmėjo kitas raudonarmietis, traukdamas limonką⁶⁵. – Nėra kada, na, visi už namo.

Žvilgtelėję su baime į granatą jo rankoje, visi raiteliai metėsi už namo kampo, o žmonių minios akys, tarsi užburtos, buvo įbestos į tą mažą daiktą, kuris taip staigiai ir įžūliai akimirksniu galėjo amžiams nubraukti visus lūkesčius ir viltis.

Raudonarmietis timptelėjo kaištį ir pametėjo limonką į viršų, virš žmonių galvų, o pats katino šuoliu krito į sniegą.

Žmonės, atsipeikėję nuo sąstingio, išsilakstė ir puolė į įvairias puses, krito ir glaudėsi prie sušalusios žemės – driokstelėjo kurtinantis sprogimas...

⁶⁵ Rankinė granata.

26. Kesoninė liga

Dar akimirką po sprogimo jie gulėjo apkurę. Pirmas pakėlė galvą ir apsižvalgė Ivanas Halyckis. Žmonės puolė bėgti kuo greičiau ir kuo toliau nuo dar kitos nežinomos bėdos; lengvai sužeistas, nejaunas ir vienplaukis vyras, stenėdamas ir šlubčiodamas stengėsi trepsenti, o du nejudėdami taip ir liko gulėti ant sušalusios žemės, galbūt jau visam laikui...

– Ar visi mūsiškiai sveiki? – paklausė Halyckis, valydamas nuo burnos sumaišytą su žeme sniegą.

Apsidairiusi pakilo nuo žemės Juhyna; atsikėlė, prunkštelėjęs ir sumojavęs galva, tarsi lipdamas iš vandens, ir Michajlo. Gulėti liko tik vienas Grigorijus.

– Kelkis, – lengvai prisilietė prie jo ranka Michajlo.

Sazonovas atsimerkė ir išstenojo:

– Atrodo, į šoną...

Michajlo staigiu judesiu atskleidė jo atlapą – rūbai buvo persunkę krauju.

– Duok marškinius. Greitai! – metėsi prie Halyckio Juhyna, ir tas, viską supratęs, nusivilko; ji pradėjo juos plėšyti į juostas vietoj binto. Kraujavimą sustabdė, greitomis perrišo, atsargiai pakėlė gana sunkoką Grigorijų, ir sužeistajam, atrodo, pagerėjo. Visi kartu vargais negalais įnešė jį į Vasiliuko butą.

– Gydytojo skubiai reikėtų, – Juhyna susiprotėjo greičiau nei vyrai.

– Geriau šventiką, – pusbalsiu atsiliepė Grigorijus.

– Niekus šneki, dar ne vienas klumpes jis nudildys, – išbarė jį Michajlo, tačiau tai atrodė nelabai įtikinamai.

– Numiniau, vaikinai, jau savo, aš jaučiu, – aplaižė Grigorijus lūpas, kurios greitai džiūvo. – Bet jei iškeliausiu be išpažinties, tai nors jūs man... nors dabar jūs man atleiskite...

– Ką tu kalbi? – sukluso Ivanas.

– Visas tas sumanymas su karūna – tai mano, vaikinai, prasi-manymas. Kolčakas greitai artinosi prie Maskvos, mes jį Kremliuje karūnuoti ruošėmės. Ir ne suklastota kažkokia karūna, ne juoko vertu daiktu, Ordos chano dovanėle, kurią per keletą šimtmečių vaizdavo neva tai Monomacho kepurė, o tikrąja karūna, Rusios ka-raliaus Jurijaus II. Dabar dėl Kolčako vilčių neturiu, dėl Rusijos aukso atsargų taip pat, viskam galas... ir man atrodo...

– Na, o dėl kraujo? Kieno čia sumanymas? – sunkiai išspaudė žodžius Halyckis.

– Neatsižadu, tai mūsų būrimas, – sutelkęs jėgas, Grigorijus palenkė galvą ir išspjovė almes. – Ar Kolčakas, ar kas kitas, jei admirolą kartais užmuštų, žodžiu, karūnuotas asmuo turėtų turėti tikrąją Riurikovičių kraujo dalį. Dar universitete aš prie to prisika-siau. Ivanai, tu apie tai ir numanyti negalėjai, kad tavo ne tik pa-vardė Halyckis, tu – tikras Halyckių giminės ir Jurijaus Traidenai-čio palikuonis... Štai ir sumanėme tavo kraujo įpilti, simboliškai, naujam monarchui – Riurikovičių ir Pjastų kraujo. Taip mūsų vir-šenybė sumanė...

Ivanas Halyckis prisiminė dar iš universiteto laikų kažkokias Grigorijaus paistalynes, kol jis nepasiuntė Grigorijaus palei Bibiko-vo bulvarą; pats gi toliau pulkininko Halyckio, galimo protėvio iš

Zaporožės Siečės sugriovimo laikų⁶⁶, neprisikasė, savo genealoginėmis kopėčiomis nelipo – kantrybės pritrūko, o, kita vertus, tokia pūga pradėjo siausti, kad ne tas galvoje buvo... Tačiau apie galimą Kolčako karūnavimą jis girdėjo – jo vadovybė davė paskaityti perimto Trockio laiško prancūzų komunistams kopiją.

„L. Trockis. Laiškas prancūzų draugams
(Draugams Lorio 123, Rosmeru, Monatu, Perika 124)

Brangūs draugai!

Rašau kiekvienam iš jūsų atskirai, kadangi su kiekvienu iš jūsų esu susietas asmeniniu draugišku ryšiu, ir rašau visiems kartu, kadangi su visais jumis mus jungė bendra idėja, bendra vėliava. Ne paisant blokados, kurios pagalba ponai Klemanso, Lloid-Džordž ir kiti bando atvesti Europą į viduramžių barbariškumą, mes įdėmiai sekame, kaip jūs dirbate, kaip plinta revoliucinės komunizmo idėjos Prancūzijoje. Aš asmeniškai su džiaugsmu kiekvieną kartą sužinau, kad jūs, brangūs draugai, esate pirmose eilėse to judėjimo, kuris turi sužadinti Europą ir visą žmoniją.

Dabar mūsų Sovietų respublika pergyvena aukščiausią savo jėgų įtampos momentą, kad galutinai likviduotų karinius pasikėsinimus į proletariato revoliuciją. Mes per paskutinius du mėnesius patyrėme didžiulį nesėkmių pietų fronte, ypač Ukrainoje. Tačiau leiskite jums pasakyti, brangūs draugai, kad dabartiniu metu Sovietų respublika stipresnė, negu kada nors buvo.

Mes sutriuškinome Kolčaką. Rusijos ir užsienio buržuazija, tarp jos ir jūsų, prancūziška, tikėjosi karūnuoti Kolčaką Kremliuje patvaldžių karūna. Kolčako kariuomenė buvo priartėjusi prie Volgos. Dabar Kolčako armijos sutriuškintos ir išsklaidytos.“

⁶⁶ XVIII a. antroji pusė.

Staiga Michajlo, tarytum prisiminęs kažką labai seniai užmirštą, ką ilgai stengėsi atrasti atminties užkaboriuose ir kertelėse, ir pagaliau vis dėlto vargais negalais rado, paklausė Grigorijaus:

– O kodėl, jūsų viršenybe, sugalvoję apvalyti Rusijos vardą nuo dumblių ir atjauninti net iki kraujo, kodėl gi jūs sustojote pusiau-kelėje? Kam laikytis, kaip utėlės avikailio, senų imperijos ribų?

Grigorijus su priekaištu metė pavargusį ir paliegusį žvilgsnį į nesupratingą, kaip jam atrodė, draugą.

– Nes bus rytojus, ir mums reikia erdvės. Niekas nežino šiandien, ar išmaitins žmones rytoj žemė ir vanduo, dangus ir gelmės. Amžiais mūsų liaudį tvirkino ir darė iš jos tinginius. Ne taip paprasta iš karto išmokti ūkininkauti; gyventi iš svetimo kur kas paprastesnis mokslas...

– Kažkieno tai jau giedota. Kažkur jau girdėjau, – supyko Michajlo. – Pirmiau nei mylėti liaudį, reikia ją į pirtį nuvesti... Senas prasimanymas, be to, nepagarbus ir gana niekinantis.

– Tai tiesa, reikia laiko, kad būtų pereita nuo plėšikavimo iki uždarbiavimo, antraip liaudis sprogs. Trenksmas nuskambės per visą pasaulį.

– Netikiu tavimi, o tu savo liaudimi netiki. Duok žmogui laisvę, ir jis pats su viskuo susidoros, dar ir tokią viršenybę didžiai išmintingą išmaitinti sugebės.

– Laisvė apsvaigina, – ar Grigorijui per stipriai krūtinę subintavo, ar tiesiog pritrūko oro, nes vis sunkiau galėjo tarti kiekvieną žodį ir vis didėjo pertraukos tarp tų žodžių. – Yra tokia narų liga – kešoninė, kai išneri iš gilumos ir iš karto atsiduri gryname ore, tai neišvengiamai užverda kraujas.

– Tu netiki savo šalimi.

– Aš tikiu. Bet kartu ir bijau jos...

Grigorijus vėl sudejavo, staiga sukosėjo, ir kraujo srovė nutekėjo iš burnos kampo. Michajlo ėmėsi valyti, bet išgirdo tik tylų karkimą:

– Likite sveiki... Sudie...

Juhyna dar norėjo patikrinti pulsą, bet Halyckis prieštaraudamas tik mostelėjo ranka. Sužeistojo kūnas krūptelėjo, įsitempė, išsitiesė, kaip pagal komandą „lygiuot“, ir dar kartą krūptelėjęs sustingo.

Jie dar ilgai stovėjo priblokšti staigių įvykių, nesugebantys ne tik žodžio pasakyti, bet net pajudėti. Tada Michajlo lėtai perbraukė per Grigorijaus veidą ir užmerkė velioniui akis.

27. Pagrobėjai

Neturėjo Ivanas Halyckis kito pasirinkimo, kaip kartu su Juhyna grįžti į Lucką. O čia rūpestis po rūpesčio vijosi vienas kitą – pirmas dalykas Halyckiui buvo, žinoma, užbaigti bylą dėl tikrų ar padirbtų grivinų, kurios nežinia iš kur liejosi upe. Tai buvo bėda ne tik šiam kraštui, bet ir visai valstybei – jų žvalgybos valdyba net suskaičiavo, kad tuo metu apyvartoje buvo net 342 įvairūs piniginiai ženklai. Sunkiausiai sekėsi grivinom varžytis su Dono pinigais, nes jie buvo konvertuojami Antantės šalių valiutomis, tačiau blogino finansinį klimatą, na ir smulkesnieji konkurentai – Machno revoliucinė karinė taryba išsispausdino kupiūras, kuriose iš vienos pusės buvo rašoma „Anarchija – tvarkos motina“, o iš kitos – chuliganiškas eilėraštis...

Tyliai krito, besisupdamos šokyje, snaigės; Ivanas Halyckis ir Hryčančukas neskubėdami ėjo naktinio miesto, kuris pasinerdavo į miegą ir gesindavo vieną po kitos gelsvokas ir mirguliuojančias šviesas languose, gatvėmis. Pastaruoju metu jie vis dažniau išeidavo į naktinius budėjimus kartu su etatinėmis patrulinėmis komandomis, o kartais, štai kaip dabar, tik dviese, na, dar ir pavėlavę praeiviai.

Miesto pakraštyje Halyckis nepasuko kaip įprasta į miestą, o, Hryčančuko nuostabai, žingsniavo toliau.

– Užeikime į kapines, – pasiūlė Halyckis, nepaaiškinęs priežasties.

Tarp palinkusių ir pusiau supuvusių kryžių, apeidami senų, sniegu užpustytų kapų kauburėlius, jie nužingsniavo iki kapinių vidurio ir atsidadė šalia senos, medinės, samanomis apaugusios koplytėlės.

– Atsistokime užuovėjoje, – pusiau tylomis pasiūlė Halyckis. – Nors sniegas nekris ant galvų.

Jie ilgokai stovėjo, parėmę nugaromis pakrypusią sieną ir įsiklausydami į tylą, neišmatuojamą ir begalinę, kurioje, atrodė, buvo girdėti net lengvas krentančių snaigių šnaresys. Net krūptelėjo, kai jiems vos ne virš galvų ant kuplaus ir dubaus ąžuolo suklykė, po to skausmingu ir liūdnu balsu suūkė pelėda.

– Ū-ū-ū, – nuaidėjo virš tylių kapinių; nematoma pelėda dar kartą suplazdėjo sparnais, ir baltose, bekraštėse žiemos platybėse įsiviešpatavo tyla.

Jie ir šalti pradėjo, Hrycančukas palengva pradėjo linguoti, nuo pirštų ant pėdų svyruodamas ir mintyse keikdamas vadovybę už nesuprantamą chimerišką sumanymą. Staiga iš miesto ataidėjo varpas, vos girdimas, sklisdamas per tą sniego skraistę, ir jie abudu sukluso.

O dar po keleto minučių pasigirdo arklių kanopų dundėjimas ir rogių pavazų girgždėjimas. Pro medžių tarpus jie baltame fone pamatė rogių pakinktus, kurie greitai artinasi prie kapinių. Pririšę vadeles prie galinio medžio, trys siluetai su kastuvais ir šautuvais per petį greitai nužingsniavo tarp kapų koplytėlės link. Halyckis ir Hrycančukas atsargiai, kad negirgždėtų po padais sniegas, pasislėpė už kampo.

Kokių dvidešimt žingsnių nuo jų trys vyrai sustojo, nusiėmė šautuvus ir paskubomis ėmėsi atkasinėti šviežią kapą.

– Tai iš tikrųjų mirusiųosius vagia..., – tyliai pasakė Hrycančukas, kuriam nuo netikėto reginio gomurys ir liežuvis sustiro ir išdžiūvo, o marškiniai nugaroje kažkodėl pasidarė kaip iš skardos.

– Laukiam, tegu kasa, – tyliai tarė Halyckis.

Juodi grumstai nuo kapo skriejo į viršų, į abidvi puses, šviežiai iškastos žemės kauburiai augo akyse, ir štai trijulė krenkšdama pastatė grabą.

– Bet mes gi trijų vyrų nesurišime, – šnabždėjo vis dar mediniu liežuvio sausoje burnoje padėjėjas.

– Stok! Šausiu! – suriko iš visų jėgų Halyckis, ir jo išpėjamas šūvis į viršų sutrikdė kapinių tylą.

Kaip atsakas tvykstelėjo blyksnis iš šautuvo, ir kulka įsmigo į senosios kopytėlės tašą. Tuo pat metu apie dešimt juodų šešėlių iš visų pusių metėsi prie iškasto kapo, pasigirdo keletas pakrikų šūvių, o Halyckis ir Hrycančukas pasilenkę pasileido prie paslaptingų duobkasių. Žmonių kūnų raizginys susipynė sniege, sumaišytame su šviežia žeme, kažkas skaudžiai suklykė, dar nuaidėjo pavienis šūvis...

Kaip viskas staigiai prasidėjo, taip pat ir nutilo. Trys nepažįstamieji gulėjo ant žemės; du buvo surišti, o vienam, išskleidusiam rankas, jau to nebereikėjo – iš skylutės smilkinyje tekėjo kraujas ir tamsi dėmė ant sniego šalia galvos vis didėjo.

Halyckis net prietemoje pajuto kažkieno žvilgsnį, tarsi kas aštriai įdurtų – vienas iš dviejų surištųjų buvo jaunas žmogus, liaunas ir gležnas kaip mergina, ir jis prisiminė tą spaustuvininką, kuris Blonko ceche pasipūteliškai aiškino jam spausdinimo vingrybes.

– A, tai jūs, pone meistre, – pasakė be ypatingos nuostabos, tik krūptelėjo, lyg nupurtydamas nuo savęs to vyruko pyktį ir neapykantą.

– Nuimkite karsto antvožą, – paliepė Ivanas Halyckis.

Pakėlę durtuvais girgždantį karsto antvožą, jį nuėmė ir padėjo šalimais.

Numirėlio karste nebuvo. Vietoj velionio karste iki pat viršaus pakrikai sumesti gulėjo pinigų pluoštai, perrišti popierinėmis juostomis, tad, matyt, dar nenaudoti.

Hrycančukas nevalingai tik švilptelėjo išdziūvusiomis, kaip pernykščiai lapai, lūpomis.

Grįžtant į miestą rogėmis su dviem surištais belaisviais, padėjėjas ilgai tylėjo, bet pagaliau kuisdamasis ant šieno paklausė Halyckio:

– Taigi nesislėpkite, papasakokite, kaip čia jūs juos perpratote...

Jie jau įvažiavo į miestą, sniego vis tirščiau, ir Halyckis apykakle prisidengė veidą.

– Pasakomis apie numirėlių pavogimus aš, žinoma, nepatikėjau, nors ir šios versijos neatsisakiau... Jokie pinigdirbiai taip greitai neišsimitrintų pinigų spausdinti, tad pralandos reikėjo ieškoti spaustuvėje. Jeigu atsimenate, mes buvome suradę dvidešimtinę kupiūrą – ji šį mano spėjimą patvirtino. Tiesiog tas vyrukas, gulintis čia ant šieno, yra meistriškas aktorius. Aš juo domėjausi – šis bernas net moteriškus vaidmenis vasaros teatre atlikinėjo, kai pritrūkdavo aktorių. Jis išspausdindavo atliekamų pinigų, patyliukais įmesdavo juos į popierių nuopjovas ir įsigudrindavo, nepaisant nuolatinio apsaugininko, po truputį išsinešti. O miestą mes užtvėrėme aklina. Net žmonės mus paskutiniaus žodžiais plūdo, kad mes sugalvojome įvesti tokią griežtą, iki šiol nematytą tvarką. Taigi kai surinkdavo daugiau pinigų, išveždavo karste – kam šaus į galvą numirėlį apieškoti...

Pėsčias patrulis, pastojęs kelią arkliams, ėmėsi kruopščiai tikrinti dokumentus, tačiau įsitikinęs tik sumojavo ranka.

– Ir vidurnakčio varpais taip pat ne vaiduokliai skambindavo, o tas vaikėzas, kuris apkvailino jus pasakojimu apie degtukus motinai... Tai buvo šio vyruko brolelis, jie yra iš senos karininkų giminės. Raitas patrulis mieste buvo vienintelis, ir kai jis artindavosi prie senamiesčio, varpais būdavo duodamas ženklas, kad laikas pasiimti pinigus iš karsto, ir iki kapinių, kad ir kas benutiktų, patrulis jau nebesuspėtų. Tik vieną kartą jie nesugebėjo užkasti kapo

duobės, nes kažkoks atsitiktinis praeivis išgąsdino, štai ir kilo gandai apie tai, kad numirėlius vagia... O toliau viskas paprasta – trečią parą tyliai besikeisdama sėdėjo kapinėse mūsų pasala.

– Atrodo, atėjo laikas išleisti gydytoją, kuri mes jo paties labai buvome pavogę, nes ko tik šiais keistais laikais galėjo jam nutikti, – pridūrė Hrycančukas. – Ir atsiprašyti jo...

Likusią nakties dalį, pridavę pagautus numirėlių vagis, sušalę ir išalkę Halyckis ir jo padėjėjas išmiegojo be jokių sapnų.

28. Ant Stiro kranto

Kai pagaliau Halyckis su pasitenkinimu išnuomotame kambarėlyje numetė į kampą ryšulį su kraustuliais, Juhyna, atsisėdusi ant palangės, padengtos tirštomis dulkėmis, mažyliu pirštu parašė žodį „Ivanas“ ir nusijuokė taip nuoširdžiai, kad ir jam širdis atitirpo.

Tačiau šeimos jaukumu Halyckiui mažai teko pasidžiaugti – rūpesčiai jį nuo pirmos dienos apsėdo it musės per Spasą, o zvimbė jos labai grasinančiai ir erzinančiai. Vyriausybė klajojo per Ukrainą, gaisrai kildavo ir apšviesdavo rūškaną dangų visame krašte, kariuomenė atsimušinėdavo tai nuo baltųjų, tai nuo raudonųjų ar lenkų, o kartais ir nuo jų visų, o, be to, dar ir atamanai pietuose, naudodamiesi nusistekenusių kaimiečių pasitikėjimu, keliaudavo lyg kalėdautojai iš vieno namų į kitus, iš vienos armijos į kitą, kurios buvo priešingos viena kitai ir žūt būtinai kovėsi tarpusavyje. Čia gi, vakaruose, augo Lenkijos pavojus, o ką jau bekalbėti apie mažesnius rūpesčius – Jurijaus II karūnos taip ir nepavyko rasti, tartum kokia burtininkė buvo pavertusi ją nematoma, o dar, be to, ir areštuotas kapinėse spaustuvininkas, kuris taip įnirtingai priešinosi tada, urzgė ir rodė dantis, kaip jaunas šeškas spąstuose, išigudrino su nematyta įžūlybe vidury baltos dienos pasprukti iš kalėjimo.

O dar po kurio laiko atėjo Halyckiui laiškas iš kaimo – gerokai nuskaręs ir sumaigytas trikampis, su lašiniuotomis dėmėmis ir dau-

gybe spaudų, nes ilgą kelią jam teko ko gero sukarti, kol jis pavijo Ivaną Halyckį. Tačiau labiausiai suglumino ir nustebino netikėtas užrašas trikampio viršuje – „Halyckajai Juhynai“. Jis padavė tą laišką, ir Juhynos akys sukluso; iš nuostabos jos antakiai pakilo į viršų.

– Štai mus jau ir apvedsino, – tiek ir ištarė.

Rašė kaimo paštininkas, nelabai darnių keverzonių eilutės laktė tai viršun, tai apačion, rašė cheminiu pieštuku ir atspėti, ties kuriuo žodžiu jis tą pieštuką seilėjo, sunku nebuvo.

„Labą dieną, o gal vakarą, – skaitė ji lėtai, balsiai, painiodamasi tose keverzonėse, skaitė taip, kaip buvo parašyta sumaigyta ir dėmėtame popieriuje. – Pirmosiose mano laiško eilutėse prašau atlaisti munie už didelį grieką bei kaltybę prieš jum. Tai aš slėpiau Ivano laiškus, dauk gi jų jumis ataidavo, būdavo ir keletą par dieną. Užū tat munie jūšų anyta visą telyčią davė.“

Kokie tik nebūna paprasti atsakymai į, atrodytų, suraizgytas ir chimerines gyvenimo garantstis, galvojo Ivanas Halyckis, klausydamasis skaitomo laiško su būtinosiomis kaimo naujienomis – kas mirė ir kas gimė, tik va vaikučių ant balto svieta pasirodė kur kas mažiau, negu tų, kurie priėmė iš vietinio šventiko paskutinę Komuniją...

Rašė paštininkas atgailaudamas, kad kažkas graužė jo sąžinę, degino ją, tad atidavė jis atgal tą telyčaitę, kuri netrukus nudvėsė, matyt, neprižiūrėta – sunegalavo anyta, atėmė jai dešinę ranką ir koją, tad dabar kaip pamušta višta kartais pašokinėja kieme ant vienos kojos. Sūnus, sakė, prapuolė kažkur frontuose, ir nėra kam net vandens paduoti. Sakė paštininkas anytai, kad gal Juhyna pasigailės, bet prisiminė toji savo žodžius, kažką apie plaukus, kurie ant delno turėjo išaugti...

Juhyna padavė laišką Halyckiui, jis paėmė jį ir maigė rankose, tarsi nežinotų, ką su juo daryti, žvilgtelėjo tik į paskutinę eilutę: „tik atlaiskit munie, bo jau greit ir munie amžinon kelionėn ruoštis reikės.“

– Aš paimsiu tą... – užsikirto Juhyna, nes nežinojo, ką ištarti – pasakyti seniai užmirštą „motina“ buvo ne jos jėgoms, „anyta“ irgi nedera, nes kokia gi ji dabar jai anyta, – aš pasiimsiu tą... moterį.

– Kur-r? – nustebo priblokštas Halyckis gal ne tiek iš antipatijos, nors kažką panašaus jis, ką čia beslėpsi, jautė, tačiau pirmiausia jį apstulbino šio ketinimo įvykdymo neįmanomumas. Kur? Į šitą išnuomotą kambarėlį, kur ir dviem sunku prasilenkti? O dar tokiu laiku, per kurį, kai reikalai pablogės, o viskas taip ir rodė, jis nežinos net kur ir kaip Juhyną įtaisyti.

Ji nieko nepasakė, tik pažiūrėjo į jį ilgesingu žvilgsniu, kupinu gailėsčio ir skriaudos, skausmo ir užuojautos svetimoms kančioms, vilties, kad jos sprendimas bus suprastas ir jai bus atleista – sprendimas, kurio ji negali atsisakyti...

– Daryk, kaip širdis liepia, – pagaliau su visa jėga, kokią tik galėjo savyje atrasti, užgniauždamas vidinį pasipriešinimą, pasakė Ivanas Halyckis kažkokiu valdišku balsu, lyg būtų savo tarnyboje.

Nauji rūpesčiai užgulė Halyckį, kai atėjo pavasaris ir prie Lucko jau artinosi Lenkijos kariuomenė – tie rūpesčiai pradėjo plūsti tokiu nesutramdomu srautu, koku Stiras nešė drumstą vandenį, kuris kunkuliavo, sukdamasis į akivarus, tarytum upė džiaugėsi ir negalėjo atsidžiaugti laisve bei ilgai lauktu savo poplūdžiu.

Halyckis ir Hrycančukas susiruošė į Žydyčyno vienuolyną⁶⁷ – jie turėjo ten neatidėliotiną užduotį, bet mintyse Ivanas Halyckis guodėsi viltimi, kad kartu sužinos ką nors apie požeminius praėjimus nuo Liubarto pilies iki senojo vienuolyno, į kurį atvykdavo melstis dar pirmasis Ukrainos karalius Danila Halyckis.

Sargas prie pilies vartų kaip visada mandagiai nusilenkė, tačiau Halyckis vietoj atsakymo staiga paklausė:

⁶⁷ Nuo XIII a. žinomas senas vyrų vienuolynas, kurį, pasak padavimo, buvo aplankęs karalius Danila Halyckis.

– O kas tai per vyras praėjo prieš mus?

Pilies aikšte, vos klibikščiuodamas, kuldeno nebejaunas vyras su krepšiu ant pečių, žilais ilgais plaukais, kokius paprastai turi vienuoliai.

– Tai draugijėlė invalidų, aukas renka. Tik nelabai ką čia mes turime, – liūdnai paaiškino sargas.

Kažkoks įtarimas kilo Halyckiui, ir šiaip sau, dėl viso pikto, jis pavymui sušuko:

– Ei, palauk, vyreli!

Tačiau žilas ilgaplaukis vyras neišgirdo ir klypinėjo toliau.

Halyckis ir jo padėjėjas greitai nusekė jam iš paskos, sušuko dar kartą, bet vyras ar negirdėjo, ar nekreipė dėmesio, net pagreitino žingsnį. Jie ėmė bėgti, ir vyras taip pat, tik, jų nuostabai, jau visai nešlubuodamas – štai jis nulėkė prie atkalnės ir mikliai ėmė leistis prie upės. Jie irgi bėgo kiek įkirsdami, net rizikuodami suklupe nusiristi kūlversčiais žemyn; nepažįstamasis ėmė tolti ir pagaliau nusiplėšė lyg kepurę tuos ilgus ir žilus plaukus – o kai bėgdamas jis atsigrėžė, Halyckis iškart pažino tą spaustuvininką, kuris taip pasipūtėliškai aiškino jam išmoktas Gutenbergo paslaptis ir taip nirtulingai kniurzėjo jau surištas kapinėse. Štai jis pribėgo prie kranto ir katino vikrumu šoko į valtį, iš visos jėgos irklu nusistūmė nuo kranto. Jie irgi jau buvo pribėgę prie vandens pakraščio, tačiau naudos iš to mažai tebuvo – valtis plaukė vis tolyn ir, pagauta kunkuliuojančių tėkmių, neįtikėtinu miklumu lėkė žemyn.

Bėgdamas padėjėjas išsitraukė revolverį ir staiga sustojęs priklaupė ir prisitaikė šauti.

– Nešauk! – uždusęs sušuko Halyckis. – Jokių būdu!

Jis jau žinojo, ką tas jaunuolis, kuris taip greit tolo sraunia srove, turi krepšyje ant pečių; jis tikrai žinojo, ir noro žvilgtelėti, jeigu galėtų, neturėjo...

Tačiau šūvis nuaidėjo. Vėjimosi karštinėje padėjėjas, atrodo, nespėjo sustoti, jaunuolis susilenkė ir abiem rankomis susiėmė už pilvo, lyg norėdamas garsiai pasijuokti iš jų visai bejėgiško vaikymosi, po to jis dar susvyravo nuo vieno šono į kitą, ar iš skausmo, ar valtį susiūbavo, ir, ūmiai sumojavęs rankomis, tarsi būtų pasiruošęs kilti į aukštybes, təkštelėjo į vandenį. Tuščią valtį srovė užsuko ir bejėgę nunešė žemyn dar greičiau.

– Štai ir padarė istorija dar vieną vingį, – liūdnai tarė Halyckis, pridengęs akis nuo saulės rankomis, kuri spindėjo bangų keterose. Srauniai nešė poplūdžio vandenį Stiras, nepaprastos jėgos kunkuliavo ir virė, galinga srovė rovē ir nešėsi su savimi pakrančių krūmus; amžinoji gamta rodė savo nenugalimą triumfą ir didybę. Ir tegu, mąstė Ivanas Halyckis, gyvenimas vis tiek tęsiasi. Po šiomis drumzlėtomis ir sparčiomis bangomis atsidūrė jo mokslinis atradimas ir mokslinė paslaptis, o Sazonovo svajonė riedėjo kažkur dugnu – svajonė apie valstybės atnaujinimą, jos nuvalymą nuo rūdžių ir suklastotų mitų, romantiškas ketinimas iš Ordos rezervacijos sukurti puikią civilizuotą karalystę; ir tegu, mąstė Halyckis, štai už nugaros aukštyn kyła pilis, kuri stovės čia dar amžius, apsigyvens aplink žmonės – pats svarbiausias šios žemės deimantas, kuris gerbs ją ir puoš, apgins pavojaus metu; ir tegu žilasis Stiras srauniai neša savo poplūdžio vandenį, nes gyvenimas tęsiasi.

Korsak, Ivan

Ko361 Karūnos deimanto paslaptis [romanas] / Ivan Korsak. –
Vilnius : Eugrimas, 2010. – 135 p.

ISBN 978-609-437-081-6

Romano herojui, istorikui Ivanui Halyckiui likimas išties yra dosnus – tai dovanoja jam, nublokštam permainų vėjų iš gimtojo kaimo ir tapusiam kariškiu, visus Pirmojo pasaulinio karo išbandymus, tai leidžia patirti artimo žmogaus atradimą ir, atrodytų, išsiskyrimą amžiams. Herojui pradėjus eiti archyvaro pareigas Lucke, Liubarto pilyje, likimas pateikia iš pirmo žvilgsnio neatspėjamų mįslių – jos ne tik siekia žilą, LDK valdovų laikų senovę, bet ir perspina su iššūkais jaunai XX a. pr. Ukrainos valstybei, kurios kūrimo dalyviu jis tapo. Visos staigmenos ir peripetijos prasideda, kai Lucko gimnazistai atneša iš pilies požemių seną metalinę dėžę, kurios viduje po sutrūnijusiais skudurais Halyckis aptinka tikrą karaliaus karūną su lotynišku užrašu „Rex Russianus“...

UDK 883-3

Ivan Korsak

KARŪNOS DEIMANTO PASLAPTIS

Dailininkė *Eglė Raubaitė*

Dizainerė *Nijolė Juozapaitienė*

Išleido leidykla „Eugrimas“, Kalvarijų g. 98–42, LT-08211 Vilnius

Tel./faks. (8~5) 273 39 55, info@eugrimas.lt, www.eugrimas.lt

Spausdino UAB Logotipas/BALTO print, Utenos g. 41a, LT-08217 Vilnius

Ivan Korsak yra žinomas šiuolaikinėje Ukrainos literatūroje kaip istorinių romanų ir apysakų autorius. „Etmonas Žuvėdra“, „Ukrainos Liaudies Respublikos Kariuomenės kapelionas“, „Tavo, Ukraina, vardai“, „Švento Arsenijaus paslaptis“, „Etmono Orlyko sūnus“ – šiuos ir kitus kūrinius pripažino ir pamėgo platus skaitytojų ratas. Ypatingo dėmesio sulaukė I. Korsako apsakos

apie istorines asmenybes įvairių tautų kultūrų sankirtoje. Rašytojas yra Ukrainos V. Čornovilo, A. Krymskio premijų, tarptautinių H. Skovorodos, M. Hoholio („Triumfas“), B. Nitčenkos premijų laureatas. Autoriaus kūriniai išversti į baltarusių ir rusų kalbas.

Ivan Korsak yra Lucko miesto Garbės pilietis.

Romano herojui istorikui Ivanui Halyckiui likimas negaili staigmenų ir išbandymų – iš gimtojo kaimo nubloškia į Pirmojo pasaulinio karo sūkūrį, leidžia patirti artimo žmogaus atradimą, o tada, atrodytų, išskiria amžiams. Pradėjęs eiti archyvaro pareigas Lucke, Liubarto pilyje, herojus susiduria su iš pirmo žvilgsnio neatspėjamomis mįslėmis – jos ne tik siekia žilą LDK valdovų laikų senovę, bet ir persipina su iššūkiams jaunai XX a. pr. Ukrainos valstybei, kurios kūrimo dalyviu jis tapo. Visos staigmenos ir peripetijos prasideda, kai Lucko gimnazistai atneša iš pilies požemių seną metalinę dėžę, kurios viduje po sutrūnijusiais skudurais Halyckis aptinka tikrą karaliaus karūną su lotynišku užrašu „Rex Russianus“...

Talentingos rašytojo rankos vedamas per įvairių laikotarpių istorines batalijas skaitytojas vieną po kito išgyvens reikšmingus Kijevo Rusios ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos įvykius.

